

The Project Gutenberg eBook of Mikael Speranski, by Magnus Gottfrid Schybergson

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Mikael Speranski

Author: Magnus Gottfrid Schybergson

Translator: Eemil Forsgren

Release date: May 16, 2016 [EBook #52080]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MIKAEL SPERANSKI ***

Produced by Jari Koivisto

MIKAEL SPERANSKI

Kirj.

M. G. Schybergson

Suom. Eemil Forsgren

Hyvää lukemista I.

Helsinki 1900,
Suomentajan kustantama.

Finsk Tidskriftin kirjapaino osakeyhtiö.

Lukijalle.

Esillä olevan kuvauksen Mikael Speranskista on professori M.G. Schybergson julaissut "Finsk Tidskriftissä" vuosina 1893 ja 1894. Sittemmin on filos. kand. Ernst Neovius akatemiallisessa

väitöskirjassaan "Suomen raha-asiain järjestämisestä Porvoon valtiopäiviä lähinnä seuraavina vuosina" esittänyt Speranskin ja maamme välisistä kosketuskohdista lisätietoja, joihin pyydetään asianharrastajaa viitata.

Helsingissä, maaliskuussa 1900.

Suomentaja.

I.

Mikael Speranskin lapsuuden aikaa ja aikaisempaa nuoruutta ympäröivissä ulkonaisissa olosuhteissa ei ollut mitään, mikä ennusti merkittävää tulevaisuutta. Hän syntyi 1 (12) p. tammikuuta 1772 Tserkutinin kylässä Moskowan itäpuolella olevassa Wladimirin kuvernementissa. Isä, Mikael Wasiljewits, oli vaatimaton kylänpappi, joka eleli köyhissä ulkonaisissa oloisia eikä ollut korkeampaa sivistystä itselleen hankkinut. Äiti oli yksinkertainen venäläinen kodin äiti, taloudenhoidossa uuttera ja harras uskonnon määräyksiä täyttämään, mutta ilman kaikkea käsitystä siitä mikä oli jokapäiväisen elämän vähäisiä oloja korkeammalla. Poika osotti kuitenkin jo aikaseen lahjoja, jotka sittemmin kohottaisivat häntä paljoa ylemmäksi alkuperäisten perhesuhteitten ahdasta piiriä. Hän oli mieltäväinen, pysyi erillään muista lapsista, vältti heidän ajanviettojaan ja, opittuaan lukemaan, kulutti aikansa yksinomaan kirjojen lukemiseen. Mitä hän vaan sai käsiinsä, painettua tahi kirjoitettua, luki hän kummastuttavalla tiedonhalulla. Kenties juuri tämä aikaseen ilmaantunut lukuhalu sai isän lähettämään seitsenvuotiaan Mikaelin Wladimirin kaupungin hengelliseen seminaariin, missä hän muutaman läheisten sukulaisten johdolla ja turvissa sai tulevalle pappismiehelle tarpeelliset valmistavat tiedot. Siellä sai hän nimen *Speranski*, toivorikas (latinalaisesta sanasta "spero" = minä toivon), arvatenkin sen suuren lahjakkaisuuden tähden, jota hän osotti. Kouluolonsa viimeisinä aikoina hän oli seminaarin rehtorin, Eugeniuksen, jokapäiväisenä apulaisena, jonka kautta hän sai nauttia tämän sivistyneen miehen seuraa ja käyttää hänen ajan oloihin nähden rikasta kirjastoaan. Vielä myöhemmin, kun Speranski oli vaikuttava valtiomies ja Eugenius oli korotettu piispaksi, ilmaisi hän kirjeissä entiselle opettajalle harrasta kiitollisuutta.

Vaikka Speranski oli seminaarin oppilaista etevin, ei kukaan vielä voinut aavistaa että hänen uransa tulisi muuksi kuin tavallisen pappismiehen, kun tapahtui seikka, joka suuntasi hänen elämänsä toisaalle ja avasi hänelle uusia uria. Wladimirin seminaari muutettiin vuonna 1788 lähellä olevaan Susdalin kaupunkiin, missä se yhdistettiin kahteen muuhun samallaiseen laitokseen; mutta tuskin oli Speranski siirtynyt Susdalin laajennettuun hengelliseen kouluun kun samana vuonna keisarillisella määräyksellä käskettiin että yliseminaari, *Aleksanieri-Newskin seminaarin* nimellä, perustettaisiin Pietariin ja että sinne muista seminaareista lähetettäisiin sellaisia oppilaita, joitten hyvä käytös, etevät tiedot ja lahjat antoivat toiveita siitä että heistä voi kehittää opettajia yliluokilla. Susdalissa ei ollut epäilystäkään siitä että ensi sijassa Speranski valittaisiin uuteen, korkeampaan oppilaitokseen. Hänen perusteelliset tietonsa ja jo ilmaantuva kykynsä lausua ajatuksensa kauniisti ja pontevasti oikeuttivat hänet siihen. Tammikuussa 1790 hän kahden toverin seurassa lähetettiin Pietariin, missä hän uuden seminaarin oppilaana sitä huolettomammin voi antautua opinnoita jatkamaan, kuin valtio kustansi hänen elatuksensa.

Samoin kuin ennemmin kotiseudulla tuli nuoren Mikaelin nopea käsityskyky ja ihmeellinen edistys seminaarissakin huomatuksi. Matematiikka oli siihen aikaan hänen lempiaineensa, mutta myöskin kaunopuheliaisuutta, filosofiaa ja kieliä hän menestyksellä harrasti. Kun hän joskus esiintyi hengellisenä puhujana, sai hänen äänensä soinnukas kaiku ja kielen mestarillinen käyttäminen kuulijat vastustamattomasti innostuksiin. Pietarin ja Nowgorodin metropolikin Gabrielin mielestä, joka oli häntä kuunnellut, olivat hänen ominaisuutensa niin huomattavat, että hän päätti kiinnittää hänet opettajaksi seminaariin, ja tämän suojelijan toimenpiteestä nimitettiin kaksikymmenvuotias Speranski 1792 matematiikan, fysiikan ja kaunopuheliaisuuden opettajaksi yliseminaariin. "Korkeasti kunnioitettava Gabriel", sanoi Speranski sittemmin, "rakasti minua suuresti ja käski minun sen vuoksi opettaa muita, kun itse vielä tarvitsin oppia". Hän osotti kuitenkin niin suurta taipumusta tähän toimeen, että hän pian yhä yleni seminaarissa. Jo 1795 nimitettiin hän filosofian opettajaksi ja seminaarin prefektiksi ja viimeainittu toimi antoi hänen hoitoonsa seminaarin kurinpitäjöhdannon. Köyhä papinpoika Tserkutinosta oli hyvällä käytöksellä, ahkeruudella ja lahjakkaisuudella saavuttanut aseman, joka tosin ei antanut hänelle varsin suuria tuloja, mutta kuitenkin turvasi hänelle tarpeellisen elannon, hyödyllisen toiminnan ja vastaisen kehityksen tilaisuuden. Tältä ajalta on tallella muutamia Speranskin oppineita tutkimuksia, joita ei painettu, mutta jotka todistavat suurta teräväjärkisyyttä ja ajatuksenvoimaa. Huomattavin on kirjoitus nimeltä "Korkeamman kaunopuheliaisuuden sääntöjä", joissa, kuten

Speranskin elämäkerran tutkija ja kirjoittaja vapaaherra Korff lausuu, ilmaantuu laaja ja tarkka kirjallisuuden sekä klassillisen muinaisuuden kirjailijain tunteminen ja itsenäinen käsitys, joka ei tyydy noudattamaan vallitsevaa näkökantaa.

Aleksanterin-seminaarin prefektinä oli Speranski yhä kirkollisen ylihallinnon alainen; mutta kauan ei viipynyt, ennen kuin hän siirtyi toiselle toiminta-alalle ja astui virkamiesuralle Venäjän maalliseen hallintoon. Muutamat satunnaiset seikat tulivat hänelle siinä avuksi. Ruhtinas Aleksei Kurakin, jolla keisarinna Katariina II:n hallituksen lopulla oli korkea asema Venäjän valtiovarain hallinnossa, tarvitsi sihteeriä ja silloin eräs Speranskin ystävä Ivanov huomautti hänelle Speranskista. Koetteeksi kutsuttiin nuori Speranski kerran k:lo 8 illalla ruhtinaan luo, joka pyysi hänen kirjoittamaan kahdeksantoista kirjettä eri henkilöille, jolloin Kurakin noin tunnin ajan suullisesti ilmaisi mitä joka kirjeessä olisi lausuttava. Speranski jäi, peläten menettävänsä aikaa palaamalla etäiseen seminaariin, yöksi lähellä asuvan Ivanovin luo ja laati siellä kohta nuo kahdeksantoista kirjettä, niin että ne k:lo 6 seuraavana aamuna olivat ruhtinas Kurakinin pöydällä. Ruhtinas ei ensin tahtonut uskoa silmiään, mutta vielä enemmän hän hämmästyí kirjeet luettuaan ja huomattuaan kuinka mainiosti ne oli kirjoitettu. Hän suuteli Speranskia ja otti hänet palvelukseensa. Speranski muutti metropoliitta Gabrielin suostumuksella Kurakinin luo, mutta vastaiseksi hän kuitenkin samalla vielä toimi seminaarin opettajana.

Niinkin mahtavan miehen kuin ruhtinas Kurakinin yksityissihteerillä ei ollut mitään etevää asemaa ei virkamiesmaailmassa eikä seuraelämässä, mutta se paikka, jonka Speranski siten oli saavuttanut, tuli kuitenkin alkukohdaksi, josta hän hellittämättömästi pyrki yhä laajempaan vaikutukseen Venäjän siviilihallinnossa. Hän saavutti nyt sen tiedon Venäjän olevista oloista, joka hänelle oli välttämätön, ja ruhtinas Kurakinin suosion avulla tuli hänen helpommaksi voittaa ensimmäiset vaikeudet. Näinä aikoina oppi hän myöskin ranskaa, jota kieltä hän sittemmin helposti käytti sekä puheessa että kirjoituksessa. Keisarinna Katariina II:n kuoltua, vuonna 1796, oli ruhtinas Aleksei Kurakin keisari Paavalin hallituksen alussa Venäjän vaikuttavin henkilö. Hän nimitettiin pääprokuraattoriksi ja sellaisena oli hänen hoidossaan valtakunnanhallinnon kaikki tärkeät asiat ja muutoinkin keisari osotti hänelle monin tavoin suosiotaan. Tämän mahtavan miehen kehoituksesta Speranski nyt päätti ratkaisevasti ottaa askeleen siihen suuntaan, johon hän jo ennen oli kääntynyt, nimittäin siirtyä kirkon palveluksesta maalliseen toimeen. Hän jätti metropoliitta Gabrielille eronhakemuspyynnön toimestaan Aleksanterin-seminaarissa, johon pyyntöön jonkun viivytyksen jälkeen eikä ilman tyytymättömyyttä metropoliitan puolelta suostuttiin. Joulukuun 24 päivänä (vanhaa lukua) 1796 Speranski sai eronsa hengellisestä seminaarista ja 12 (24) p. tammikuuta sai hän vakinaisen toimen valtionvirassa virkamiehenä ruhtinas Kurakinin johdon alaisessa pääprokuraattorinkansliassa, nimineuvoksen arvolla.

Speranskin elämän ensimmäinen ajanjakso oli siten päättynyt. Nuorena, kunnianhimoisena ja täynnä oman voiman luottamusta alkoi hän nyt tehdä työtä saavuttaakseen vaikuttavan aseman Venäjän julkisessa elämässä. Hänen toiveensa kasvoivat sitä enemmän kuin hän yleni tavattoman nopeasti. Tuskin oli puoltakaan vuotta kulunut, niin hän jo oli kolleegineuvos ja tärkeässä toimessa pääprokuraattorinkanslian ekspeditöörinä.

Jos syystä voi sanoa että se suosio, jota Kurakin osotti Speranskille, vaikutti tähän menestykseen, sai Speranski kuitenkin kohta tilaisuuden näyttää että hänen kykynsä ilman yksityistä hyväntahtoisuuttakin voi päästä vaikuttamaan. Ruhtinas Kurakin sai pian kokea kuinka haihtuva oli keisari Paavalin suosio. Hän sai eronsa 1798 ja hänen jälkeensä oli vielä kahdella suosikilla keisari Paavalin lyhyenä hallitusaikana pääprokuraattorin virka. Mutta kaikki nämä pitivät Speranskin ja osottivat hänelle jatkuvaa ystävyyttä. Erityisesti tärkeää oli hänelle, että hän joulukuussa 1799 ylennettiin valtioneuvokseksi, jonka ohella hän, pysymällä entisessä virassaan, nimitettiin kansliatirehtööriksi siihen komissiooniin, jonka oli varustaminen pääkaupunki Pietari elintarpeilla. Hänen tulonsa lisääntyivät siten melkoisesti, jota paitsi hän saavutti itsenäisen toiminta-alan. Komissioonin pidettiin niin tärkeänä, että sen toimet vahvistettiin keisarin välittömällä päätöksellä, ja puheenjohto oli annettu perintöruhtinaalle Aleksanterille, jonka edessä nuori virkamies siten ensiksi sai tilaisuuden esiintyä. Vielä Paavali keisarin hallituksen viimeisenä vuonna palkittiin häntä kunnianosotuksilla ja palkanylennyksillä. Hänen tavaton virkamieskykynsä oli yleisesti tunnustettu; mutta kadehtijoita ei puuttunut, joitten mielestä hänen saamansa suosionosotukset olivat väärät. Kreivi Pahlen, joka oli elintarvekomissioonin varapuheenjohtaja, vastasi eräälle tyytymättömyytensä ilmaisijalle: "koettakaahan olla sellainen *kotka* kuin hän on, ja teidän käy kuin hänenkin".

Ennen kuin käymme edemmäksi, on meidän pysähtymisen hänen yksityistä elämäänsä ja kotiolojaan kuvataksemme. Lyhytaikainen onni rakastetun puolison sivulla, mutta sitä seuraava onnettomuus, suru ja yksinäisyys — siinä lyhyesti mitä meillä siitä on kerrottavaa. Eräässä iltamassa muutaman ystävänsä luona hän tutustui seitsentoistavuotiaaseen englantilaiseen naiseen nimeltä *Elisabet Stiven*, jonka kauneus ja sulo häneen vaikutti vastustamattomasti. Hän kertoi sittemmin tästä ensimmäisestä kohtauksesta näin: Minusta tuntui että kauneus minuun nyt ensi kerran elämässäni teki vaikutuksen. Tyttö puhui vieressä istuvan rouvasihmisen kanssa englannin kieltä,[1] ja hänen ihmeellisen soinnukas

äänensä täydensi sen vaikutuksen, jonka hänen ulkonainen olentonsa oli minuun tehnyt. Minä ajattelin, että ainoastaan jalo mieli voi synnyttää sellaisia ääniä, ja sanoisi hän vaan sanankin minun osaamallani kielellä, täytyisi rakastettavasta olenosta tulla puolisoni. En koskaan elämässäni ollut sellaisessa jännityksessä ja levottomuudessa kohtaloni tietämisestä, kunnes tyttö punastuen vastasi kysymykseen, jonka joku seurassa teki ranskan kielellä, myöskin ranskaksi, tosin huomattavalla englantilaisella ääntämistavalla, mutta oikein ja vapaasti. Siitä hetkestä oli kohtaloni ratkaistu ja tuntematta tytön asemaa ja olosuhteita tahi edes hänen nimeänsä, kihlasin minä heti hänet ajatuksissani. Sitten sain kyselemällä tietää kenen salaisesti olin morsiamekseni tehnyt ja myöskin ettei hänellä ollut mitään omaisuutta; oli siis välttämätöntä ensin miettiä mitä mahdollisuuksia tulevaisuuden varalta meillä saattoi olla ja millä keinoin tulla toimeen. Esitytin itseni äidille, minun onnistui voittaa tyttären suosio ja vuoden kuluttua, kun meillä mielestäni oli kyllin yhdessä elääksemme, tuli minusta onnellisin puoliso. — Häät vietettiin 3 (15) p. marraskuuta 1798.

Speranskin nuori onni oli rajaton. Puolisot vuokrasivat itselleen pienen asunnon ja järjestivät olonsa siinä yksinkertaisesti, mutta miellyttävästi. Speranski koetti valmistaa vaimolleen kaikellaista hauskaa mukavuutta jokapäiväisessä elämässä, mutta vaimo piti parempana järjestää kotiolut varsin vaatimattomalle kannalle. Kun muutamia läheisiä ystäviä oli kutsuttuna sunnuntaipäivällisille, valmisti nuori emäntä itse englantilaisen tavan mukaan parhaimman herkun: putingin. Tyttären syntyminen enensi kodin onnea. Mutta varsin lyhyeksi se tuli. Elisabet Speranskia oli kauan rasittanut rintatauti, joka tyttären syntymisen jälkeen huomaamatta pääsi yhä suurempaan valtaan, ilman että kuitenkaan hän itse tahi hänen miehensä aavistivat kuinka vaarallinen hänen tilansa oli. Ankara kohtaus lopetti 11 kuukautisen avioliiton jälkeen hänen elämänsä. Speranski oli, kun hän heitti henkensä, ulkona kaupungilla virka-asioissa, ja ainoastaan eräs ystävä, rouva Weikardt, oli hänen apunaan hänen viimeisessä taistelussaan. Kun Speranski palasi kotia, löysi hän hänet kuolleena, ja niin odottamaton oli isku hänelle, ettei hän voinut sitä vastustaa. Hän jätti tyttären päänalukselle kirjeen, jossa hän äidin mukaan antoi lapselle nimen Elisabet sekä lisäsi muutaman rivin rouva Weikardtille pyynnöllä ettei häntä mistään etsittäisi — ja sitten hän katosi. Seuraavana päivänä ilmestyi hän tukka tahnuisena ja kasvot muuttuneina asuntoonsa, suuteli vainajata ja katosi uudelleen. Siten teki hän useita kertoja niin kauan kuin vainajaa ei oltu haudattu. Hautajaisiin hän ei saapunut eikä hän niitten jälkeen enää palannut kotia eikä häntä nähty virastossa eikä ystäväin luona. Muutamain viikkojen kuluttua hän vihdoinkin löydettiin kaukaa eräältä Newan saarelta, kokonaan surunsa murtamana. Kirje, jonka hän pakopaikastaan kirjoitti läheiselle ystäväilleen, todistaa sekin hänen kokonaan masentunutta mielialaansa. "Ei edes aikakaan", lausutaan siinä, "tuo minulle lohdutusta. Kolmas viikko on kulumassa siitä kuin viimeksi nukuin, ja suruni kasvaa päivä päivältä, mitä enemmän käsitan asemiani hirmuisuuden. Turhaan koetan palata järkiini; järki on minut jättänyt; mielikuvituksen haaveet vaan antavat ajatuksilleni työtä". "Tyttäreni kautta ainoastaan", niin kirjoittaa hän eräässä seuraavassa kirjeessä, "olen nyt maallisiin oloihin sidottu", ja huolenpito tyttärestä ja tämän kasvatuksesta olivat siitä ajasta hänen rakkaimpana toimenaan. Kun tytär kasvoi ja varttui, palkitsi tämä jollakin tavoin sen kotionnen, joka häneltä oli kadonnut.

Aika parantaa katkerimmatkin haavat, ja maalliset puuhut, joita ei kukaan voi välttää, puolestansa edesauttoivat mielen virkistymistä ja vuodattivat siihen unhotuksen parantavaa voidetta. Me emme huomaa, että se onnettomuus, joka hävitti Speranskin kotionnen, pitemmäksi aikaa olisi vähentänyt hänen työvoimaansa ja kykyään täyttää asemansa vaatimuksia. Anopistaan, jonka nimi kuten hänen tyttärensä ja tyttärentyttärenkin, oli Elisabet, sai hän kotinsa hoitajan, ja kärsivällisesti alistui hän pienen tyttärensä tähden anopin oikkuihin ja kummalliseen luonteeseen. Muutamat läheiset ystävät, joitten kanssa Speranski seurusteli aivan tuttavallisesti, liittyivät yksinkertaiseen kotipiiriin. Niitten joukossa oli nuori virkamies nimeltä Tsejer, joka sittemmin pysyi hänelle uskollisena kaikissa elämän vaiheissa. Hän muutti näinä aikoina Speranskin luo hänen auttajanaan ja juoksevain asiain sihteerinä.

Keisari Paavalin kuoltua 12 (24) p. maaliskuuta 1801 ja hänen poikansa Aleksanteri I:n valtaistuimelle noustua alkaa tärkeitten parannusten aika Venäjän julkisessa elämässä. Nuori keisari innokkaasti ajatteli suunnitelmia kansansa vastaiseksi onneksi ja turvaksi ja tarvitsi neuvonantajia, jotka voivat auttaa häntä hänen yrityksissään. Asiain niin ollen saattoi mies, jolla oli Speranskin tarkka silmä ja suuri työkyky, helposti tehdä itsensä huomatuksi, eikä itse asiassa monta vuotta kulunutkaan, ennen kuin hän Aleksanteri I:n ministereistä oli se, jonka vaikutus oli mahtavin ja luottamus suurin. Esitän tässä lyhyesti ne asianhaarat, jotka saivat hänen uransa tähän suuntaan käymään.

Keisari Aleksanterin etevin neuvonantaja ja suosiminen oli aluksi Dmitri Torshtinski; mutta tämä, joka huomasi oman kykynsä riittämättömäksi niihin tehtäviin, jotka hänelle annettiin, tarvitsi sivulleen teräväpäisen ja taitavakynäisen miehen, joka kykenisi laatimaan ne kertomukset, jotka olisivat hallitsijalle esitettävät. Hänelle mainittiin Speranski siihen sopivana, ja seuraus oli että tälle jo viikko Aleksanterin valtaistuimelle nousemisesta uskottiin uusia tehtäviä. Maaliskuun 19 (31) p. 1801 annetussa keisarillisessa käskyssä lausutaan: "Kaikkein armollisimmin käskemme me valtioneuvos Speranskin olemaan salaneuvoksemme Torshtinskin luona niitten tehtävien toimeenpanemista varten,

jotka luottamuksemme on hänelle uskonut, valtiosihteerinä ja vuotuisena palkkana 2,000 ruplaa kabinetistamme; sen ohella tulee hänelle pääkaupungin elintarvekomissioonin kansliapäällikkönä 2,000 ruplan vuotuinen palkka, joka lankee hänelle eläkkeenä hänen kuolemaansa saakka". Muutama kuukausi sen jälkeen hän sai todellisen valtioneuvoksen arvonimen. Hänen varsinaisena tehtävänä oli niitten manifestien ja asetusten laatiminen, joita runsaasti ilmaantui tämän hallituksen alussa, ja oli hänellä nyt hyvä tilaisuus laajentaa virkamieskokemustaan, tutustua tärkeimpiin seikkoihin, jotka koskivat valtakunnanhallituksen järjestämistä, sekä oppia tuntemaan Venäjän silloisia valtiomiehiä. Johtavan aseman sai hän kuitenkin vasta keisarillisten ministeristöjen uudestaan muodostuksen kautta, joka tapahtui syyskuussa 1801, jolloin entiset korkeimmat virkakunnat, n.s. kolleegiot, jotka olivat olleet olemassa Pietari suuren ajoilta saakka, poistettiin ja hallinnon eri haarat sen sijaan uskottiin ministereille, jotka saivat melkoisen vallan. Torshtinski, joka oli tätä muutosta vastustanut, otti kohta sen jälkeen eron, mutta yksi uusista ministereistä, Kotsjubei, joka nimitettiin sisäasiain ministeriksi, toimitti Speranskille tärkeän paikan uudessa hallintojärjestelmässä. Hän määrättiin näet 8 (20) p. syyskuuta sisäasiainministerin apulaiseksi.

Mainittu Kotsjubei oli Aleksanteri I:n hovin loistavia tähtiä, erittäin lahjakas, hyvin kasvatettu, olennoiltaan miellyttävä ja puhdas tarkoituksissaan sekä rakasti hallitsijataan vilpittömästi, mutta häneltä puuttui käytännöllistä valtiomiehen kokemusta ja tietoja Venäjän oloista. Kolme muuta vaikuttavaa miestä, joita yleisö leikkilisesti kutsui triumviraatiksi, jakoi vallan Kotsjubein kanssa: Nowosiltsov, joka oli kauan elänyt Englannissa ja tunsu hyvin Englannin hallintolaitokset, puolalainen ruhtinas Tsartoryski, jonka tarkoituksena oli Puolan elvyttäminen sen rappiotilasta, sekä ruhtinas Stroganow, hienosti sivistynyt mies, mutta jonka käytännöllinen kokemus oli vähäinen. Kaikki nämä uskoivat Ranskan vallankumouksen miesten tavoin, että vanhat muodot ja laitokset voi helposti sysätä syrjään ja kansan elämälle ja kehitykselle helposti avata uusia uria, kunhan vaan oikea ajatus oli keksitty. Speranski, joka alkoi valtiomiesuransa tässä piirissä, oli nerokkaisuudeltaan, työkyvyltään ja tahdonvoimaltaan heitä kaikkia etevämpi, mutta melkoisesti häneen kuitenkin vaikutti se käsityskanta, joka heidän keskuudessaan vallitsi. Hänkin katseli asioita nuorekkaan intoisuuden näkökannalta; hänkin, uusien parempien olojen luomisinnossa, piti liian vähäisinä niitä vastuksia, jotka olivat estämässä. Siinä oli, kuten kohta saamme nähdä, hänen voimansa, mutta myöskin hänen heikkoutensa.

Sisäasiainministerin apulaisena määrättiin Speranski sisäasiainministeristön toisen toimituskunnan päälliköksi, jonka oli valvominen valtakunnan sisällistä järjestystä, mutta itse asiassa tuli hänestä koko ministeristön johtava sielu. Sisäasiainministeristö oli uudestajärjestetyn hallintotyön pesäpaikka. Siellä kylvettiin uusien satojen siemenet; sieltä läksivät uudet aatteet, jotka eivät aina olleet täysin kypsät, mutta kuitenkin aikaansaivat uutta toimintaa ja lisää liikettä eri haaroilla. Kaikki uusien asetusten ehdotukset, jotka lähtivät tästä osastosta, olivat Speranskin tekoa, ja hänen laatimainsa mietinnöitten selvyys ja runsasaineisuus voitti kaiken, mitä siihen aikaan kirjoitettiin Venäjän virastoissa, vieläpä meidän päivinämmekin ne mainitaan mallikelpoisiksi. Lisättäköön, että sisäasiainministeristö ulosantoi virallisen lehden, joka sisälsi tiedonantoja hallintoasioista, mutta osaksi tieteellisiäkin kirjoituksia. Speranskin toimintaa sisäasiainministeristössä on kutsuttu hänen valtiomiesuransa kevääksi, toiveista ja orastavista voimista rikkaaksi, mutta joka vielä ei ollut omiansa tuottamaan kypsiä satoja.

Kotsjubei ja kolmimiehistön jäsenet, joitten käsityskantaa jotenkin suurella määrällä oli määrännyt Englannin laitosten ihailu, eivät kauan nauttineet Aleksanteri I:n täyttä luottamusta. Napoleon I:n lakkaamattomien voittojen ja mahtavan neron vaikutuksen alaisena Venäjän hallitsija vähitellen vetäytyi pois meren voimakkaan valtjattaren yhteydestä ja alkoi sen sijaan lähestyä Ranskan vallankumouksen jättäjässankaria. Vuosina 1806 ja 1807 tapahtui tämä muutos, mikä täydellisenä ilmaantui heinäkuussa vuonna 1807 tapahtuneen Tilsitin rauhansopimuksen jälkeen, joka perusti läheisen ystävyysliiton Ranskan ja Venäjän hallitsijain kesken. Kun Pietarissa ennen oli ylistetty Englannin vapautta ja hallitsijan ja kansaneduskunnan yhdysoimintaan perustuvaa valtioelämää, siellä katsottiin nyt sitä lujuttua, jolla Napoleon oli koonnut Ranskan kaikki voimat käteensä, ensi sijassa mallikelpoiseksi. Speranski, joka perusteellisesti tunsu Ranskan kirjallisuuden, kielen ja olosuhteet, yhtyi hallitsijansa uuteen näkökantaan ja voitti sen kautta yhä suuremmissa määrässä hänen luottamuksensa, samalla kuin ne suosikit, jotka vielä muutama vuosi aikasemmin olivat olleet kaikkivaltiaat, vähitellen vetäytyivät syrjään.

Vuoden 1806 kuluessa esitti Speranski usein sisäasiainministeristön asioita keisarille Kotsjubein sijassa, jota monet kerrat sairaus siitä esti. Hänen oivallinen esityksensä, hänen kykynsä taitavasti ja oikein laatia annetut käskyt, se nopeus, millä hän aivan kuin lennossa tapasi ja arvasi joka sanan, herätti heti ensi alusta keisarin ihmettelyä. Kun keisari lokakuussa 1807 matkusti sotaväkeä tarkastamaan Witebskiin, otti hän Speranskin mukaansa, mikä tietysti sai aikaan vielä suuremman lähentymisen hallitsijan ja nuoren virkamiehen kesken. Vihdoin vapautettiin Speranski keisarillisella käskyllä 19:ltä (31:ltä) päivältä lokakuuta 1807 toimestaan sisäasiainministeristössä, "pysymällä", kuten sanat kuuluivat, "muissa valtiosihteerin tehtävissään". Tämä ei sisältänyt mitään vähempää kuin aseman Aleksanteri I:n persoonallisena sihteerinä, joka alati pääsi hallitsijan luo, keskusteli hänen

kanssaan kaikista valtakunnan hallinnon tärkeistä asioista ja jolla siten oli ratkaiseva vaikutus tapahtumain kulkuun. Samalla saavutti hän tunnustusta kunniamerkkien ja rahapalkinnoitten muodossa. Hän oli saavuttanut nuoren kunnianhimonsa unelmat ja keisarin suosion elähyttämänä toivoi hän voivansa toteuttaa aikeensa isänmaansa vastaiseksi onneksi.

Syksyllä 1808 kohtasi Aleksanteri I:n Napoleonin Erfurtissa, mikä kohtaaminen suuressa määrin vahvisti ja lujitti Aleksanterin ihmettelyä Napoleonin ja Ranskan vallankumouksesta alkunsa saaneita valtiolaitoksia kohtaan. Uudistettu liitto Venäjän ja Ranskan välillä oli molempain hallitsijain yhdessäolon ulkonainen, näkyvä hedelmä. Speranski oli tässä tilaisuudessa Aleksanteri I:n mukana hänen seurueensa jäsenenä ja sanotaan hänen herättäneen Napoleonin erityistä huomiota. Mitään persoonallista lähentymistä Ranskan keisarin ja venäläisen valtiosihteerin kesken ei kuitenkaan tapahtunut; sitä vastoin tutustui Speranski muitten ranskalaisten valtiomiesten, ennen kaikkia kuuluisan Talleyrandin kanssa, joka antoi hänelle tietoja niistä suurista lainsäädäntötöistä, joita Napoleonin hallituksen aikana oli saatu Ranskassa tehdyksi. Erfurtin kohtaus vaikutti ratkaisevasti hänen tulevaan valtiomiestoimintaansa. Verrattuna Länsi-Euroopan ja varsinkin Ranskan laitoksiin näytti hänestä kaikki, mikä oli venäläistä, nyt huonolta; kaikki olisi sääliä uudistettava. Kerrotaan, että keisari Aleksanteri Erfurtin kohtauksen aikana kysyi valtiosihteeriltään: kuinka sinua ulkomaan miellyttää, johon tämä vastasi: meillä ovat ihmiset parempia, mutta täällä ovat laitokset paremmat; keisari lisäsi: se on minunkin ajatukseni; puhumme siitä lähemmin palattuamme. Onko tällaista keskustelua todella ollut, se voi olla epäilyksen alaista, mutta mainitut sanat kaikissa tapauksissa kuvaavat hyvin sitä näkökantaa, joka nyt oli keisarilla ja hänen neuvonantajallaan.

Erfurtin kohtauksen jälkeen keisari hartaasti ajatteli valtakunnan koko hallinnon uudestaan muodostamista; hän jätti Speranskille erityisiä ehdotuksia siinä tarkoituksessa ja neuvotteli usein myöhään yöhön hänen kanssaan siitä. Speranski puolestaan ryhtyi tähän uuteen työhön tulisen reformaattorin koko innolla, luottaen silmänsä terävyyteen ja laajoihin tietoihinsa. Hän valmisti laajan kirjallisen suunnitelman, melkein koko kirjan, valtakunnan laeista ja niiden soveltamisesta valtakunnan hallintoon, jonka tarkoituksena, kuten hän itse sanoi, oli "lakien lujalla perustuksella tukea hallitusvaltaa ja juuri sen kautta antaa sen toiminnalle enemmän arvoa ja todellista voimaa". Siihen liitti hän hallinnon kaikkien osien uudestaan muodostuksen ehdotuksen, hallitsijan kabinetista aina piirihallitukseen saakka. Jo lokakuussa 1809 oli koko teos valmiina keisarin pöydällä. Speranski oli työskennellyt tavattoman ripeästi eikä hänen neronsa kenties koskaan ollut osottanut niin suurta ututteruutta kuin tämän suuremman reformisuunnitelman laadinnassa; mutta häneltä puuttui tarpeeksi kokemusta huomataksaan, että sellaista uudestaan muodostusta on vaikea panna toimeen todelliseksi ja pysyväiseksi hyödyksi, jolleivät mielet ole siihen hyvin valmistetut. Kansaa olisi ensin pitänyt kasvattaa siveellisesti, oikeudellisesti ja valtiollisesti, jotta se olisi voinut vastaan ottaa sitä hyvyttä, mitä hallitsija ja hänen ministerinsä tahtoivat sille suoda. Tässä on kuitenkin muistettava, että Speranski ainoastaan täytti hallitsijansa käskyn. Ehdotuksen vapaamieliset ja laajat näkökannat ovatkin aina hänelle kunniaksi. Sen päätarkoituksena oli hallinnon vahvistaminen herättämällä suurempaa edesvastuun tunnetta kaikissa sen elimissä sekä saada aikaan yhdistystä hallitsevain ja kansan kesken, jonka toivomukset entistä enemmän voisivat päästä kuuluviin.

Loka- ja marraskuu 1809 kului suuren ehdotuksen kaikkien osain huolelliseen tarkastukseen, jolloin keisari omankätisesti teki lisäyksiään ja muistutuksiaan. Vihdoin oli se toimeenpantava. Mutta silloin keisari osottautui epäröiväksi. Vaikka Speranski ehdotti, että uusiin laitoksiin siirryttäisiin vaan asteettain ja myöskin tahtoi tehdä vanhoihin oloihin palaamisen mahdolliseksi, jäi suuremman suunnitelma, johon oli uhrattu niin paljon neroa, tietoja ja uupumatonta vaivaa ja jonka tarkoituksena oli johtaa Venäjä uusille urille, suurimmaksi osaksi toimeenpanematta. Ei missään julkaisussa ole suunnitelmaa kokonaisuudessaan esitetty. Keisari Aleksanteri katsoi paremmaksi valita siitä muutamia osia, jotka erityisillä asetuksilla pantiin toimeen, kun muu osa jäi lepäämään ensin toistaiseksi ja sitten ainaiseksi. Speranski huomautti sittemmin itse, että sen rakennuksen, jonka hän oli aikonut valmistaa, tarkoitusta ja luonnetta ei voisi arvostella, kun siitä on tullut tehdyksi vaan hajanaisia kohtia.

Mutta hajanaisetkin osat kuitenkin todistavat kuinka korkeaksi ja suureksi Speranski oli ajatellut uuden yhteiskuntarakennuksensa. Tahdomme seuraavassa kuvata pääpiirteet hänen toimenpiteistensä valtakunnan neuvoston, ministeristöjen ja senaatin järjestämiseksi, hänen ponnistuksistaan virkamieskunnan parantamiseksi sekä hänen ehdotuksestaan siviililaiksi ja valtiovara-asiain järjestykseen saattamiseksi. Hänen vaikutuksensa Suomen uuden hallinnon muodostamisessa on erityinen jakso näitten hänen toimiensa ohella.

II.

Laajin niistä ehdotuksista, jotka otettiin erilleen Speranskin suuresta reformisuunnitelmasta ja pantiin toimeen, kun kokonaisuus jäi sillensä, oli ehdotus valtakunnan neuvoston uudestaan muodostamiseksi, joka oli ollut olemassa sitten vuoden 1802, mutta ollut vähäarvoinen, kun siitä nyt tuli Venäjän julkisen elämän päälaitos. Siellä tutkittaisiin kaikki lainsäädäntöasiat, ennen kuin korkein valta ne ratkaisisi. Myöskin muita erityisen tärkeitä asioita lykättäisiin valtakunnan neuvostoon, kuten erinomaisen tähdellisiä sisähallinnon toimenpiteitä, sodanjulistuksia, rauhanpäättöksiä ja muita tärkeitä ulkomaisen politiikin seikkoja, sikäli kuin asianhaarat voivat sallia niitten joutua edellä käyvän yhteisen neuvottelun esineiksi, valtakunnan tulojen ja menojen vuosiarvioita sekä niistä riippuvia raha-asiallisia toimenpiteitä samoin kuin kaikkien ministeriöitten kertomuksia niitten asiain hoidosta, jotka heille oli uskottu. Valtakunnan neuvosto siis jossakin määrin vastaisi valtiopäiviä niissä maissa, missä kansan eduskunta tuntuvasti ottaa osaa julkisen elämän johtoon. Se olisi oleva valtakunnan yleisenä lainsäätävänä ja tarkastavana virastona. Tämän laitoksen kautta muuttuisi Venäjä itsevaltaisesti hallitusta maasta nykyaikaisen käsityksen mukaiseksi oikeusvaltioksi.

Keisari Aleksanteri I:n marraskuun lopulla ja joulukuun alussa 1809 oleskellessa Tverissä ja Moskovassa, valmisti Speranski valtakuntaneuvosto-järjestelmänsä erityiskohtaista ehdotusta, jota vihottain lähetettiin keisarille niin salaperäisesti, etteivät edes ne henkilöt, jotka matkalla olivat keisaria lähinnä, saaneet siitä mitään tietoa. Sen tarkastivat sittemmin, mutta aivan yksityisesti, kreivi Soltikow, ruhtinas Lopuhin ja kreivi Kotsjubei, jotka hyväksyivät sen. Sittemmin sai kreivi Rumjantsow tilaisuuden sitä silmällä ja vihdoinkin, juuri ennen sen julkaisua, annettiin se sotaministerille kreivi Araktshejewille, joka oli ilmaissut tyytymättömyyttään sen vuoksi, ettei hänelle siitä tietoa annettu. Korkeamman virkamiesmaailman puolelta tulevaa vastustusta peläten Speranski epäilemättä näin salaisuudessa asiaa kiiruhti.

Monipuoliseen tehtäväänsä nähden jaettiin valtakunnan neuvosto neljään aliosastoon eli departtemettiin, joista jokaisella oli oma presidenttinsä: lainsäädäntöä, sota-asioita, siviili- ja kirkollisasiota sekä valtakunnan taloutta varten. Kun kaikki osastot kokoontuivat yhteisistuntoon, johtaisi keisari itse tahi hänen itsensä määräämä valtakunnan neuvoston jäsen puhetta. Valtakunnan neuvoston ohelle perustettiin valtakunnankanslia, johon kuului useampia valtakunnansihteerin johdon alaisia virkamiehiä; ja oli tämän sihteerin tehtävänä pitää huoli esittelystä yhteisissä kokouksissa, antaa neuvoston pöytäkirja majesteetin tarkastettavaksi ja johtaa kaikkia täytäntöönpanotoimia. Puheenjohtajaksi ensimmäisenä vuonna, keisarin poissa ollessa, nimitettiin Suomenkin historiassa tunnettu, hienosti sivistynyt kansleri, kreivi Rumjantsow, samalla kuin valtakunnansihteerin tärkeä tehtävä joutui Speranskille. Kokonaisuudessaan kuului valtakunnan neuvostoon, paitsi puheenjohtajaa ja ministerejä, kolmekymmentäviisi jäsentä, valtakunnan korkeimmista virkamiehistä ja tärkeimmistä henkilöistä valittuja. Valtakunnan neuvosto kokoontui ensimmäisen kerran 1 (12) p. tammikuuta 1810 suurella juhlallisuudella, keisari itse puheenjohtajana. Keisari Aleksanteri piti puheen, Speranskin kirjoittaman, mutta hänen itsensä omakätisesti oikaiseman, joka puhe oli täynnä tunnetta ja arvokkaisuutta sekä rikas ylevistä aatteista, jommoisia Venäjä ei koskaan ennen ollut valtaistuimelta kuullut.

Sitten kuin valtakunnansihteerin oli julki lukenut ne manifestit ja asetukset, joitten kautta valtakunnan neuvosto oli perustettu, jätti keisari Rumjantsowille siviililain ehdotuksen sekä valtiovarjoja koskevan suunnitelman. Vihdoinkin allekirjoittivat jäsenet virkamiesvalan, joka oli tehty erityisen, tavallisesta poikkeavan kaavan mukaan. Speranskille persoonallisesti oli tämä päivä loistavin hänen valtiomiesurallaan. Hän oli nyt, jollei nimeltä, niin kuitenkin itse asiassa valtakunnan ensimmäinen ministeri. Valtakunnan neuvoston toiminta riippui kaikessa pääasiallisesti hänestä valtakunnansihteerinä ja alituisesti uudistuvissa esittelyissä neuvotteli hän keisarin kanssa niistä asioista, joita siellä käsiteltiin. Viipyi luonnollisesti jonkun aikaa, ennen kuin valtakunnan neuvoston toiminta täydellisesti järjestyi ja ennen kuin sen varsinaisia hedelmiä tuli näkyviin, mutta Speranski ei koskaan lakannut luottamasta luomansa hyötyyn ja merkitykseen. Keisarille vuodelta 1810 antamassaan virkakertomuksessa hän huomauttaa, että lainsäädäntö neuvoston perustamisen kautta oli varmistunut ja lujittunut. Uusi laitos oli jo itsessään tavaton askel itsevallasta todellisesti monarkkisiin muotoihin. "Kaksi vuotta sitten", hän lisää, "ei uskaliainkaan voinut ajatella mahdolliseksi että Venäjän keisari, arvoansa huomioon ottamalla, asetusta antaessaan voisi sanoa: valtakunnan neuvoston ajatusta kuultua. Sitä olisi pidetty majesteetin loukkauksena". Viimeksi esitetyt sanat osottavat tavallaan sitä aatetta, joka oli valtakuntaneuvosto-laitoksen perustuksena.

Samalla kuin lakia säätävä ja tarkastava valta, sikäli kuin keisari itse ei asioihin ryhtynyt, jätettiin valtakunnan neuvostolle, pysyivät ministeristöt, jotka oli perustettu 1802, valtakunnan korkeimpina toimeenpanevina laitoksina; mutta niittenkin järjestelmässä tapahtui Speranskin ehdotuksesta melkoisia muutoksia, joitten kautta niitten toimintaan tuli ennen tuntematon järjestys ja selvään mietitty suunnitelma. Vuonna 1810 keisarille antamassaan laajassa kirjoituksessa huomautti Speranski, että ministerilaitos, sellaisena kuin se oli syntynyt joulukuun 8 (20) p. 1802 annetusta manifestista, monessa suhteessa oli puutteellinen. Puuttui todellinen ministerien vastuunalaisuus. Samoin puuttui

oikea ja suunnitelmallinen asiain jako niitten kesken. Ministeristöjen sisäinen järjestys ei ollut tyydyttävä sen tähden, että päälliköitä rasitti joukko vähäpätöisiä asioita, jotka estivät heitä antautumasta pääasiallisten ja tärkeitten harkitsemiseen. Hän ehdotti tepsiviä toimenpiteitä kaikkien näitten haittain poistamiseksi ja päätti kirjoituksensa seuraavilla sanoilla: Ministerihallinto, näille perusteille rakennettuna, se on laillisen vastuunalaisuuden ympäröimänä, toiminta-aloilleen jaettuna asiain luonnollisen yhteyden mukaan ja asetusten ohjaamana, on vaikuttava voimakkaasti ja arvokkaasti ja oleva sillä korkealla kannalla, jota sillä, sitä ensin perustettaessa, tarkoitettiin, mutta jota nyt ei ole voitu saavuttaa. Näitten periaatteitten mukaisesti valmisti Speranski vuosina 1810-1811 erityisiä, ministeristöjä koskevia asetuksia, joita aina on kiitetty oivallisiksi lakitöiksi ja jotka pääasiassa pysyivät voimassa vielä alkupuolella Aleksanteri II:nkin hallitusta. Täydellä syyllä oli Speranski ylpeä toiminnastaan tällä alalla.

Kolmas ala, mihin Speranski tahtoi luoda uuden järjestyksen, oli oikeuslaitos. Hän huomasi, että senaatissa, joka oli ollut olemassa Pietari suuren ajoilta, mutta jolla ei ollut mitään määrättyä tarkoitusta tahi toiminta-alaa, oli virasto, jonka voi muodostaa valtakunnan oikeudenkäytön keskuksiksi. Hän tahtoi samalla erottaa hallinnollisen oikeudenkäyttämisen siviilisestä ja valmisti suunnitelman siinä tarkoituksessa; mutta monet senaatin jäsenistä tekivät vastaväitteitä ja tähdellinen asia lykkääntyi Speranskin kukistukseen saakka, jonka jälkeen hänen ehdotuksensa jäi sillensä.

Näitten suurien yritysten ohella harrasti Speranski muita erityisluontoisempia tehtäviä, mutta jotka tuskin olivat vähemmän tärkeitä. Siten antautui hän suurella innolla valmistamaan uutta siviililakia Venäjän porvariston oloille. Jo kauan oli uuden siviililain asia ollut vireillä, mutta komissiooni, joka oli asetettu vuonna 1767, ei ollut saanut juuri mitään mainittavaa aikaan. Nyt nimitettiin Speranski 1808 komissionin jäseneksi, jonka johto pian riippui kokonaan hänestä, sitten kuin hän samana vuonna oli nimitetty oikeusministerin apulaiseksi ja 1810 komissionin tirehtöriksi. Tavallisella pontevuudellaan ryhtyi hän työhön. Ranskan ja Ranskan olojen innokkaana ihailijana, piti hän Ranskan Napoleonin lakikokoelmaa mallikelpoisena ja asetti sen sekä roomalaisen oikeuden, johon hän oli hyvin perehtynyt, työnsä perustukseksi. Hän jätti siinä huomionsa ottamatta vanhan venäläisen oikeuden ja Venäjän kansan historiallisen elämän ja yhteiskunnalliset olot, seikka, jota hänen vastustajansa eivät suinkaan jättäneet häntä vastaan esille tuomatta. Sitä paitsi toimi hän nyt, kuten usein, liian kiireisesti, aivan kuin aavistaen, että hänellä oli käytettävänä vaan lyhyt työaika. Jo tammikuussa 1810 oli uuden siviililain ensimmäinen osa valmiina ja keisarillinen julistus antoi tiedoksi, että molemmat seuraavat osat pian ilmaantuivat. Mutta kun sittemmin eri virastot teosta tarkastivat, tehtiin useita ja osittain oikeutettuja muistutuksia sen eri osain itsenäisyyden puutteen johdosta tahi sen Venäjän olemassa olevalle yhteiskuntajärjestykselle oudon luonteen vuoksi. Kaikkien kolmen osan tarkastusta kesti vielä Speranskin kukistumisenkin jälkeen ja seuraus oli, että hänen siviililakinsa ei tullut käytäntöön. Se oli loistava luonnos, jommoiseksi se jäikin, ollen tekijälleen kunniaksi sen valistuneen, ihmisystävällisen hengenkin kautta, joka siinä vallitsee.

Me huomaamme, että Speranskin harrastukset suureksi osaksi tarkoittivat Venäjän virkamieslaitoksen ja oikeussuhteitten parantamista, joilla aloilla valtakunnan järjestys oli heikoin, mutta sitä tehdessään hän näki, että kaikki lait ja asetukset olivat turhat eivätkä vaikuttaisi mitään, jollei virkamieskunnan sivistystä parannettaisi. Hänen toimenpiteensä tässä suhteessa kuvaavat hänen käsityskantaansa ja on niillä merkillinen sija hänen elämänhistoriassaan, koska ne kenties enemmän kuin mikään muu selittävät vihan kasvamisen häntä vastaan.

Hovivirkain omistaminen antoi aina Katariina II:n ajoilta korkean arvon ja sitä seuraavan ylenemisoikeuden virkamiesuralla. Aatelismies, jolla kenties jo kehdestä alkaen oli kamarijunkkarin tahi kamariherran arvonimi, kuului sen ohella arvoltaan kamarijunkkarina viidenteen, kamariherrana neljänteen luokkaan. Nuoret miehet vaikuttavista perheistä, jotka siten olivat vapautetut kaikesta tulevaisuutensa huolenpidosta, eivät useinkaan välittäneet vakavasta työstä, vaan antautuivat yksinomaan seuraelämän hommiin, ja jos he sittemmin päättivät todella ryhtyä virkaan, saivat he, vaikka olivat kokemattomia ja vailla virkamiessivistystä ja pintapuolisesti ranskalaiseen tapaan kasvatettuja, useinkin arvonsa tähden korkeimmat paikat alempiarvoisia syrjään sysäämällä ja hallinnon vahingoksi. Asetus 3 (15) päivältä huhtikuuta 1809 teki lopun tästä väärinkäytöksestä, siinä kun näet velvoitettiin kamariherroja ja kamarijunkkareita, joilla ei ollut muita toimia, kahden kuukauden kuluessa hakemaan todellisia virkoja; vastaisuudessa mainitut hovivirat eivät tuottaisi mitään arvoluokkaa; vihdoin olisi jokaisen, joka tuli tuollaiseen hovivirkaan, samalla jatkaminen uraansa todellisessa valtionvirassa, virkaeron saamisen uhalla.

Tämä asetukset herätti suurinta levottomuutta Venäjän hoviyliymystössä, joka näki asemansa ja niin sanotut oikeutensa uhatuiksi. Näissä piireissä pidettiin nyt Speranskia vaarallisena miehenä, joka kansanvaltaisessa innossa pyrki hävittämään kaikki säätyerotukset ja sen kautta kukistamaan valtakunnan kaikki perustukset. Mutta Speranski ei siitä säikähtynyt, vaan jatkoi yhä samaan suuntaan. Arvoluokkalaitos oli Venäjän virkamieskunnassa kehittynyt varsin vahingolliseksi. Jokainen virkamies, joka, useinkin ilman valmistusta tahi edellä käyviä opinnoita, oli saanut toimen, saattoi määrättyjen

vuosien kuluttua kohota korkeampaan arvoluokkaan, kunnes hän vihdoin saavutti valtioneuvoksen arvon. Sitä seurasi etuoikeus virkoja täytettäessä, niin että virkamies, jolta puuttui kaikki korkeampi sivistys, päästyänsä vissiin ikään saattoi tulla kysymykseen tärkeihin virkoihin nimitettäessä. Tämä arvoluokkalaitos oli liian syvään juurtunut ja oli liian läheisessä yhteydessä Venäjän yleisön tapojen kanssa, jotta sen olisi voinut kokonansa poistaa; se on olemassa jossakin määrin vielä tänäpäivänäkin. Mutta Speranski tahtoi kuitenkin ajoissa estää sen vaarallisia seurauksia ja antaa opinnoille ja tieteelliselle sivistykselle niille tulevan merkityksen virkamieslaitoksessa. Se saavutettiin asetuksella 9 (21) päivältä elokuuta 1809, jonka, samoin kuin edellä mainitun 3 (15) päivältä huhtikuuta 1809, vahvistivat Speranski ja keisari yksinään, kenelläkään muulla olematta mitään tietoa siitä. Siinä määrättiin, ettei kukaan vastaisuudessa saisi asessorin arvoa, vaikka hän olisikin palvellut määrättyt vuodet, jollei hän voisi näyttää todistusta jostakin Venäjän yliopistosta siitä, että hän menestyksellä oli suorittanut oppimäärän tahi tullut tutkinnossa hyväksytyksi. Samallinen yliopistotodistus vaadittaisiin myöskin valtioneuvoksen arvoon ylenemistä varten. Erityiset aineet, joista tietotodistukset olisivat näytettävät, luettiin asetuksessa. Tämä toimenpide herätti vielä katkerampaa huutoa sen alkuunpanijaa vastaan kuin aikaisempi asetus hovivirkamiesten ylentämisen ehdoista. Virkamiehet, jotka levossa olivat odottaneet tulevaa ylenemistään, huomasivat nyt olevansa pakoitettut opintoja harjoittamaan ja suorittamaan tutkinnoita yliopistoissa, mikä kaikille oli vaivalloista, monelle mahdotontakin. Speranski oli, niin sanottiin, parannusinnossaan riistänyt monelta perheeltä vastaisen toimeentulon mahdollisuuden. Sitä paitsi voitiin asetuksen eri kohtia vastaan tehdä perusteellisempiakin muistutuksia. Niillä tieteenhaaroilla, joista viranhakijan tuli näyttää yliopiston todistus, oli osittain vähäpätöinen merkitys hänen tulevalle virkatoiminnalleen; todellisuudessa osotettu kyky ja uutteruus oli asetuksessa otettu liian vähän huomioon, j.n.e. Mutta jos puutteellisuuksia voitiinkin löytää, on kuitenkin varma, että asetus elokuun 9 päivältä 1809 on suuri edistys Venäjän virkamieslaitoksen historiassa ja vaikutti kohottavasti maan koko sivistyneeseen yleisöön. Sen kautta heräsi ensi kerran harrastus asianmukaisen kasvatuksen antamiseksi nuorisolle nousevalle. Kaikki, joille se suinkin oli mahdollista, alkoivat harjoittaa opinnoita, niin että julkiset oppilaitokset pian eivät riittäneet nuorisotulvalle. Speranskin kukistumisen jälkeen myönnettiin monta poikkeusta 1809 vuoden asetuksesta, jonka voima sen kautta heikkoni, mutta suurin piirtein katsoen ovat sen hyvää tekevät vaikutukset ulettuneet meidän päiviimme saakka.

Venäjällä, niin kuin useimmissa valtioissa, missä sotalaitoksella on suuri merkitys, on valtiovarain hoidossa suuria vaikeuksia, ja vallankin oli Venäjän osan-otto Ranskan vallankumoussotiin tähän aikaan melkoisesti järkähtänyt valtiolaitoksen taloudellista asemaa. Sillekin alalle ulettui Speranskin laaja toiminta ja siinäkin hänen terävä, läpitukenvea valtiomiessilmänsä pääsi vaikutukseen.

Jo valtakunnanpuolesta istunnoita avattaessa I (13) p. tammikuuta 1810, julkiluki keisari, kuten mainittiin, raha-asiallisen suunnitelman, jonka Speranski yhdessä muutamain muitten neuvonantajain kanssa oli valmistanut, jota seurasi manifesti helmikuun 2 (14) päivältä 1810, jossa lähemmin ilmaistaan ne perusteet, joita valtiovarain hoidossa vastaisuudessa noudatettaisiin. Ensi sijassa piti Speranskin mielestä kaiken salaperäisyyden valtiovarain hoidosta kadota, koska hän oli vakuutettu, että valtakunnan luotto vaan vahvistuisi, jos sen valtiovarain tila avonaisesti ja epäröimättä paljastettaisiin. Hän tunnusti sen vuoksi molemmissa mainituissa kirjoituksissa, että valtakunnan tulot pitkään aikaan eivät olleet riittäneet sen menojen täyttämiseen, että sen tähden paperirahaa, n.s. rupla-assignaatteja, oli pantu liikkeeseen niin suuria määriä, että valtio ei voinut lunastaa kaupassa olevia setelejä hopealla, ja että yleensä vaadittiin mitä suurimpia ponnistuksia valtion velkojain turvaamiseksi, velkain maksamiseksi ja kestäväen tasapainon aikaansaamiseksi tulojen ja menojen välille. Pahan poistamisen keinoina mainittiin m.m. seuraavat toimenpiteet: että liikkeessä olevat paperiassignaattit tunnustettaisiin todelliseksi, valtiolaitoksen takaamaksi valtakunnanvelaksi; että uusia paperiassignaatteja ei annettaisi; että kotimainen laina otettaisiin; sekä että olemassa olevat verot korotettaisiin ja että uusi, aatellisesta omaisuudesta suoritettava, vero otettaisiin.

Nämä yleiset perusteet valtakunnan raha-asian järjestämiseksi toimeenpantiin sitten useissa asetuksissa, jotka suureksi osaksi olivat Speranskin laatimat. Niissä hän m.m. kääntyi aivan oikealle tielle valtakunnan häiriöön joutuneitten rahakantaseikkain järjestämiseksi. Kun siihen saakka hopea, vaski ja paperiassignaattit oli tunnustettu valtakunnan yhtä oikeutetuiksi, voimassa oleviksi rahakantalajeiksi, tahtoi hän toimeenpanna yhtenäisen rahakantajärjestelmän, niin että ainoastaan hopearupla olisi laillinen maksun välikappale. Vaskiraha peruutettaisiin suurimmaksi osaksi, niin että liikkeeseen jäisi vaan vaskisia vaihtorahoja ja kaikki valtion suoritukset tapahtuisivat hopeassa. Mitä ulkomaiseen kauppaan tulee, joka kärsi Euroopassa vallitsevasta valtiollisesta levottomuudesta ja siitä että Venäjä Napoleonin toivon mukaan oli suostunut mannermaajärjestelmään, jonka kautta kaikki kauppa Englannin kanssa oli keskeytynyt, noudatti hän järjestelmää, jota nykyään ei kaikissa kohdin tunnustettaisi oikeaksi. Hän koetti nimittäin vähentää tuontia ulkomaalta kieltämällä ylellisyystavarain tuonin ja korottamalla muitten tavarain tuonin tulleja. Vientiä sitä vastoin suosittiin; kun vientiä pääasiallisesti välittivät ulkomaiset laivat, helpoitettiin niitten pääsyä Venäjän satamiin siten, että asianomaiset tullivirkamiehet eri satamissa saivat oikeuden tarkastaa niitten asiapapereja, kun se

ennen oli riippunut keskushallituksesta. Ainoastaan erityisissä tapauksissa ryhtyisi keskushallitus vastaisuudessakin asiaan.

Laajat raha-asialliset parannukset vaativat pitkän ajan, ennen kuin ne voidaan täydellisesti panna toimeen ja ennen kuin niitten hedelmät tulevat näkyviin. Mutta sitä aikaa, jonka Speranski oli Venäjän sisähallituksen johtava mies, oli vaan 4-5 vuotta. Nämä vuodet olivat sitä paitsi täynnä sotaista levottomuutta, jonka tähden valtakunnan varat pääasiallisesti kuluivat sotavoiman ylläpitämiseen. Asiain niin ollen eivät hänen ponnistuksensa voineet viedä siihen päämaaliin, jota hän tarkoitti. Tällä alalla hän ei luonut mitään pysyvää, ja hänen kukistumisensa jälkeen luovuttiin pian niistä periaatteista, joille hän oli tahtonut perustaa Venäjän taloudellisen kukoistuksen. Mutta myöhemmin aikoina herätettiin eloon monta hänen aatteistaan, esim. rahaolojen järjestäminen yhtenäisen hopearahakannan perustukselle, ja hän valmisti siten vastaisia, pysyviä parannuksia.

Lukija huomaa, kuinka äärettömän laaja se työala oli, millä Speranski vaikutti. Samalla on lisäksi muistettava, että hän harvoin vähänkään tärkeänlaisia asioita jätti muille, vaan itse valmisti kaikki, niin että joukko mietinnöitä, ehdotuksia ja asetuksia tuli hänen kynästänsä, melkein ilman apua. Mutta vaikka hänellä siten oli kannettavana tavaton työtaakka valtakunnan sisähallituksen ensimmäisenä johtajana, oli hänellä aikaa ja voimaa toimia sellaisissakin asioissa, jotka olivat yleisen kehityksen sivussa, vaikkakin ne itsessään olivat tärkeitä. Hän oli jäsenenä komiteassa, jonka oli tehtävä ehdotus tulevain pappismiesten opetuslaitosten parantamiseksi ja pappien taloudellisen aseman kohottamiseksi; sitä paitsi oli hän hengellisiä kouluja varten vuonna 1808 asetetun komissionin jäsen, ja kun hän edellisen uransa kautta oli tällä alalla hyvin perehtynyt, oli hänen vaikutuksensa siinä suuri. Hän oli kirjevaihdossa kreivi Nesselroden kanssa, joka silloin kuului Venäjän lähetystöön Pariisissa. Hän tutkiskeli Liivinmaan ja entisten Puolan maakuntain oloja. Että hänellä olisi ollut aikeita orjuuden lakkauttamiseksi Venäjällä, josta siellä täällä tavataan tiedon-antoja, se ei käy ilmi saatavina olevista lähteistä. Hänen huomionsa oli pikemmin kääntynyt hallinnollisiin ja valtiollisiin reformeihin kuin yhteiskunnallisiin parannuksiin. Häntä ei sen vuoksi myöskään voi verrata Preussin ministeriin v. Steiniin, kuten joskus on tapahtunut.

Tulemme pian tuntemaan syyt miksi Speranskin suunnitelmat murtuivat, ennen kuin niitten hedelmät saatiin korjatuiksi. Mutta sitä ennen on luotava silmäys hänen toimintaansa Suomen asioita järjestettäessä vuosina 1809-1812. Niistä monista toimista, joita hän hoiti, vaati Suomen asia varmaankin verrattain vähän hänen aikaansa ja huomiotaansa, mutta se, mitä hän teki meidän maalle, oli pysyväisempää kuin suuri yritys Venäjän julkisen elämän johtamiseksi uusille urille.

Että Suomen kohtalo 1808 vuoden viimeisinä kuukausina kääntyi onnellisempaan suuntaan, kuin oli voinut odottaa, riippui ensi sijassa siitä, että Suomen miehet rohkeasti ja rehellisesti esittivät Aleksanteri I:lle Suomen kansan toivon saada uusissa oloissa säilyttää vanhan valtiojärjestyksen omine, entisten lakien perustukselle rakennettuine laitoksineen. Keisarin hyväntahtoinen ajatuskanta suosi odottamattomassa määrässä näitä harrastuksia. Vapaamielisenä ja ihmisrakkaana keisari Aleksanteri I tahtoi Suomelle antaa perustuslaillisen yhteiskuntajärjestyksen, kenties myöskin sen kautta saadakseen kokemusta perustuslaillisen vakioimuodon laadusta ja merkityksestä.

Tähän suuntaan oli jo käännytty ennen kuin Speranski, sikäli kuin tiedetään, alkoi käsitellä Suomen asioita; mutta vastaiseen kehitykseen oli hänellä suuri osa aina siitä saakka kuin hän tammikuun alusta 1809 sai toimekseen keisarille esittää Suomen asiat, jonka kautta hän tuli samaan asemaan Suomen virkamiehiin ja virastoihin nähden, mikä hänellä jo ennen osittain oli keisarikunnassa. Mitään erityistä nimitystä Suomen valtiosihteeriksi ei muutoin ole tunnettu, vaan katsottiin hänelle tämän toimen täyttäminen itsestään kuuluvan, sitten kuin keisari oli määrännyt että Suomen asiat esiteltäisiin hänelle välittömästi, Venäjän ministeristöihin menemättä. Speranskin apulaiseksi valittiin Robert Henrik Rehbinder, joka oli täydellisesti perehtynyt Suomen lakeihin ja oloihin; mutta kaikissa tapauksissa oli toimi uusi taakka, ja ihmeteltävän nopeasti Speranski tutustui Suomen asioihin. Ei voi edellyttää, että hänellä, joka ei tuntenut maataamme eikä kansaamme, olisi niitä kohtaan ollut persoonallista rakkautta, mutta täältä hän löysi alan, missä hän saattoi toteuttaa perustuslaillisen ja lain-alaisen hallituksen aatteitaan, tapaamatta niitä moninaisia esteitä, jotka Venäjällä olivat hänen tiellään. Hän kohteli sen vuoksi Suomea käytännöllisen valtiomiehen harrastuksella, joka pitää pysyvän teoksen luomista kunnianaan.[2]

Ei ole helppoa kaikessa arvostella Speranskin työtä Suomen valtiojärjestyksen muodostamiseksi. Hänen tuon tuostakin tavatessaan keisaria lienevät Suomen asiat useinkin olleet aiheina keskusteluissa, jotka olivat hyvin tärkeitä, mutta joita asiaan kuulumattomat eivät koskaan tulleet tuntemaan. Itse olojenkin luonne oli sitä paitsi vielä kauan epämääräinen ja häilyvä. Kuitenkin on meillä kyllin monta todistusta voidaksemme huomata, kuinka ylevä ja vapaa hänen kantansa oli Suomenkin asioissa.

Suomen lähetystön toiminta oli pääasiassa päättynyt, kuin Speranski ryhtyi esittelemään Suomen asioita hallitsijalle, jonka tähden hänestä tuli riippumaan ainoastaan sen muutamain memoriaalien

viimeinen käsittely. Siten hän vastasi kirjeessä 27 p:ltä tammik. (8 p:ltä helmik.) 1809 Sprengtportenille muutamiin R.H. Rehbinderin Turun hovioikeuden edusmiehenä oikeusasiain hoidosta tekemiin kysymyksiin. Sitä vastoin hän erittäin tehokkaasti otti osaa Porvoon valtiopäiviin, joista nyt tuli pääasia. Kaikki ne perustuslailliset asiakirjat, jotka näille valtiopäiville antavat niitten korkean merkityksen, ovat Speranskin kirjoittamat. Konseptit ovat kirjoitetut hänen kansliassaan ja hänen omakätisesti oikaisemansa. Hän valmisti ja vahvisti valtiopäiväin avaamisenjuhlameno-ohjelman ja seurasi keisaria Porvooseen, missä hän alati oli hänen sivullaan säätykokouksen ensimmäisinä tärkeinä päivinä. Hän laati keisarin ranskankielisen puheen, hänen vakuutuksensa 15 (27) päivältä maaliskuuta 1809 Suomen uskonnon ja perustuslakien vahvistamisesta sekä keisarillisen julistuksen 23 p:ltä maalisk. (4 p:ltä huhtik.) 1809. Yhdessä Rehbinderin kanssa valmisti hän vihdoin ne neljä keisarillista esitystä, jotka olivat valtiopäivätyön perustuksena. Osaa ottamalla näitten päivien tapauksiin hän on katoamattomasti piirtänyt nimensä maamme historiaan. Kuinka helposti olisikaan vaikeuksia saattanut ilmaantua, jollei hän tahdikkaasti ja lujatahtoisesti olisi poistanut loukkauskiviä. Eräs kohtaus, joka Mannerheimin muistiinpanojen mukaan kerrotaan Rob. Castrénin kirjoituksessa Porvoon valtiopäivistä,[3] kuvaa hyvin Speranskin kantaa. Aterian jälkeen keisarin luona teki hän vapaaherra Mannerheimille ja von Morianille "kylläkin arveluttavan kysymyksen siitä perussäännön muodosta, jonka H.K. Majesteettinsa seuraavana päivänä tapahtuvassa juhlatoumituksessa oli vannova". Mannerheimin ja von Morianin mielestä olivat 1772 vuoden hallitusmuoto siihen vuonna 1789 tehtyine lisäyksineen maan varsinaiset perustuslait, jotka H.K. Majesteettinsa oli vakuuttanut säilyttävänsä. Sitä vastaan teki Speranski useita väitteitä varsinkin siihen nähden, mikä nykyhetkellä ei näyttänyt sopivalta. Kun Mannerheim levottomana tämän johdosta iltasella kävi Speranskin luona, rauhoitti tämä häntä kuitenkin täydellisesti ja näytti hänelle sen vakuutuksen, jonka keisari juhlatoumituksessa tahtoi antaa ja joka yleisin lausein, enempiin yksityiskohtiin menemättä, sisälsi maan perustuslakien ja asetusten sekä jokaisen säädyn etuoikeuksien, vapauksien ja etuuksien vahvistuksen. Speranskin mielestä oli aika vähemmin sopiva perustuslaillisten kysymysten yksityiskohtaiseen tutkimiseen — varovaisuus, joka oli täysin oikeutettu. Hän tahtoi välttää sellaisia vaarallisia kareja ja antaa ajan kypsytää sen siemenen, joka nyt kylvettiin.

Valtiopäiväin avaamisenkin jälkeen oli Speranskillä määräävä vaikutus valtiopäiväasiain johtoon. Keisari Aleksanteri määräsi nimittäin, että kaikkien valtiopäiväkirjeitten olisi välittömästi saapuminen hänelle, joutumatta ensin kenraalikuvernööri Sprengtportenin käsiin. Speranski otti Suomen valtiosihteerinä kirjeet vastaan, esitti ne hallitsijalle, jos ne olivat tärkeämpiä laadultaan ja vastasi niihin. Hän joutui siten yhteyteen useain valtiomiestemme kanssa ja oppi yhä paremmin käsittämään laitoksiamme henkeä ja olemusta.

Varsinkin saattoi hän välinsä läheiseksi sen miehen kanssa, jolla oli ensimmäinen sija kokoontuneitten edusmiesten kesken: maamarsalkin, paroni R.W. De Geerin kanssa. Speranskin ja De Geerin välinen kirjevaihto antaa muutamia arvokkaita lisiä sen ajan historiaan ja Speranskin luonteen kuvaukseen. De Geer antoi Speranskille yksityiskohtaisia tietoja kaikesta, mitä tapahtui, samalla kuin Speranski puolestaan tarkkaavasti seurasi asiain kulkua, varoittaen, neuvoen ja ohjaten. Jonkun kerran on De Geer kirjeissään nöyrä ja alammainen, kun Speranski sitä vastoin on luja, kehottava tahi nuhteleva. Siten kirjoittaa Speranski 2 (14) p. huhtikuuta 1809, samalla kuin hän ei hyväksy ehdotusta valtiopäiväin keskustelujen toistaiseksi lykkäyksestä — minkä ehdotuksen De Geer jo aikaisemmin oli pitänyt sopimattomana —: "Valtiopäiväin tulee suorittaa loppuun tehtävänsä, ja täysi syy on olettaa, että sen innon avulla, joka elähyttää Teitä ja jota Te niin hyvin osaatte toisiin siirtää, tämä toiminta oikeassa ajassa saadaan päätetyksi. Siten olette Te, hra Paroni, määränneet ensimmäiset perustukset, asettaneet ensimmäiset kulmakivet niin lujaan ja kestäväan rakennukseen, jommoisia inhimilliset laitokset saattavat olla taivaan siunauksen vaikutuksen alaisina ja hyvän hallitsijan huolenpidon kautta". Hetkellistä työtä tahi sellaista, joka kestäisi vaan muutaman miespolven, Speranski yhdessä Suomen valtiomiesten kanssa ei tahtonut perustaa, vaan rakennuksen, joka olisi olemassa niin kauan kuin inhimillisesti voi aavistaa. Toiselta puolen hän oli levoton, että kokoontuneet säädty mahdollisesti menettelisivät varomattomasti tahi jollakin tavoin menisivät yli toimivaltansa, jonka kautta Suomen asiain uuden järjestyksen julkiset tahi salaiset vastustajat voisivat saada aihetta esiintyä. Säädyjen neuvottelujen tulisi ennen kaikkea koskea niitä neljää esitystä, jotka heille valtiopäiväin alussa oli annettu. Taloudellis-valtiollisia toivomuksia voitiin kuitenkin myöskin esille tuoda, mutta ainoastaan anomusten muodossa. Erittäinkään hän ei tahtonut esille otettavaksi kysymystä Suomen perussäännöstä, jonka ehdotuksen tunnettu Antti Johan Jägerhorn oli tehnyt. Hänen kirjeensä siitä 6 (18) p:ltä kesäkuuta 1809 valaisee myöskin ylempänä mainitun, Mannerheimin ja von Morianin kanssa olleen keskustelun merkitystä, joka keskustelu tapahtui ennen säädyjen uskollisuuden vannomista. Hän lausuu:

Siten kaikki ne asiat, jotka sisältyvät H.M:nsa neljään esitykseen, lopullisesti määrätään ja niitten tarkoin määritettyyn sisällykseen tulee valtiopäiväin nyt tapahtuvain keskustelujen rajoittua. Mitään, mikä on kuulumatonta näihin esityksiin, ei saa keskustella: sellainen on K.M:in tarkoitus aina ollut ja vaikka vielä monta tärkeää asiaa on järjestettävänä maan parhaaksi ja vallankin sen perussäännön lujentamiseksi, niin ovat nämä asiat kuitenkin sellaisia laadultaan, että niitä on tarkoin punnittava

ennen kuin ne jätetään säätyjen keskusteltaviksi, ja kun vielä ei mitään sitä varten ole valmistettu, ovat sellaiset keskustelut tällä hetkellä huolellisesti vältettävät. Teidän Ylhäisyytenne on itse tunnustanut tämän huomautuksen oikeutetuksi, kun minulla oli kunnia keskustella Teidän kanssanne Pietarissa ja Porvoossa siitä perussäännön ehdotuksesta, jonka Jägerhorn esitti; olen vakuutettu, hra Paroni, että teidän mielipiteenne, joka perustuu niin luonnollisiin syihin, sittemmin on vaan vahvistunut niitten perusteitten vuoksi, jotka syntyvät siitä viisaudesta ja varovaisuudesta, mikä aina on ollut teidän toimenpiteittenne luonteen mukaista.

Samaan aikaan oli Speranski kirjevaihdossa pappissäädyn puhemiehen, hienosti sivistyneen Jaakko Tengströmin kanssa, jonka vaikutusta valtiopäivillä ja koko maassa hän syystä piti suurena. Speranskin luottamus Tengströmiin ilmaantui muun muassa siten, että hän valitsi hänet sen komissioonin puheenjohtajaksi, jonka oli laadittava korkeimman hallituslaitoksen, sittemmin Suomen n.s. hallituskonseljin perustamisen ehdotus. Tämä tärkeä asia, joka myös kuului keisarillisiin esityksiin, herätti suuressa määrin Speranskin harrastusta, jonka järjestävä kyky siinä voi päästä vaikuttamaan. Hän oli jo valtiopäiväin avauspäivinä neuvotellut siitä keisarin ja kenraalikuvernööri Y.M. Sprengtportenin kanssa, jolloin oli määrätty, että eri komissiooni asetettaisiin tekemään ehdotusta "korkeimman tribunaalin" perustamiseksi, kuten silloin vielä lausuttiin. Että hänen käsityksensä asiasta oli vakaantunut, ilmenee juuri siitä kirjeestä maaliskuun 17 (29) päivältä 1809, jolla hän kutsui Tengströmin komissioonin puheenjohtajaksi ja jossa muun muassa lausutaan: "Niistä esityksistä, jotka ovat jätetyt valtiopäiväin harkittaviksi, on Teidän Korkeutenne nähnyt, että muun muassa on järjestettävänä keskustribunaali, jossa hallinnon eri haarat voivat yhtyä lopullisesti järjesteltäviksi. H.M. on jo vahvistanut ensimmäiset perusteet tätä tribunaalia varten, joka saa nimen Hallituskonselji. Nämä perusteet ovat 1:ksi, että tribunaali jakaantuu osastoihin, 2:ksi, että sen esimiehenä on kenraalikuvernööri oleva. Näitten ensimmäisten perusteitten vahvistetuksi tultua, on vielä ratkaistavana ja järjestettävänä monta tärkeää kohtaa, jotka koskevat tätä laitosta; sellaisia ovat sen toimivallan ja vaikutusalan rajat, osastojen ja jäsenten lukumäärä, asiain käyttelytapa ja muut tähdelliset kohdat, jotka tulevat eri ohjesääntöön, jonka H.M. aikoo antaa tätä laitosta varten, säätyjen lausunnon saatuaan". Mainittuaan komissioonin muut jäsenet, lausuu Speranski kohteliaasti: Katson velvollisuudekseni ilmoittaa, että Keisari, uskoessaan Teille tämän työn, on tahtonut antaa Teille erityisen todistuksen kunnioituksestaan ja luottamuksestaan teidän tietoihinne ja teidän persoonalliseen ansioonne.[4] Tengström puolestaan kirjoitti Speranskille arvonnolla ja kunnioittavasti. Hän tiesi, De Geerin tavoin, että valta oli valtiosihteerin käsissä ja että maan kohtalo melkoiseksi osaksi riippui hänen hyväntahtoisuudestaan.

Kysymys korkeimman hallituslaitoksen perustamisesta Suomea varten antoi Speranskille tilaisuuden saattaa myöskin Mathias Calonius niitten miesten piiriin, jotka työskentelivät Suomen uuden perustuslaillisen valtiolaitoksen hyväksi. Kuuluisa lainoppinut oli tähän saakka pysynyt syrjässä, odottaen mitä tapahtumat toisivat mukanaan, mutta kunnioittavin sanoin laadittu Speranskin kirje sai hänen auttamaan Tengströmin johdon alaisen komitean neuvotteluja. "Asia", niin kirjoitti Speranski, "joka on kysymyksessä, on liian tärkeä, liian läheisessä yhteydessä tämän maan onnen ja menestyksen kanssa ollakseen vieras Teitä elähyttävälle tunteille". Caloniuksen ehdotus, kuten tunnettu, asetettiin komissioonin lausunnon perustukseksi. Speranskin ehdotuksesta nimitettiin Calonius sittemmin Suomen ensimmäiseksi prokuraattoriksi.

Sama ystävällinen suhde syntyi Speranskin ja Kaarle Mannerheimin välille, jonka, Suomen lähetystön puheenjohtajan, hän jo ennestään tunsu. Myöskin Mannerheim oli hallituskonselji-komitean jäsen ja siinä syntyneen kysymyksen johdosta, olisiko erityinen neuvosto Suomen asioita varten asetettava keisarin sivulle Pietariin, kirjoitti hän 14 (24) p:nä huhtikuuta 1809 kirjeen, jonka sanamuoto paremmin kuin mikään muu sen aikuinen lausunto ilmaisi niitä kiitollisuuden ja luottamuksen tunteita, jotka Suomessa olivat vallalla Speranskia kohtaan. "Nykyään", kirjoitti hän, "ja minun ajatukseni mukaan kysymyksessä olevasta neuvostosta kenties ei ole mitään silmiin pistävää hyötyä. Niin kauan kuin meidän on onni nähdä Teidän Ylhäisyytenne Suomen asiain etunenässä, ei meillä ole mitään enempää toivottavaa. T. Y:nne nauttima kunnioitus, Teidän niin tunnettu luonteenne ovat meille vakuutteena, että meillä T. Y:nne persoonassa on oikeuksiemme ja onnemme tuki. T. Y:nne nykyinen apulainen (Rehbinder), kunnian mies ja rehellinen, ansaitsee, myös täyden luottamuksemme. Minkä vuoksi sitten uutta neuvostoa, josta kenties on tuleva muutamain maamiestemme kunnianhimon ja vehkeilyitten uusi pesäpaikka. Usein tärkeät asiat paremmin ovat yhden, kuin useamman henkilön käsissä". Mannerheimin mielestä oli Speranski Suomen luotettava vartija valtaistuimen luona, joka paremmin kuin kukaan muu voi ajaa sen asiaa.

Sitä vastoin Speranskin ja kuuluisan kenraalin Yrjö Maunu Sprengtportenin väli, joka 1808 vuoden lopulla oli nimitetty Suomen kenraalikuvernööriksi, kylmeni kylmenemistään. Sprengtporten, joka oli toivonut yksin saada pitää Suomen asiain pääjohtoa, oli tyytymätön sen suuremman vaikutuksen vuoksi, minkä Speranski oli saanut niihin. Hänen sotilaallinen käsityskantansa ei muutoinkaan soveltunut niihin perustuslaillisiin näkökohtiin, joita Speranski tahtoi toteuttaa. Luonteitten erilaisuus, Speranskin

levollinen etevämyys ja Sprengtportenin rauhaton, ärtyisä olento, laajensi sekin molempain välistä kuilua.[5] Kirjeessä Speranskille valitti Sprengtporten vilkkain sanoin, ettei häntä oltu nimitetty hallituskonseljin järjestämistä varten asetetun komissionin puheenjohtajaksi, mihin toimeen hän tietojensa ja asemansa puolesta katsoi itsensä Turun piispaa paljoo sopivammaksi. Speranski vastasi kohteliain, mutta välttelevin sanoin, että hän oli luullut komissionia, jonka jäsenenä yksinomaan olisi valtiopäivämiehiä, suuremmassa määrässä luottamusta herättäväksi, kuin jos valtiopäiväin ulkopuolella olevia henkilöitä siihen kuuluisi. Hän käytti sitä paitsi tilaisuutta tehdäkseen muistutuksen Sprengtportenia vastaan sen johdosta, että tämä eräässä kirjoituksessa säädyille oli käskevin sanoin osottanut, miten näitten muka oli menetteleminen erityisissä kohdissa. Tämä kenraalikuvernöörin menettelytapa, josta De Geer oli valittanut Speranskille, oli loukkaus säätyjen vapautta vastaan, jonka oikaisemista keisarin puolesta Speranski, valtiopäiväin lähimpänä johtajana ja valvojana, katsoi velvollisuudekseen. Hän kirjoitti siitä:

Hänen Majesteettinsa on jo ennen suvainnut ilmoittaa Teille, että hänen tarkoituksensa oli suoda säädyille täysi keskusteluvapaus. Tämä määräys ei tosin estä antamasta neuvoja, johon Teillä olisi ollut tilaisuutta, jos säädyt olisivat sellaisia pyytäneet Teiltä; mutta minä en usko, että heitä tulee häiritä mahtavuuden ja vartioimisen vaikutuksella, ei myöskään ole keisarin katsantokannan mukaista olla heitä johtavinaan. Te tiedätte, kenraalini, että säätyvapaus ja vallankin kehittymässä oleva vapaus on varsin epäluuloinen ja vaatii huolta sekä hellää hoitoa. Joskus pelottaa mahtavuuden varjokin, ja tuon epäluulon herättäminen ei varmaankaan ole soveliasta näinä aikoina, jolloin vaan luottamuksen vahvistaminen ja lujittaminen on kysymyksessä. Teidän tavallinen älykkyyttenne varmaan huomaa nämä totuudet, ja H.M. on täysin vakuutettu, että Teidän luonteenne omainen arvostelukyky on ne täydellisesti käsittävä ja niitä noudattava.

Tämä lausunto on merkillisimpiä niistä, joissa Speranskin huolenpito Suomen tulevaisuudesta on ilmestynyt. Hänen mielestään Porvoon valtiopäivät eivät olleet ainoastaan keino selviytyä satunnaisista vaikeuksista, vaan pikemmin hento taimi, josta eduskuntalaitos hellällä hoidolla oli kasvava voimakkaaksi puuksi ja Suomen turvaksi sen uudessa asemassa. Hänen sanainsa vaikutus oli suurempi kuin kenties hän itse oli aavistanut, siitä päättäen, että Sprengtporten pian sen jälkeen erosi kenraalikuvernöörin toimesta.

Kun keisari valtiopäiviä päätettäessä jälleen saapui Porvooseen, oli hänen seurassaan nytkin Speranski, joka laati sen ranskankielisen puheen, jolla keisari 7 (19) p. heinäkuuta päästi säädyt kotia. Samalla kuin Speranski kirjoitti tämän Suomen vastaisen kehityksen tärkeän ohjelman, tarkasti hän yllämainitun komissionin tekemää hallituskonseljin ehdotusta, minkä säädyt hyväksyivät valtiopäiväin viime hetkellä. Hänen toiminnastaan näinä päivinä kirjoittaa paroni von Korff: "Porvoossa, missä keisari viipyi sängen kauan, oli hänen valtiosihteerinsä alati hänen sivullaan. Vähäisessä asunnossa, mikä Aleksanterilla oli, istui Speranski paperiensa ääressä päivät pääksytysten kabinetin eteisessä huoneessa. Erittäinkin otti hän osaa neuvotteluihin Suomen konseljin perustamisesta ja laati sen ohjesäännön lopullisen sanamuodon. Tämän ohjesäännön ehdotus, jonka paikalliset viranomaiset olivat laatineet ranskaksi, valmistui vasta samana päivänä, jolloin se oli esitettävä kaikkein korkeimmasti allekirjoitettavaksi, ja vielä nykyisin oli elossa omin silmin nähneitä todistajia, jotka ihmetellen kertoivat kuinka Speranski keisarillisessa vastaanotossa, keskellä odottavain henkilöitten hälinää ja puhelua, oikaisi ehdotusta ja vielä käänsi sen venäjäksi samallaisena, jommoisena se sittemmin vahvistettiin ja vieläkin on olemassa". — Huomattava on myös kirje Speranskilta Sprengtportenin jälkeiselle Suomen kenraalikuvernöörinä, kenraali Barclay de Tollylle kesäkuun 27 (heinäkuun 9) piitä 1809, jossa hän puhuu valtiopäiväin töistä ja niitten tapahtuvasta päättämisestä sanoin, jotka nekin todistavat keisarin ja hänen neuvonantajansa ylevää ajatuskantaa Suomen asiassa. "Sitten kuin H.M.", kuuluvat tässä hänen sanansa, "aseittensa menestyksen kautta on yhdistänyt Suomen Venäjään, on hän katsonut tarpeelliseksi täydentää sodan antamia oikeuksia niillä, joita hänen uusien alamaistensa rakkaus ja uskollisuus yksin voivat kyllin turvokkaasti hänelle tarjota. Mikään ei saattanut paremmin osottaa tätä hänen jaloa tarkoitustaan kuin valtiopäiväin koollekutsuminen maan lakien mukaan". Sillä varovaisuudella, joka oli hänelle omituinen — niin suuresti kuin hän harrastikin Suomen parasta — huomauttaa hän sen ohessa "oleellisena muistutuksena", että valtiopäiviltä ei oltu pyydetty päätöksiä, vaan ainoastaan neuvoja, siten viitaten säätyjen vallan rajoitukseen.

Millaiseksi Speranski lähemmin oli ajatellut Suomen tulevaisuutta ja erittäinkin suhdetta keisarikuntaan, se ei täysin selvästi tule esiin hänen lausunnoistaan. Hänen kantansa siinä oli luultavasti jotenkin sama kuin sen aikuisten kotimaisten valtiomiestemme. Kaikki oli vielä nuorta ja kypsymätöntä. Alkavan kehityksen puristaminen määritettyihin, yksityiskohtaisesti valettuihin muotoihin oli vaarallista. Toivo oli pantava tulevaisuuteen, joka oli kohottava rakennuksen nyt lasketulle lujalle perustukselle. Kenties oli Speranski, joka tiesi, että mielet Venäjällä eivät kaikessa olleet edullisia Suomelle, varovaisempi kuin Suomen valtiomiehet. Että hän venäläisenä isänmaanystävänä toivoi lähentymistä Suomen ja Venäjän asukkaitten kesken monin tavoin vahvistetun ystävällisen yhteyden kautta, käy selväksi monesta asianhaarasta.

Speranskin toivon mukaan saivat Porvoon valtiopäivät oikeuden ehdottaa ne miehet, jotka olisivat hallituskonseljin ensimmäisinä jäseninä, ja hän myös valvoi että ehdotus pantiin täytäntöön. Kun hallituskonsetji syksyllä 1809 oli alkanut vaikutuksensa, ei hänen huomionsa enää ollut yhtä pysyvästi kiintyneenä Suomen asioihin kuin ennen.

Asiat alkoivat yhä enemmän käydä säännöllistä kulkuaan, ja juoksevat asiat voitiin ratkaista asianomaisten virastojen lausunnoitten perustuksella. Kenraalikuvernöörin ja prokuraattorin ohjesääntöjä hän käsitteli, mutta ne annettiin vasta 1812, siis hänen erottuaan Suomen valtiosihteerin virastosta. Millainen hänen suhteensa oli 1809 perustettuun "Suomen asiain komissioonin", johon suurimmaksi osaksi kuului venäläisiä jäseniä, on kysymys, joka yhä vielä kaipaa selvitystä. Näitten rivien kirjoittaja ei myöskään ole tilaisuudessa valaisemaan hänen kantaansa n.s. Vanhan Suomen yhdistämiseen suuriruhtinaskuntaan, mikä asia vuodesta 1809 oli käsittelyn alaisena. Teoksessaan Kustaa Maurits Armfeltista (III osa s. 322) esittää Elof Tegnér muutamia tämän Speranskin jälkeisen lausunnoita, jotka viittaavat siihen, että Suomen asioita ei nyttemmin käsitelty tyydyttävän säntillisesti. Muutamat asiat olivat vielä 1812 ratkaisematta vuodesta 1809 ja "neljä hevოსkuormaa" asiakirjoja, jotka olivat olleet "upoksissa" Speranskin luona, ajettiin Armfeltin luo hänen asuntoonsa. Jos asian laita oli niin, riippui se siitä, että Speranskilta, jolla oli monta ja tärkeää tehtävää suoritettavana, ei millään tavoin voinut riittää aikaa Suomen valtiosihteerinviran töihin, jota paitsi se virkamiehistö, joka oli hänen käytettävänä, oli harvalukuinen ja riittämätön. Speranski itse huomasi sen parhaiten, jonka vuoksi hän aikoi, kohta kuin asianhaarat sen sallivat, vetäytyä pois korkeasta asemastaan Suomen hallituksessa.

Mainitsin, että Porvoon valtiopäiväin aikana oli kysymys neuvoston asettamisesta Suomen asioita varten keisarin sivulle, josta K. Mannerheim antoi epäävän lausunnon ja joka sillä hetkellä raukesi. Mutta Speranski ei jättänyt tätä ajatusta mielestään. Hänen mielestään piti lujemman viraston kuin vaan esittäjän ja hänen apulaisensa olla valtaistuimen luona Suomen parhaan valvomista varten ja hän pani asian vireille uudelleen vuonna 1811. Kertomuksessa, jonka hän 11 (23) p. helmikuuta 1811 antoi keisarille virkamiesvaikutuksestaan 1810, esitti hän ehdotuksen uudeksi järjestykseksi Suomen asiain käyttelyä varten Pietarissa. Hänen venäjäksi laatimansa lausunto muutoinkin siinä määrin kuvaa hänen ajatuksiaan Suomesta ja sen tulevaisuudesta, että julkaisen sen tässä kokonaisuudessaan. Se löytyy Korffin teoksessa sekä muutamain kohdin täydellisempänä V. Laguksen teoksessa Muutamia lehtiä Suomen korkeakoulun kanslerikirjasta,[6] ja kuuluu.

IV. Suomen asiat. Suomen tärkeimmät asiat olivat alkuaan:

1) Valtiopäivät. Ne laskivat tämän maan koko olemassa olevan järjestyksen lujan perustuksen. 2) Konseljin perustaminen. 3) Rahakanta. 4) Armeijalaitos. 5) Edellisten vuosien valtiotulojen järjestäminen. 6) 1810 ja 1811 vuosien tulo- ja menoarvio. 7) Kenraalikuvernöörin ja prokuraattorin ohjesääntö.

Paitsi näitä pääasioita sattuu joka päivä joukko juoksevia asioita. (Nuotissa on tähän lisäys: Ne seuraavat tämän maan perussäänöstä. Hallitusvalta, joka tässä maassa on lain rajoittama,[7] oli pakoitettu vahvistamaan itseään yksityiskohtaisilla määräyksillä. Siitä syntyivät seuraavat juoksevat asiat: 1) Melkein kaikkien virkain nimitys. 2) Kirkkoherrain nimitys keisarinpitäjiin ja eläkkeet. 3) Kysymykset avioliitosta ja avioerosta eri säätyluokissa. 4) Rikosasiat.)

Suomi on valtio eikä kuvernementti. Sitä ei siis voi hallita sivumennen eikä juoksevain asiain ohessa. [8] Tähän saakka on kuitenkin koko tämä hallinto sekotettu juoksevain tehtävain joukkoon ja hoidettu kansliassa, johon kokonaisuudessaan kuuluu kolme virkamiestä ja jossa nämä asiat eivät ole toimien kymmenes osa. Suomen komissiooni tuskin ennättää katsastaa rikosjuttuja ja koota tietoja Vanhan Suomen järjestämiseksi.

Tämän hallinnon asettamista varten lujalle perustukselle on välttämättömän tarpeellista:

1) Valita korkeimman arvoinen virkamies ja valtiosihteerin tai oikeuskanslerin nimellä uskoa hänelle näitten asiain johto. Hänen tulee myös olla yliopistonkansleri. 2) Hänen sivullaan tulee olla komissiooni, johon kuuluu kaksi suomalaista ja kaksi venäläistä jäsentä sekä riittävä kansliahenkilökunta. 3) Tämän valtiosihteerin tulee olla kirjevaihdossa kenraalikuvernöörin jaonseljin kanssa, pitää silmällä asiain yleistä kulkua, esittää ne kaikkein korkeimmin vahvistettaviksi ja ennen kaikkea tuntea henkilöitä, ylläpitää tarpeellista yhteyttä heidän ja hallituksen kesken, osottaa heille hyväntahtoisuutta ja ystävällisyyttä sekä saavuttaa heidän rakkauttaan ei ainoastaan asiain hoidon puolueettomuudella ja rehellisyydellä, vaan myöskin olennon, elintapojen ja vieraanvaraisuuden vissillä ystävällisellä hyväntahtoisuudella.

Speranskin lausunto sisälsi ensimmäisen ohjesäännönluonnoksen laitokselle, joka myöhemmin sai nimen Suomen asiain komitea Pietarissa. Täten vireille pantua ehdotusta käsitteli sittemmin Kustaa Maurits Armfelt, joka laati komitean järjestyksen yksityiskohtaisen suunnitelman, minkä hän oli

omakätisesti kirjoittanut ja päivännyt toukokuun 30 p:nä 1811. Hänen ehdotustaan noudatettiin pääasiallisesti komitean lopullisessa, marraskuun 6 p. 1811 annetussa ohjesäännössä, joka tarkoitukseltaan on suomalaisempi kuin Speranskin ensimmäinen ehdotus sen määräyksen kautta, että Komitean jäsenet sekä valtiosihteerit ovat valittavat Suomen asukkaista. Ei voi ihmetyttää, että Speranski oli ehdottanut kaksi suomalaista ja kaksi venäläistä jäsentä, kun muistaa että aikaisempaan Suomen komissiooniin oli kuulunut melkein yksinomaisesti venäläisiä, jota paitsi hän itse kuitenkin ensi sijassa oli venäläinen valtiomies ja sellaisena pysyi. Muutoin edisti hän tunnollisesti ja rehellisesti, kuten aina, tärkeän asian menestystä ja oli ilmeisesti tyytyväinen ohjesäännön lopulliseen muodostukseen. Tämä käy selville seuraavasta kirjeestä, jonka sitä kernaammin julkaisen käännöksenä, kuin se lisäksi todistaa hänen harrastustaan Suomen oloja koskevain tilastollisten tietojen hankkimiseksi. Syyskuun 8 (20) p. 1812 hän kirjoittaa K.M. Armfeltille:

Minun on ollut kunnia H.K.M:nsa tietoon saattaa se kirje, jonka minulle kirjoittamalla T. Ylh. on minua kunnioittanut. Se henkilövaali, jonka Suomen konselji oli toimittanut valmistavan komitean muodostamiseksi, ei voinut olla muuta kuin mieluisa H.K. M:llensa, ja se oikeuden tunto, jota Keisari aina on osottanut henkilöitten ansiolle, jotka ovat ehdotetut tähän komiteaan, lisääntyy yhä enemmän heidän osottamansa alttiuden kautta. H. M:nsa on käsenyt minun lausumaan hänen korkean mielihyvänsä siitä, erittäinkin kenraali Aminoffille.

Keisari on hyväksynyt ne syyt, jotka ovat saattaneet Teidän ehdottamaan hra Walleenia tämän komitean jäseneksi.

Samoin H.M. on hyväksynyt ne edut, jotka T. Ylh. ehdottaa hra paroni Rehbinderille, palvelijain ja olon kustannusten korvaamiseksi.

Kun siten kaikki, mikä koskee tämän komitean henkilökuntaa, on järjestetty on nyt vaan viimeisteltävänä, sen ohjesääntö Teidän ehdottamainne perusteitten mukaan ja antaa sen astua vaikutukseen.

Tätä tarkotusta varten odottaa H.M. ainoastaan Teidän tuloanne Pietariin. Keisari toivoisi sen tapahtuvan muutamaa päivää ennen jäsenten lopullista saapumista ja heidän kokoontumistaan täällä jotta hän Teidän kanssanne voisi sopia kaikista huoneuston vaalia tai ohjesäännön muotoa koskevista toimenpiteistä, niin että komitea näitten herrain saapuessa heti voisi ryhtyä täyteen toimintaan.

Kiitan T. Ylh:ttänne sen aatteen hyväksymisestä, mikä minun on ollut kunnia Suomen tilastoon nähden Teille esittää. Työskentelemistä tällä alalla olen aina pitänyt oleellisena hyvänä työnä Suomelle. Mikään ei voi olla oikeudenmukaisempaa eikä helpompaa kuin antaa hra Radloffille yliopiston kirjastonhoitajan paikka, ja ajaakseni asiaa säännöllisellä tavalla, kirjoitan saman kuriirin mukaan piispa Tengströmille, jotta hän tekisi siitä ehdotuksen yliopiston konsistorille.[9]

Minun on kunnia j.n.e.

Speranski.

Huomiota ansaitsee myöskin Speranskin 26 p. lokakuuta (7 p. marraskuuta) 1811 R.H. Rehbinderille lähettämä kirje, jossa hän ilmoittaa, että komitea oli lopullisesti asetettu, samalla kuin hänen tuttavallinen suhteensa Rehbinderiin selvästi ilmenee. Mainittuaan, että keisari oli vahvistanut komitean ohjesäännön, hän jatkaa:

Siihen tulee, paroni Armfelt esimiehenä, kuulumaan kenraali Aminoff sekä hrar Hisinger ja Walleen. T. Ylh. on samalla nimitetty Suomen asiain valtiosihteeriksi. Teidän muuttokustannuksenne korvaukseksi antaa H.M Teille 16,000 rupl. pankkiassignatsiooneissa, jotka heti suoritetaan Suomen tuloista etumaksuna vuosipalkastanne, joka määrään 4,000 hopearuplaksi samoista tuloista. Olen iloinen, hra paroni, että viime mainitun asianhaaran vuoksi olen tilaisuudessa täten lähettämään Teille takasin hypoteekkinne, jota minun on ollut rahain puutteessa mahdoton sijoittaa pankkiin ja jonka nyt luulen hyödyttömäksi, kun sama tarkotus helpommin on saavutettu toista tietä.

Minun velvollisuuteni on, hra Paroni, ilmoittaa Teille kaikki nämä uutiset, mutta muutaman päivän kuluessa antaa paroni Armfelt ne virallisesti Teidän tiedoksenne. Kuriiri seuraa heti tätä; hänen mukanaan on komissioonია koskeva manifesti sekä käskyt Teidän nimityksestänne ja tuloistanne. Ottakaa vastaan j.n.e.[10]

Speranski.

Suomen komitean ohjesäännön esittäminen oli Speranskin viimeinen toimenpide Suomen valtiosihteerinä. Siitä hetkestä hän jätti Suomen asiain johdon Armfeltille ja Rehbinderille eikä koettanut enää niihin vaikuttaa. Ne piirteet, joita olen esittänyt hänen vaikutuksestaan suomalaisena valtiomiehenä, riittävät, vaikka vajanaisinkin, kuitenkin antamaan lukijalle käsityksen siitä suuresta

merkityksestä, mikä hänen ryhtymisellään kansamme kohtaloihin oli aikana, jolloin tulevaisuus näytti epävarmemmalta kuin koskaan. Hän osotti keisari Aleksanteri I:n lähimpänä neuvonantajana tämän toivon mukaan sen suunnan, mihin Suomen valtiolaiva oli ohjattava. Häneen liittyivät sen vuoksi kaikki, jotka työskentelivät onnellisen tulevaisuuden valmistamiseksi Suomelle. Hänen sanoihinsa: "Suomi on valtio eikä kuvernementti", on usein viitattu hänen ajatuskantansa todistuksena, mutta hänen kirjevaihtonsa sisältää monta yhtä huomattavaa lausuntoa Suomen perussäännöstä ja lain-alaisesta yhteiskuntalaitoksesta.

Speranskin toiminta Suomen yliopiston kanslerina 1809-12 on kuvattu V. Laguksen ennen mainitussa sisällsriikkaassa kirjoituksessa: Muutamia lehtiä Suomen korkeakoulun kanslerikirjasta. Sen johdolla ja muitten lähteitten nojalla esitän seuraavassa hänen kanslerinhallintonsa muutamia piirteitä. Muutamia viittauksia Speranskin persoonallisesta suhteesta K.M. Armfeltiin annetaan hänen äkkinäisen ja odottamattoman kukistumisensa yhteydessä.

III.

Speranskin toiminta Suomen yliopiston kanslerina 1809-1812 on tärkeä jakso tämän yliopiston historiassa, mutta hänen omissa elämänvaiheissaan on sillä verrattain vähäinen merkitys. Yliopistoasiain alote kuului, jollei muodollisesti, niin kuitenkin itse asiassa varakansleri Jaakko Tengströmille, ja kanslerinkirjoitusten laatiminen oli kanslerinsihteereitten, ensin K.J. Walleenin, sittemmin L.G. v. Haartmanin asia. Kuitenkin vaikutti Speranski hyvää tälläkin alalla osottamansa humaniteetin ja ylevämielisyiden kautta.

Kanslerin virka uskottiin hänelle harvinaisten olosuhteitten vallitessa. Venäjän opetusasiain ministeriltä Sadovskilta saapuneessa kirjoituksessa joulukuun 15 (27) p:ltä 1808 velvoitettiin konsistori, yliopiston "konstitutsioonien" mukaisesti, valitsemaan yliopistolle kansleri. Mutta asia oli arveluttava, kun edellinen kansleri, kreivi K.A. Wachtmeister, ei vielä ollut virasta luopunut, jota paitsi onnellinen vaali uusissa oloissa voi olla vaikeaa. Konsistori pyysi sen vuoksi, että keisari itse tällä kertaa valitsisi kanslerin. Keisari Aleksanteri otti pyynnön suosiollisesti huomionsa ja päätti antaa tämänkin kunniaakaan tehtävän Speranskille. Ennen nimityksen tapahtumista näyttää keisari kuitenkin asiasta ilmaisseen ajatuksensa Tengströmille, sillä kirjeessä huhtikuun 25 p:ltä 1809 lausuu tämä tietävänsä keisarin "armolliset tarkotukset tässä kohdassa", jonka ohella hän tekee Speranskille pyynnön "ettette enää kauemmin kieltäisi meiltä huolenpitojanne ja hyviä töitänne ja että antaisitte meille uusia syitä rakastaaksemme ja kunnioittaaksemme Teitä". Muutamia päiviä sen jälkeen huhtikuun 19 (toukokuun 1) p:nä saapui opetusasiain ministeriltä konsistorille ilmoitus Speranskin lopullisesta nimittämisestä. [11]

Tengström toivotti Speranskille onnea kirjeessä toukokuun 29 p:ltä m.m. seuraavin sanoin:

— Ottakaa vastaan nöyrä onnentoivotukseni uuteen virkaan, jolla H.K.M. on kunnioittanut Teitä. Totta on, että akatemiallisista asioistamme tulee lisää tointa T. Ylh:llenne, mutta hyvä kansalainen ei koskaan väsy hyvää tehdessänsä, ja tieteiden ja taiteiden valistuneena ystävänä on T. Ylh. epäilemättä kirjalliselle laitokselle omistetuista huolenpidoista löytävä lepoa vaivaloisempain ja vaikeampain töitten ohella. Mitä minuun tulee, olen minä, jolla on kunnia olla saman yliopiston varakansleri, tekevä velvollisuuteni täyttääkseni T. Ylh:tenne toivomuksia ja niin paljon kuin mahdollista helpoittaakseni teidän hallintoanne.[12]

Porvoossa heinäkuun 7 (19) p. 1809 päivätyssä, yliopiston rehtorille ja konsistorille osotetussa ruotsinkielisessä kirjoituksessa käyttää Speranski puolestaan mitä ystävällisimpiä sanoja.[13] Hän huomautti, että oma ansio ei ollut saattanut keisaria antamaan hänelle kanslerintointa, vaan että Aleksanteri siinä oli ainoastaan kiinnittänyt huomiota siihen tieteiden rakkauteen, joka alati yhtä lämpimänä oli seurannut häntä kaikissa hänen elämänsä vaiheissa. Hän jatkoi sitten:

Tottumattomana sen laatuisiin tehtäviin, jotka nyt vaativat toimenpiteitäni, ja kiinnitettynä muihin, joista ei jää paljon aikaa yli, en juuri toivoisi, hoitaessani uutta tointa, johon Hänen Majesteettinsa armo on minut kutsunut, voivani täyttää hänen aikomuksiaan ja teidän vaatimuksianne, Hyvät Herrat, jollen teidän luottamukseltanne ja teidän tiedoiltanne odottaisi sitä apua, joka minulle on niin välttämätön ja tuiki tarpeellinen.

Pääasia, jota Tengströmin ja Speranskin kirjevaihto sitten kosketteli, oli yliopiston taloudellisten olojen parantuminen, jota keisari oli luvannut jo ennen kuin Speranski ryhtyi kanslerinvirkaan.

Lakkaamatta palasi Tengström tähän asiaan, samalla kuin Speranski puolestaan osottautui taipuvaiseksi kannattamaan hyvinkin suuria toivomuksia. Vihdoin saavutti Tengströmin ja konsistorin valmistama vuosirahasääntö, Speranskin sitä esittäessä, melkein kaikessa keisarin hyväksymisen, josta konsistorille annettiin tieto kanslerinkirjeessä helmikuun 14 (26) p:ltä 1809. Keisarin osottama armo oli, niin kirjoitti Speranski, hänelle vilpittömimmän ilon aihe. Vastaisuudessakin olisi hänen mieluisimpia velvollisuuksiaan kyvyn mukaan edistää akatemian parasta. Uuden, helmikuun 10 (22) p. 1809 annetun vuosirahasäännön kautta sai yliopisto kuusi uutta professorinvirkaa, kaksitoista apulaisenvirkaa, kolme lehtorinvirkaa sekä melkoiset määrärahat opettajain aseman parantamista, kirjastoa ja tieteellisiä laitoksia varten. Ei ihmeellistä sen vuoksi, että ilo puhkesi mitä vilkkaimmin ilmi. Konsistorin kiitoskirjoituksessa Speranskille lausutaan: "Onnellisimmin aavistaen sitä yhtä terävää ja sattuvaa silmää kuin lämmintä ja puhdasta todellisen tieteellisen viljelyksen rakkautta, joka aina on ollut T. Ylh:tenne erityinen ominaisuus, toivoi konsistori itselleen sen kanslerin, jonka se sai, ja se näkee, että toivo, joka seurasi hänen nimitystään, vaikka se korkealle kohosikin, kuitenkin enemmän kuin täyttyi".[14] Kaksi päivää kestävä kiitosjuhla puheineen vietettiin, muistoraha lyötiin, ja kiitoslähetystö, Tengström puheenjohtajana, laitettiin Pietariin. Speranski otti heidät vastaan ystävyydellä, joka Tengströmin sanain mukaan "eläisi heidän ikuisessa muistossaan ja kehottaisi heitä yhä enemmän koettamaan ansaita hänen jaloa suojelustaan". — On totta, että uuden vuosirahasäännön hyvät vaikutukset eivät aivan välittömästi tulleet näkyviin, sillä uusien paikkain täyttäminen sopivilla henkilöillä ei ollut helppoa. Mutta yliopiston vastaisen kukoistuksen mahdollisuus oli saatu.

Speranski oli erityisesti tyytyväinen siitä, että Venäjän kielen lehtori uuden vuosirahasäännön mukaan kiinnitettäisiin yliopistoon. Hän valitsi itse sopivan henkilön virkaan ja lähetti samalla venäjän kielen ylimääräisen lehtorin Turkuun, jotta venäjän kielen opinnot sitä enemmän edistyisivät. Mutta niin suuresti kuin hän harrastikin aineen opetuksen vauhtiin pääsemistä yliopistossa, ei hän koskaan tahtonut ulkonaisilla pakkokeinoilla saavuttaa tätä tarkotusta.

Asia, jossa yliopiston miehet vielä toivoivat hänen kannatustaan, oli kauan sitä ennen alotetun yliopistorakennuksen loppuun saattaminen. Kirjeessä maaliskuun 22 p:ltä 1812 koskettelee Tengström asiaa, huomauttaen rakennuksen välttämättömyyttä, niin kalliiksi kuin se tulisikin. Mutta kirjeeseen on merkitty, että se on palannut avaamattomana. Maaliskuun 17 (29) p. sattuneen tapauksen jälkeen lähetettiin Speranskin kirjeet takasin avaamatta. Siten keskeytyi keskinäisen kunnioituksen ja rakkauden ilmaisuista niin rikas Speranskin ja Tengströmin välinen kirjevaihto.

Ei kestänyt kauan, ennen kuin virallistakin tietä saatiin tieto tapahtumasta, joka oli murskannut Speranskin aseman, tosin sangen peitellyssä muodossa. Toukokuun 1 p. 1812 luettiin konsistorissa kanslerinsihteerin L.G. v. Haartmanin kirje huhtikuun 10 (22) p:ltä 1809, sisällykseltään näin lyhyt:

Kun H.M. Keisari nyttemmin on nimittänyt ali-amiraali ja ritari Shishkovin valtakunnansihteeriksi ja samalla selittänyt, että ent. valtakunnansihteerin, salaneuvos ja ritari y.m. Mikael Speranski ei enää voi pitää K. Akatemian kanslerinvirkaa, on H.M. Keisari armossa suvainnut käskä minun kehottamaan Herra Piispaa ja Akatemian konsistoria heti valitsemaan toisen kanslerin mainitun salaneuvoksen sijaan.

Sen johdosta ryhdyttiin kanslerinvaaliin, jonka nojalla K.M. Armfelt astui Speranskin sijalle. Mitään muuta tietoa entisen kanslerin kohtalosta ei saanut yliopiston konsistori eikä mikään muu Suomen virasto. Suomessa ei näytä tietynkään, mitä oli tapahtunut. Vielä vuonna 1815 kirjoitti J. Tengström Franzénille: "Speranski oleskelee vielä tiloillaan Nishni-Nowgorodin luona eikä ole oikeastaan epäsuosiossa, mutta ei häntä myöskään käytetä virassa. Yleisesti kuitenkin luullaan, että hän vähitellen jälleen pääsee asioihin käsiksi, jos vaan saamme pitää rauhan, jota Jumala antakoon!" Jos Tengströmillä olisi ollut tietoa Speranskin kohtalosta, olisi hän kaiketi kirjeessä ystävälleen Franzénille lähemmin siitä puhunut. — Speranskin kukistusta koskevat lähemmät seikat olivatkin itse asiassa sellaisen pimeyden peitossa, ettei tutkimuksen ole onnistunut sitä edes tänä päivänäkään täydelleen poistaa.

Siihen osaan nähden, mikä K.M. Armfeltilla oli juonissa ennen maaliskuun 17 (29) päivän tapausta 1812, on hyvä tietää, että molempain persoonallinen väli aikaisemmin oli, jollei tuttavallinen, kuitenkin vapaa kaikesta epäsovusta. Armfeltin jälkeenjääneiden paperien joukossa on muutamia kirjeitä, jotka osottavat, että Speranski, mikäli hänestä riippui, myötävaikutti siihen, että Armfeltin muutto Suomeen tapahtui mitä edullisimmissa oloissa. Armfeltin aikaisemmin kesällä 1810 käyty Pietarissa, ilmoitti Speranski hänelle kirjeessä heinäkuun 16 (28) p:ltä, että hän keisarille oli esittänyt kirjeen, jonka Armfelt oli hänelle jättänyt ja että keisari "pitäen arvossa sitä intoa, joka oli johtanut häntä Suomeen nähden kehittämässä katsantokannassaan" oli luvannut tarkastaa kirjoitusta kaikella sen ansaitsemalla huomiolla. Se hänen oikeuksiensa pitennys Suomen ruotujakolaitoksessa, jota Armfelt oli toivonut itselleen, myönnettäisiin hänelle tammikuuhun saakka 1811, jonka jälkeen keisari uudelleen päättäisi asiasta. Kun Armfelt sittemmin oli lopullisesti päättänyt jättää Ruotsin, kävi Speranski vielä kohteliaammaksi. Helmikuun 3 (15) p. 1811 ilmoitti hän Armfeltille seuraavilla ranskankielisillä sanoilla keisarin toivomukset hänen persoonaansa nähden:

H.M. Keisari, joka on suostunut T. Ylh. lausumaan toivoon asettua asumaan Suomeen, on varustanut Hänen Ylhäisyytensä kenraali v. Suchtelenin[15] valtakirjalla antaaksenne Teidän, herra Paroni, tehdä hänelle uskollisuudenvala lausumanne toivomuksen mukaan.

Kuluneiden vuosien tuloja ei koskaan, hra Paroni, ole pantu kysymyksen alaisiksi Teihin nähden; alusta alkaen on päätetty, että Te olette ne saapa. Keisarillinen Majesteetti on uudistanut käskynsä siitä Suomen kenraalikuvernöörille.

Kun Te siten täydellisesti saatte kaikki oikeutenne Suomessa, riippuu ainoastaan Teistä, hra Paroni, kaiken sen oikeuden nauttiminen, minkä teidän nimenne, ansionne ja H.M. Keisarin oikeamielisyytyksenne Teille määräävät.

Olen onnellinen tulkitessani T. Ylh.:llenne Keisarin käskyjä ja samalla voidessani mielitellä itseäni sillä toivolla, että pian saan nähdä Teidät täällä. Ottakaa vastaan j.n.e.

Speranski.

Vielä toukokuun 1 (13) p. 1811, kun Armfelt jo lopullisesti oli muuttanut Suomeen, lausui Speranski kirjeessä hänelle toivon saada pian nähdä hänet Pietarissa ja ilmoitti hänelle samalla, että kaikki hänen toivomuksensa jaotuspalkkaan ja kruununvirkekataloihin nähden olivat saavuttaneet Keisarin suostumuksen, mikä oli tapahtunut Speranskin esityksestä. Että Speranski sittemmin kernaasti jätti Suomen asiain johdon Armfeltille, käy selväksi siitä, mitä ennen olen maininnut Speranskin suhteesta Suomen komitean perustamiseen. Armfelt ei siis juuri ole voinut muuta olla kuin kiitollinen Speranskille hänen auttavasta ystävällisyydestään yksityisissä ja Suomea koskevista asioissa. Mitään persoonallista epäsuopua ei heidän keskenään ollut. Pikemmin se yleinen asema, johon Speranski oli joutunut, sai Armfeltin ottamaan osaa hänen kukistamiseensa.

Sama oli laita Speranskin muittenkin vastustajain. Persoonallisia vihamiehiä hänellä ei ollut, mutta häntä vastaan kohdistui sangen yleinen ajanhenki voimalla, jota hän ei ollut aavistanut. Silmäys Speranskin asemaan valaisee tätä asian tilaa.

Speranski eli, niin vaikutusvoimainen kuin hän olikin, yhä vaatimattomasti ja säästeliäästi töitään ja tyttärensä Elisabetin kasvatusta varten. Muutamia läheisiä ystäviä oli silloin tällöin koolla päivällispöydässä, ja iltasin oli jotenkin usein järjestettynä vaatimaton seurahuvi, johon, jos aikansa sen myönsi, hän itsekkin otti osaa. Muita huvituksia hänellä ei ollut. Suuren maailman seurapiireissä nähtiin hän harvoin. Hänen tulonsa olivat tosin nyttemmin melkoiset,[16] mutta kun hänellä ei ollut yksityisomaisuutta, olisi isosesti eläminen helposti saattanut hänet taloudellisesti riippuvaan asemaan. Venäjän pääkaupungin ylhäissukuiset ja korkeassa asemassa olevat henkilöt kävivät hänen luonaan ja osottivat hänelle usein liehakoitsevaa kohteliaisuutta, kun hän oli keisarin mahtava suosikki, mutta todellisesti he halveksivat häntä nousukkaana. Hän puolestaan ei pyrkinyt heidän suosioonsa eikä luonteensa vissan ylpeyden vuoksi että sen tähden, kun koko hänen aikansa kului valtioiltoihin.

Tämä erillinen elämä olisi ollut vaarallinen jokaiselle mahtavalle miehelle, mutta sen täytyi synnyttää vaaroja varsinkin sille, joka, Speranskin tavoin, oli antautunut laajaan reformityöhön. Kun hän työhuoneessaan teki suunnitelmia Venäjän tulevaisuutta varten ja kirjoitti asetuksia, jotka antaisivat uuden muodon sen julkiselle elämälle, kasvoi hänen vastustajainsa luku kasvamisestaan. Korkeammasta ylhäisöstä ja virkamiesluokasta levisi nurjamielisyyttä häntä vastaan yhä laajempiin piireihin. Hän oli toimeen pannut tullien ja verojen korotuksen saadakseen aikaan pysyvän tasapainon valtion tulo- ja menoarvioon, mutta kansa nurisi uusien rasitusten vuoksi, joitten tarkotusta se ei käsittänyt, ja piti niitten alkuunpanijaa sortajana. Valheellisia huhuja oli liikkeessä, että Speranski käytti valtaansa itsensä rikastuttamiseksi kansan kustannuksella.

Sellainen oli Speranskin asema, kun 1811 vuoden kuluessa Venäjän ja Ranskan väli niin järkyttyi, että 1812 vuoden sota vihdoon syttyi. Speranski oli tosin sangen vähän ryhtynyt Venäjän ulkomaapolitiikkaan, mutta hänen vaikutustaan luultiin suureksi silläkin alalla, ja kaikissa tapauksissa pidettiin häntä syystä Venäjän ranskalaismielisimpänä valtiomiehenä. Olihan hän parannuksissaan aina kiinnittänyt huomionsa Ranskan oloihin ja laitoksiin. Samalla siis kuin kylmyys Ranskaa vastaan eneni, täytyi hänen vaikutuksensa vähetä.

Speranski aavisti itse, että vaaroja alkoi kokoontua, kuten voi huomata siitä, että hän jo ennen mainitussa, helmikuussa 1811 keisarille jättämässä virkakertomuksessaan huomautti keisarille, että liian monta erilaista asiaa oli annettu hänen huostaansa, jonka vuoksi hänen oli mahdotonta hoitaa kaikkia hyvin. Hän valitti sen ohella, että hänen asemansa oli tuottanut hänelle useitten henkilöitten vihamielisyyden, jota hän ajan pitkään ei voisi vastustaa. Hän pyysi sen vuoksi vapautusta valtakunnansihteerinvirasta ja Suomen valtiosihteerinvirasta voidakseen yksinomaan antautua lakikomissionin johtoon, mikä tärkeä tehtävä yksin vaati yhden miehen kaikki voimat. Keisari ei suostunut hänen pyyntöönsä, mutta juuri näiltä ajoilta hän kuitenkin alkoi olla valtakunnansihteerin

luottamatta. Russki Arkivissa 1871 julaistussa Pogodinin kirjoituksessa[17] mainitaan muutamia sanoja, jotka keisari Aleksanteri olisi lausunut de Saint-Glinille, Speranskin kertomusta luettaessa, joista näkyy, että Aleksanteri I jo silloin hiljaisuudessa mietti, kuinka hän sopivimmalla tavalla vapautuisi suosikistaan.

Speranskin vastustajiin liittyi näinä aikoina mies, jonka asema julkisessa elämässä ei ollut huomattava, mutta jonka sanoilla juuri sen vuoksi, että hän esiintyi yksityishenkilönä ilman omaa etua, oli sitä suurempi merkitys: kuuluisa historiantkirjoittaja Karamsin. Hänen kirjoittamansa kirjoituksen "Vanhasta ja uudesta Venäjästä" antoi hänen suojelijansa Maria Paulowna keisarille, joka, kirjoituksen sisältämästä hänen omien toimenpiteittensä ankarasta arvostelusta huolimatta, luki sen mielenkiinnolla, ja johon se teki pysyvän vaikutuksen. Ensi sijassa moitti Karamsin valtakunnanneuvoston toimeenpanoa sekä senaatin ja ministeristöjen uutta järjestystä. Uusi valtakunnanneuvosto oli hänen mielestään tarpeeton laitos, tyhjä koristus, joka vaan saattoi estää asiain kulkua, mutta ei edistää niitten onnellista ratkaisua. Itsenäistä asemaa ei valtakunnanneuvoston pitäisi koskaan saada eikä se koskaan sitä voisi saada, sillä neuvosto on jo luonnoltaan ainoastaan hallitsevan kutsuva virasto, jonka hän mielensä mukaan saattaa muuttaa tai poistaa; muutoin voisi valtakunnanneuvostosta tulla hallitsijan vallan käyttämisen este. Senaatin muutokset olivat muista ristiriidassa vanhaan ja hyvien perintötapojen kanssa. Ja ministeristöjen uusi järjestys vaikuttaisi hallitustoimen hajaantumista. Karamsin ei epäillyt sanoa, että venäläisten tyytymättömyyden pääsyynä vallitsevaa hallitusta vastaan oli sen hallinnollisten muutosten hyödytön rakkaus, jotka järkähtyttivät valtakunnan perustuksia ja joitten hyväatekevät vaikutukset vastaiseksi olivat epäilyttäviä. Samalla tavoin hylkäsi Karamsin Speranskin uuden siviililain ehdotuksen, joka hänen mielestään oli ristiriidassa Venäjän kansan oikeudellisten näkökantain ja tapojen kanssa, sekä hänen toimenpiteensä valtiovarain ja rahajärjestelmän alalla, joista ainoastaan oli seurannut elinkustannusten kallistuminen ja valtakunnan varallisuusvoimain luottamuksen väheneminen. Muutamissa kohdin arvosteli Karamsin oikein ja sattuvasti Speranskin toimenpiteitä, mutta ylipäänsä oli hänen tutkimuksensa pintapuolinen ja oikeudeton, kun kuitenkin esityksen varma muoto ja siinä vallitseva luja vakaumus voi herättää luottamusta.

Tämä Venäjän sivistyneen yleisön riveistä kohonnut ääni sai voimakkaan vastakaiun koko Venäjän yhteiskunnasta. Moskovassa, joka kuvernööri Rostoptshinin johdolla oli Ranskaa vastaan tähdätyin, yhä voimakkaammaksi paisuvan kansallisen liikkeen pesäpaikka, ja Pietarissa levitettiin tuhansin kappalein häntä vastaan vihamielisiä häväistyskirjoituksia, joissa häntä syytettiin Venäjän koko valtiollisen järjestelmän turmelemisesta, valtakunnan kukistuksen ennustamisesta ja petollisista neuvotteluista Napoleonin asiamiesten kanssa tarkoituksella myöden valtakunta, j.n.e. Huhuja liikkui siitä, että hän oli jumalankieltäjä, joka oli liittynyt kristillisyydelle vihamieliseen vapaamuurariyhdistykseen. Hän olikin todella, oppiakseen tuntemaan vapaamuurarien salaisuuksia, kaksi kertaa käynyt vapaamuurarien kokouksissa yksityisessä huoneustossa, mutta mitään enempää yhteyttä hänellä ei ollut tämän eikä minkään muun salaisen seuran kanssa. Uskonnollisissa asioissa hän kallistui mystilliseen katsantokantaan ja lähestyi sen vuoksi erästä ulkomaalaista Fessler nimistä miestä, joka jonkun aikaa esiintyi mystillisyyden edustajana Pietarissa, mutta tämä tuttavuus oli aivan ohimenevää laatua eikä sillä ollut mitään merkitystä Speranskin elämässä.[18] Vihdoin syytettiin häntä siitä, että hän oli ryhtynyt yhteyteen puolalaisten kanssa, jotka muka olivat tarjonneet hänelle suuria summia, että hän vaikuttaisi heidän etujensa hyväksi, sekin panettelua, joka vielä vähemmin perustui todellisuuteen.

Kun Speranski oli aseeton näitä hiipiviä huhuja vastaan, vaikka hän ei ollutkaan niistä tietämättä, muodostui hovissa keisaria lähinnä olevista miehistä ryhmä, joka juonien kautta ryhtyi häntä kukistamaan. Paroni Korff ei, kenties henkilöitten tähden, jotka olivat elossa kun hänen kirjansa ilmestyi, mainitse niitä, jotka olivat niitten etunenässä, mutta muista tiedoista ilmenee, että Kustaa Maurits Armfelt ja poliisiministeri Balashow olivat toimeliaimpia ja että liiviläinen paroni Rosenkamp oli juonissa mukana. Armfelt, joka kenties piti Speranskia kilpailijanaan keisarin suosiosta, oli muutoin perintölaillisuus-aatteen intohimoinen puolustaja eikä vähemmin innokas Napoleonin vihaaja. Ehkä hovivehkeisiin perehtyneelle miehelle myös oli houkuttelevaa olla mukana tässä asiassa. Balashow, joka jo virka-asemansa kautta oli pelättävä, oli tyytymätön sen vuoksi, että hän Speranskin vallitsevan vaikutuksen kautta oli joutunut syrjään. Hän oli Speranskin myötävaikutuksella saanut virkansa, mutta kiitollisuuden tunne oli hänelle tuntematon. Asemaa kuvaa vielä sekin, että Armfelt ja Balashow persoonallisesti olivat katkeria vihamiehiä, mikä ei kuitenkaan estänyt heitä yksimielisesti taistelemasta Speranskia vastaan. Paroni Rosenkamp vihdoin oli Speranskin työtovereita lakikomissioonissa ja luuli, että häntä siinä oli syyttä syrjäytetty.

Jaakko de Saint-Glinin muistiinpanot valaisevat omituisella tavalla sitä menettelyä, jota liittoutuneet käyttivät.[19] He kertoivat lakkaamatta keisarille lausunnoita, joita Speranski varomattomasti oli lausunut tai jotka pantiin hänen sanomiksensa, ja selittivät niitä herättääkseen keisarin epäluuloa valtakunnansihteeria vastaan. Keisari puolestaan tuon tuostakin kääntyi Saint-Glinin puoleen kuullakseen hänen mielipidettään ilmiannoista. Siten ilmoitti keisari hänelle Balashowin kertomuksen,

jossa tämä kuvasi käyntiään Speranskin luona. Poliisiministerin mielestä oli valtakunnansihteeri kokonaan taikasalaisuuksien ympäröimä. Keskustelun kuluessa olisi Speranski lausunut: "Te tunnette keisarin epäluuloisen luonteen. Kaikki, mitä hän tekee, tekee hän puoleksi", ja vielä: "hän on liian heikko hallitsemaan ja liian voimakas hallittavaksi". Saint-Glin ei voinut uskoa kertomusta todenperäiseksi, jo senkin vuoksi että Speranski ei suinkaan noin herkkäuskoisesti olisi voinut ilmaista ajatuksiaan. Keisari myönsi muistutuksen oikeaksi, mutta näytti tyytymättömältä, kun Saint-Glin ei tahtonut edistää Balashowin tarkoituksia. Toisen kerran ojensi keisari hänelle avatun kirjeen, joka oli osotettu Speranskille Pietariin, ja jonka koteloon oli merkitty, että se sisälsi 80 tuhatta ruplaa pankinassignaatteja. Kirjeessä, joka oli päivätty Kiewissä, kiittivät puolalaiset kaikista heille myönnettyistä eduista ja pyysivät Speranskia ottamaan vastaan oheen liitetyt 80 tuhatta rupl. pank. assign. Saint-Glin kiinnitti keisarin huomiota siihen, että kirje ei ollut tullut postissa, koska siinä ei ollut kruununsinettiä. Hän lausui lisäksi, että koteloon tuskin oli voinut mahtua 80 tuhatta ruplaa ja kysyi: onko rahat annettu Teidän Majesteetillenne? Hämmästyneenä löi keisari silloin otsaansa ja sanoi: Kuinka en ole tullut tuota ajatelleeksi? Kirje oli jo avattu. Hän lisäsi, että Saint-Glin oli tehnyt Speranskille suuren palveluksen. Nytkin osotti keisari jonkillaista mielipahaa siitä, että yritys ei onnistunut. Eräessä puheillepääsyssä sen jälkeenkin puhui keisari siitä katkeruudesta Speranskia vastaan, joka Rostoptshinin kertomuksen mukaan oli vallalla Moskovassa. Siellä oletettiin, että hän ministeristöjen ja valtakunnanpuvoston perustamisen kautta oli tahtonut järkyttää itsevaltaisuuden perustuksia. Myöskin Pietarissa häntä vihattiin. Keisari tahtoi Saint-Gliniltä saada lausunnon, eikö Speranskin toimeenpanema ministeristöjen järjestys ollut poikennut keisarin kunnioitetun kasvattajan La Harpen siitä lausumasta ajatuksesta, mutta nytkin oli Saint-Glin varovainen. Samaan aikaan Armfelt, johon hän oli ystävällisissä suhteissa, lakkaamatta kiusasi häntä aineellisten etujen lupauksilla, jos hän antautuisi juonien välikappaleeksi, mutta rehellinen mies kielsi päättävästi.

Saint-Glinin kertomat vehkeet Speranskia vastaan olivat, kuten lukija huomaa, liian karkeita vaikuttaakseen keisariin, mutta omituista on kaikissa tapauksissa, että hän tavallansa etsi syyn aiheita valtakunnansihteeriä vastaan ja kärsi niitä valheita, joita häntä vastaan esiintuottiin. Epäröivänä ollen hän oli kahden vaiheilla valittavastaan menettelytavasta. — Syvemmin ja hienommin suunniteltu oli eräs samanaikainen juoni, jonka paroni Korff on saanut tietoonsa erästä Speranskin kirjeestä. Armfelt ja Balashow ehdottivat Speranskille, että he muodostaisivat salaisen kolmimiehistö, joka vallitsisi valtiossa ja tarkoituksiaan varten käyttäisi välikappaleinaan valtakunnanpuvostoa, senaattia ja ministereitä. Ehdotuksen hylkäsi Speranski, joka kuitenkin oli niin epäviisas, että joko henkilöitten tai asian halveksimisen vuoksi tai jostakin muusta syystä ei ilmaissut sitä keisarille. Tästä hänen vaitiolostaan saivat juonen virittäjät aseita käsiinsä ja saattoivat nyt keisarille syyttää Speranskia vilpittömyyden puutteesta hänen hyväntekijäänsä kohtaan, samalla kuin itse sanoivat tehneensä ehdotuksen vaan saattaakseen häntä kiusaukseen. Keisari kävi tyytymättömäksi siitä, että Speranski oli häneltä salannut niin tärkeän asian ja antoi sen jälkeen Speranskin vastustajain vapaasti juonitella häntä vastaan.

Asiasta on vähän lähempi selonteko J. Grotin ennen mainitussa kirjoituksessa "Speranskin karkotuksesta" Russki arkivissa joulukuussa 1871. Kun Speranski, niin kertoo Grot, vuonna 1816 keisarillisella käskykirjeellä oli nimitetty Pensan kuvernööriksi, kävi hänen luonaan Wojeikow, eräs eron saanut sotilas, jonka kanssa hän oli vanhastaan tuttu. Puheltaessa kummasteli Wojeikow, että Speranski oli saattanut ottaa toimen vastaan, kun käskykirjeessä lausuttiin, että hänen tekojansa tarkastettaessa ei oltu löydetty päteviä epäluulojen syitä, mutta samalla tahdottiin antaa hänelle tilaisuutta *utteralla palveluksella puhdistautua täydellisesti*. Speranski lausui, että hän todellakin oli tehnyt itsensä hairaukseen vikapääksi ja kertoi vieraalleen seuraavaa. Lokakuussa 1811 kävi valtioneuvos Magnitski useita kertoja hänen luonaan hartaasti pyytäen Balashowin ja Armfeltin puolesta, että hän ottaisi heidät puheilleen edes yhdeksi tunniksi jonkalaisen selityksen tähden. Vaikka Speranski itsepintaisesti oli vastaan, lausuen ettei hänellä ollut mitään heidän kanssaan tekemistä, täytyi hänen kuitenkin vihdoinkin myöntyä ja päästää heidät luokseen. Silloin esiintoivat he toivomuksenaan, että Speranski joka asiasta, jonka hän esitti keisarille, ensin neuvottelisi heidän kanssaan. Ehdotuksesta Speranski pahastui ja hylkäsi sen. Hän pyysi heitä samalla unohtamaan kaikki ja lupasi puolestaan olla heidän teostaan puhumatta. Sen jälkeen otti keisari muutaman kuukauden aikana Speranskin vastaan kuten tavallista kerran viikossa, vieläpä piti häntä luonaan entistä kauemmin esitysten jälkeen. Viimeisen kerran kohdatessaan Speranskin, jolloin hänen karkotuksensa jo oli päätetty, sanoi keisari muun muassa: Sinä ehdotit Armfeltille ja Balashowille, että he toimisivat yhdessä sinun kanssasi. Speranski vastasi, ettei hän, vaan että he ehdottivat, että heidän olisi kokoontuminen ennen jokaista esitystä. "Minkä tähden olet sitten", lausui Aleksanteri, "ollut siitä minulle puhumatta? Ollihan se kolmimiehistö". Tyytymättömänä lisäsi keisari, että hän jo kauan oli odottanut tunnustusta, että hän surulla oli huomannut erehdyksensä, että Speranski oli pettänyt hänen luottamuksensa ja osottanut avomielisyyden puutetta. Kotia palattuaan kertoi Wojeikow Speranskilta kuulemansa vaimolleen, joka sen ilmoitti Saint-Glinille ja jolta myös Grot oli kuullut saman asian.[20]

Tuntuu, kuin jos Speranski itse olisi pitänyt tätä tapahtumaa sangen tärkeänä ja siitä tahtonut etsiä

kohtalonsa arvoituksen avainta. Mutta syystä huomauttaa Pogodin, että tällä seikalla ei ole voinut olla ratkaisevaa merkitystä. Eivät Speranskin vihamiehet eikä keisari Aleksanteri itse koskaan viitanneet siihen, ja keisari myönsi itse myöhemmin, ettei ollut olemassa ollenkaan Speranskin syyntodistuksia.

Eräässä N.K. Schilderin kirjoituksessa "Speranski ja Magnitski" Russki Westnikissä syyskuussa 1890 kerrotaan, että alussa vuotta 1812 Armfelt, Balashow, sisäasiainministeri Kosodawlew, eversti Ekesparre ja Rosenkampf olivat keisarille tehneet Speranskia vastaan syytöksen, jossa Speranskia vastaan väitettiin, että hän oli kirjevaihdossa Ranskan viranomaisien kanssa, että hän oli antanut Napoleonille Venäjän salaisia suunnitelmia ja että hän suosi papinpoikia aatelien kustannuksella. Ainoa keino saada varmuutta asiasta oli, sanoivat he, poistaa hänet pääkaupungista ja sinetit hänen paperinsa. Tämän tiedon-annon mukaan siis kuitenkin kaikkienkin ainoastaan yleisiä väitteitä esitettiin Speranskia vastaan; todellista selvitystä odotettiin hänen takavarikkoon otettujen paperiensä tutkimisesta.

Hämäriä kohtia on siis olemassa Speranskia vastaan tähdytyissä juonissa, mutta vielä vaikeampi on saada selviksi keisari Aleksanterin menettelytavan vaikuttimia. Tässä on edessämme sielutieteellinen arvoitus, missä eivät mitkään asiakirjat, mitkään tavalliset todistuskeinot voi antaa meille ohjausta. Jos keisari, kuten hän useita kertoja Speranskin kukistumisen jälkeen lausui, oli vakuutettu siitä, että Speranskia ei millään tavoin voinut syyttää sopimattomasta menettelytavasta, minkä tähden poisti hän sitten mitä tylyimmällä tavalla luotaan miehen, joka oli tehnyt hänelle niin suuria palveluksia ja persoonallisesti ollut häntä niin lähellä? Se selitys on lähinnä, että hän noudatti yleistä mielipidettä ja valtiollisen aseman vaatimuksia. Väsyneenä Speranskia vastaan alituisesti tehdyistä syytöksistä, ei hän lopullisesti enää voinut vastustaa hänen vihollistensa vaatimuksia. Kun hän ryhtyi ratkaisevaan taisteluun Napoleonin vastaan, tarvitsi hän tuekseen kansansa kaikki voimat. Mutta niin kauan kuin hänellä oli sivullaan ranskalaismielinen valtakunnansihteeri, ei hänen oma asemansa kansaan näyttänyt selvältä eikä avoimelta, minkä vuoksi hän ei voinut luottaa kansansa täyteen alttiuteen. Speranskin täytyi kukistua, jotta saavutettaisiin ne suuret tarkoitukset, joita keisari tahtoi voittaa; hän oli uhrattava isänmaan pelastuksen tähden. Siinä käskykirjeessä, jolla Speranski nimitettiin Pensan kuvernööriksi, lausuttiin: Ennen 1812 vuoden sotaa, kun olin lähtemäisilläni armeijaan, tuli tietooni asianhaaroja, jotka olivat niin tärkeitä, että ne saivat minut virasta erottamaan salaneuvos Speranskin ja todellisen valtioneuvoksen Magnitskin, toimenpide, johon jokaisena muuna aikana olisin ryhtynyt ainoastaan tarkan tutkimisen jälkeen, mikä silloisten olosuhteiden vallitessa kävi minulle mahdottomaksi. Käskykirjeen himmeä sanamuoto viittaa yleisiin olosuhteisiin, joilla oli valtava vaikutus keisariin. Samaan käsityskantaan liittyy Saint-Glin, lausuessaan: Speranski oli määrätty, kavallus tekosyynä, yleisen vihan uhriksi, jonka oli yhteisessä isänmaallisessa tunteessa liittäminen hallitsijan ympärille kaikki yhteiskuntaluokat alkavaa sotaa varten.

Speranskin kohtalon alaiseksi joutui myöskin todellinen salaneuvos Magnitski, joka, hänkin maaliskuun 17 (29) p. 1812, poliisin toimesta lähetettiin pois Pietarista. Hänellä oli aikaisemmin ollut virka Venäjän Pariisissa olevassa lähettiläsvirastossa ja siellä hän oli tutustunut Ranskan valtiomiehiin. Sittemmin oli hän ollut Speranskin työtovereita ja ottanut osaa hänen asetustensa laatimiseen. Hänkin näyttää kukistuneen yleisten syytösten johdosta, ilman että mihinkään määrättyyn tosiasiaan viitattiin. Mikä yhteys Speranskin ja Magnitskin välisuhteissa luultiin löydetyksi, ei ole tunnettu.

Oli miten hyvänsä, keisari, vaikka hän ei ollut varma Speranskin syyllisyydestä, kuitenkin luuli ratkaisevat toimenpiteet häntä vastaan tarpeellisiksi. Hän epäili vaan sopivimmasta menettelytavasta. Eräs Tarton yliopiston professori nimeltä Parrot, johon hän suuresti luotti, sai tiedon hänen huolistaan tässä asiassa ja neuvoi häntä olemaan asettamatta Speranskia syytteeseen tuomioistuimen edessä, sekä sen tähden, että hänen syyllisyytensä ei ollut varma, että sen vuoksi, kun hänen tuomarinsa silloisissa oloissa olisivat hänen vihamiehiään, minkä tähden oikeudenmukaista tutkimusta ei olisi odotettavissa. Täysin riittäisi, jos hän poistettaisiin Pietarista ja pidettäisiin sellaisen valvonnan alaisena, ettei hän mitenkään saattaisi päästä yhteyteen vihollisten kanssa. Sodan jälkeen olisi vielä aikaa oikeudenkäyntiin ryhtyä. Tämä neuvo, joka annettiin kirjeessä maaliskuun 16 (28) p:ltä, näyttää ratkaisevasti vaikuttaneen niiden toimenpiteitten laatuun, joihin jo seuraavana päivänä ryhdyttiin valtakunnansihteeriä vastaan.

Itse tapausta, jonka kautta Speranskin ura pitkäksi ajaksi keskeytyi, kuvaa paroni Korff ruhtinas Aleksanteri Galitsinin kertomuksen mukaan, joka itse oli läsnä, seuraavin sanoin: Maaliskuun 17 (29) p., joka oli sunnuntai, oli Speranski päivällisillä ystävättärensä, rouva Weikardtin luona, kun keisarin sananlennättäjä tuli ja toi hänelle käskyn saapua keisarin luo samana iltana k:lo 8. Tässä kutsumuksessa, joka oli usein sattuneitten samallaisten kaltainen, ei ollut mitään tavatonta, ja Speranski meni kotia työhönsä ja saapui palatsiin määrättyinä aikana. Ruhtinas Aleksanteri Galitsin, joka myös oli tullut esitettäviä asiakirjoja mukanaan, odotti sihteerinhuoneessa, mutta valtakunnansihteeri kutsuttiin ensin sisään. Puheillaoloa kesti kolmatta tuntia. Sitten tuli Speranski keisarin kabinetista, mieli varsin kuohuksissa. Kyynelsilmin ja kävellen pöydän luo pannakseen papereitaan salkkuunsa, kääntyi hän selin Galitsiniin, luultavasti salataksensa levottomuuttaan.

Suljettuaan salkkunsä ja kun hän oli juuri lähtemäisillään pois huoneesta toiseen mennäksensä, kääntyi hän, aivan kuin jos hän äkkiä olisi malttanut mielensä, kynnyksellä ja sanoi vitkalleen ja erityisellä äänenpainolla: Hyvästi, Teidän Ylhäisyytenne! Se oli pitkän ajan hyvästijättö, sillä kymmenettä vuotta kului sen jälkeen ennen kuin Speranski sai kohdata Galitsinin tai Aleksanterin itsensä. — Heti sen jälkeen lähetti keisari sanan Galitsinille, ettei hän voinut ollenkaan päästää häntä puheillensa, vaan käski hänen tulla seuraavana päivänä, valtakunnanpuheiston istunnon jälkeen.

Paroni Korff kertoo tämän kohtausten ruhtinas Galitsinin oman suullisen kertomuksen mukaan. Toinen omin silmin näkijä, kenraaliadjutantti kreivi Golenishtshew-Kutusow, joka samana päivänä oli päivystäjänä sihteerihuoneessa, kertoi hänelle, että Speranski, kun hän tuli keisarin kabinetista, oli melkein tainnoksissa, yritti panna hattuaan salkkuunsa ja vihdoinkin vaipui tuolille, jolloin hän, Kutusow, kiiruhti tuomaan vettä. Muutama minuutti sen jälkeen avautui keisarin kabinetin ovi vitkalleen, ja kynnykselle ilmestyi Aleksanteri, silmännähtävästi mielenliikutuksessa. Hän lausui sanat: Vielä kerran, hyvästi Mikael Mihailowitsh, ja vetäytyi sitten huoneeseensa jälleen.[21]

Aivan tuntematonta on, mitä keisari oli puhunut miehen kanssa, joka useita vuosia oli ollut häntä niin lähellä. Ei keisari eikä Speranski ole koskaan lausunut siitä sanaakaan. Se oli ikävä muisto, johon ei kumpikaan tahtonut koskettaa.

Kun Speranski palasi kotia, ensin turhaan etsittyään jo poisvietyä Magnitskia, kohtasi hän poliisiministeri Balashowin ja de Saint-Glinin, jotka odottivat häntä sulkeakseen sinetillä hänen huoneensa hänen paperiensa tarkastamista varten. Postireki oli pihalla valmiina hänet poisviemään. Hän sai luvan ottaa erilleen muutamia papereita, jotka pantiin eri pakettiin ja osotettiin keisarille. Hänellä ei ollut rohkeutta herättää tytärtään ja anoppiaan sanoakseen heille jäähyväisiä. Hän siunasi ainoastaan heidän lepoahuoneensa oven ja jätti kirjeen, jossa pyysi heitä molempia tulemaan hänen luokseen talven kuluttua. Kun tämäkin myöhään yöllä oli tapahtunut, jätettiin hän erään Shipulinski nimisen poliisimiehen haltuun, joka oli määrätty viemään hänet kauvan kestävään, Nishni-Nowgorodissa alkavaan karkotukseen.

Aleksanteri I ei koskaan ollut täysin suora niitten toimenpiteitten syihin nähden, joihin Speranskia vastaan oli ryhdytty, eikä hän koskaan ilmaissut kenellekään menettelynsä vaikuttimia. Mutta erityisistä tiedon-annoista ilmenee, että hän heti jälkeensä oli tapahtumasta syvästi liikuttettu ja melkein katui tekoansa. Kun ruhtinas Galitsin maaliskuun 18 p. käskyn mukaan saapui hänen luoksensa, käveli hän synkän näköisenä huoneessaan. "Teidän Majesteettinne, Te olette sairas?" kysyi Galitsin. "Ei, minä olen terve", vastasi keisari. — "Mutta muotonne?" — "Jos sinulta olisi kätesi poikki lyöty", vastasi keisari, "sinä varmaan huutaisit ja valittaisit kärsimisiä; minulta he viime yönä riistivät Speranskin, mutta hän oli minun oikea käteni!" Koko pitkän keskustelun aikana keisari ainoastaan puhui suuresta vahingostaan, usein kyynelsilmin. "Sinä", sanoi hän vihdoinkin, "tutkit Moltshanrowin kanssa Mikael Mihailowitshin (Speranskin) paperit, mutta sinä et löydä niistä mitään — hän ei ole kavaltaja". "Mitä oli minun tehtävä", lausui keisari eräälle toiselle seuralaiselleen; "kukaan ei kenties kärsinyt sen vuoksi enemmän kuin minä, mutta minun oli pakko myöntyä mitä välttämättömpien syitten tähden". Muita samallaisia lausuntoja kerrotaan samalta ajalta. Kun keisari sittemmin 1820 oli päättänyt, että Speranski saisi palata Pietariin toimestaan Sipirian kenraalikuvernöörinä, kysyi hän eräältä Wasiltsikow nimiseltä uskotultaan, oliko hän kuullut, että Mikael Mihailowitsh kutsuttaisiin takasin. Tämä vastasi siitä kuulleen ja toivotti samalla onnea keisarille, joka sai takasin niin ansiokkaan miehen. "Ei kukaan", lausui keisari, "voi oikeammin pitää arvossa hänen suuria lahjojaan kuin minä. Minä olen vakuutettu siitä, että hän ei ole huono ihminen; mutta silloisten olosuhteitten mahti, jota minä en voinut vastustaa, pakotti minut eroamaan hänestä. Koskaan en kuitenkaan uskonut kavallusta, josta häntä syytettiin, ja minä moitin häntä vaan siitä, että hän ei ollut täysin avomielinen minua kohtaan". — Kenties keisari näillä sanoilla tarkoitti, mitä ylempänä (ss. 52 ja 53) olemme maininneet.

Kirjeessä, jonka Speranski karkotuksensa jälkeen kirjoitti keisarille Permistä ja johon vielä palaamme, on seuraava himmeä kohta, josta käy selville, että Speranskin itsensä mielestä keisari tiesi hänet, Speranskin, viattomaksi. "Ainoastaan Teidän, Kaikkeinarmollisin Keisari, ainoastaan Teidän oikeamielisyytenne tulee poistaa se (syytös). Minä uskallan nimenomaan sanoa, että Te, Teidän Majesteettinne, ikuisen totuuden nimessä, Jumalan edessä olette velvollinen niin tekemään. Tässä suhteessa Teillä ei voi olla vähintäkään epäilystä minuun; minut sitoo ei omani, vaan teidän salaisuutenne; siis on Teidän selitettävä kaikki. Raha-asiat, rasitukset, uudet laitokset, kaikki julkiset asiat, joissa minun on ollut onni täyttää Teidän tahtonne, kaikki ne aika näyttää oikeiksi; mutta millä näytän minä syyttömyyteni täällä, kun kaikki on salaista ja on salassa pidettävä".

Yleinen mielipide yhdisti alusta alkaen Speranskin kukistuksen ja Ranskan välin rikkoutumisen. Ulkomaan sanomalehdissä kerrottiin, että oli keksitty salaliitto, johon Speranski, Magnitski ja muutamia ranskalaisia oli sekaantunut. Tarkoituksena oli keisarin murhaaminen, joka kuitenkin itse oli päässyt salaliiton perille ja rankaissut rikolliset. Samallaisia huhuja liikkui Venäjällä. Kaikkialla valtakunnassa, missä vähänkin seurattiin yleisiä asioita, oltiin tietävinänsä, että entinen

valtakunnansihteeri oli jumalaton kavaltaja, joka syystä oli syösty asemaltaan. Tuollaista uskottiin sitä kernaammin kuin häntä kauan oli pidetty tirannina, jonka onnettomuuden täytyi olla Venäjän kansan onni. Paroni Korff mainitsee tämän Speranskin järjestelmällisen panettelun näytteenä kirjoituksen nimeltä: "Mémoire écrit à l'occasion de la disgrâce de M. de Speransky en 1812",[22] jonka tekijäksi K.M. Armfelt on mainittu. Paroni Korff arvelee syystä, että tekijä ei ole Armfelt, vaan paroni Rosenkampff.

Kun Speranskin kohtalo siten oli tunnettu ja puheen alaisena sekä ulkomaalla että Venäjällä, oltiin Venäjän virallisissa piireissä aivan äänettämiä siitä, mitä oli tapahtunut. Ei mikään julkinen asiakirja kertonut, että häneltä oli hänen arvonsa riistetty ja että hän oli karkotettu valtakunnan etäiseen seutuun. Toisia henkilöitä valittiin hänen sijallensa, ilman että sanaakaan mainittiin hänen erostaan tai sen syistä.

Venäjän korkeimpain virkamiesten luettelosta vuodelta 1813 poistettiin Speranskin nimi, toimenpide, jonka kautta hänen eronsa julkisesta elämästä kaikessa hiljaisuudessa vahvistettiin.

Poliisimies Shipulinski, joka oli saanut toimekseen viedä Speranskin Nishni-Nowgorodiin, kiiruhti kulkua niin, että hän jo maalisk. 23 p. (huhtik. 4 p.) k:lo 8 aamulla saapui määräpaikkaan, missä hän jätti karkoitettun seuralaisensa kuvernöörin valvonnan alaiseksi. Kolme päivää myöhemmin saapui kuvernöörille poliisiministeri Balashowilta kirjallinen käsky, joka ilmoitti, että keisari oli valinnut Nishni-Nowgorodin salaneuvos Speranskin olinpaikaksi ja että kuvernöörin sen johdosta tuli tarkasti pitää vaaria, että Speranskin kirjevaihto lähetettäisiin Pietariin keisarin tietoon saatettavaksi; ilmoittaa henkilöt, joitten kanssa hän oli läheisessä yhteydessä, hänen tuttavansa ja yksityisen seurustelupiirinsä; antaa tietoja kaikesta, mikä häneen nähden voi ansaita huomiota; mutta muutoin osottaa hänelle kaikkea sitä kunnioitusta, joka oli hänen säädylleen tuleva. Speranski ei siis ollut ainoastaan karkotettu; häntä pidettiin rikoksentehtäjänäkin ja hänen täytyä mitä huolellisimmin välttää kaikkea, jota hänen vihollisensa saattoivat selittää hänen vahingoksensa.

Speranskille ei tosin heti ilmoitettu siitä salaisesta urkkimisesta, jonka alaisena hän oli, mutta hän aavisti kuitenkin, mihin toimenpiteihin häntä vastaan oli ryhdytty ja sovitti menettelytapansa sen mukaan. Ulkonaisesti hän pysyi aivan levollisena ja puhui kirjeissäänkin maltillisesti muuttuneesta asemastaan, jolloin toivo karkotuksen pikaisesta peruuttamisesta tuon tuostakin pisti esille. Uskotulleen Masalskille, joka kauan oli hoitanut hänen yksityisiä asioitaan, antoi hän määräyksiä siitä, mitä oli vaarannotettava taloudellisiin asioihin nähden, jotka hänen äkki arvaamatta oli täytynyt jättää järjestämättä. Kirjeessä anopilleen, rouva Stivenille, kuvaa hän oloaan niin kauniilla väreillä kuin mahdollista. "Olen jo", niin hän kirjoittaa, "saanut asiani täyteen järjestykseen. — Minä arvaan, että Te (anoppi ja tytär Elisabet) tulette minun luokseni vasta toukokuun alussa ja siis vielä vietätte pääsiäisviikon Pietarissa. Minä kiellän hyvää ja kilttiä Liisaani synkistämästä tätä juhlaa vähimmälläkään surulla ja pyydän hänen viettämään sitä niin iloisesti kuin mahdollista ystäväinsä keralla. Ainoastaan tietämättömyys teidän kohtalostanne voi saattaa minut levottomaksi". Samoin pyysi hän sukulaistensa Tsherkutinossa pysymään aivan levollisina hänen oleskelustaan Nishni-Nowgorodissa, mistä hän luultavasti pian palaisi.

Hänen olikin ilo Nishni-Nowgorodissa pikemmin kuin hän oli odottanut saada vastaan ottaa tyttärensä ja rouva Stivenin, jotka keisarin käskystä matkustivat hänen luokseen muutama päivä sen jälkeen kuin hän itse oli viety pois. Heillä ei ollut kestettävänä ainoastaan matkan vaivaloisuudet, mutta he saivat kärsiä myöskin kansan osottamasta katkeruudesta, joka tuskin oli saanut tiedon Speranskin perheen saapumisesta, kun jo alettiin hänen nimeänsä mitä katkerimmin häväistä. Hämmästykseseen tapasi Elisabet Speranski isänsä, jonka hän oli luullut alakuloiseksi, iloisena ja reippaana, aivan kuin jos karkotus olisi ollut vaan vapaaehtoinen matka.

Kun pienen perheen jäsenet siten jälleen olivat yhtyneet, järjesti Speranski kotinsa ja elämänsä sopivimmalla tavalla. Hän jakoi aikansa, joka nyt oli vapaampi kuin koskaan, lukemisen, laajain retkien, varsinkin ratsain, ja tyttärensä kasvatuksen kesken, jolle hän viimeisinä, ankaran työn alaisina aikoinaan ei ollut voinut osottaa tarpeellista huomiota. Hän oli siinä määrin mieltynyt Nishni-Nowgorodiin, että hän aikoi ostaa itselleen talon kaupungista. Mutta hänen nauttimaansa rauhaa ei kestänyt kauan. Loppupuolella kesää alkoi Nishni-Nowgorodiin tulvata henkilöitä ja perheitä, jotka pakenivat Venäjän sydämmeen tunkevaa vihollista. Nämä pakolaiset toivat mukanaan kaiken sen panettelun ja ne halventavat huhut, joita siihen aikaan oli Venäjällä Speranskista liikkeessä, minkä johdosta kaupungin asukkaat, jotka siihen saakka olivat häntä kohdelleet ystävyydellä, alkoivat häntä väistää tai osottaa hänelle suoraa epäkohteliaisuutta. Kaikki olivat enemmän tai vähemmän vakuutettuja, että hän oli kavaltaja keisaria ja isänmaata vastaan. Yhä ankarammaksi käyvä poliisitarkastus, jonka alaisena hän oli, vaivasi häntä myöskin, ja hänelle oli mieluisaa, kun hänen ystävänsä keksivät keinoja yksityisten henkilöitten kautta olla hänen kanssaan viranomaisille tuntemattomassa kirjevaihdossa, joka ei ollenkaan koskenut valtiollisia seikkoja, mutta jossa saattoi tuttavallisemmin ja avomielisemmin vaihtaa ajatuksia kuin hallituksen tarkastuksen alaisissa kirjeissä.

Nämä samat seikat, jotka katkeroitivat hänen oloansa Nishni-Nowgorodissa, sittemmin odottamattomasti pahensivat hänen kohtaloansa.

Mies, jolla tänä levottomana aikana oli huomattava asema Venäjällä, oli Moskovan kuvernööri, Rostoptshin, Ranskan hurjimpia vihamiehiä, ja pian tämän jälkeen tunnettu Moskovan palon kautta syyskuussa 1812. Hän oli kiinnittänyt huomionsa Speranskiinkin tämän karkoitukseudulla ja oli huomaavinaan, että hän vastusti mielissä vallitsevaa isänmaallista liikutusta. Hän ilmoitti Nishni-Nowgorodin viranomaisille Moskovassa liikkuvasta huhusta, että henkilöillä, jotka menisivät Nowgorodin markkinoille, oli aikomus murhata Speranski. Mutta myöhemmin, elokuussa 1812, kääntyi hän suorastaan keisarin puoleen ja syytti kirjeessä hänelle Speranskia alamaisten rehellisen innon heikontamisesta yleisön pelottamisella. "Täytyy", lisäsi hän, "niin pian kuin mahdollista saada asia autetuksi ja estää Teitä vastaan kudottujen turmiollisten aikeitten toteuttamista". Tämän ilmiannon, joka perustui ainoastaan tyhjiin huhuihin, olisi pitänyt olla sitä vähäpätöisemmän merkitykseltään, kuin Speranskin oli mahdotonta olla vaarallinen siinä asemassa, missä hän oli. Mutta silloisen kiihtyneen mielentilan vallitessa oltiin Pietarissa taipuvaisia kiinnittämään huomiota kaikkiin tuollaisiin tiedonantoihin, ja onnettomuudeksi saapui jotenkin samaan aikaan Novgorodista Speranskille epäedullinen poliisiraportti, joka oli omiansa vaikutusta vahvistamaan. Speranski oli, niin kertoi Nishni-Nowgorodin varakuvernööri kirjeessä 1812, päivällisten jälkeen kaupungin piispan luona keskustellessaan toisten henkilöitten kanssa lausunut, että Napoleon sodissaan Saksassa oli säästänyt papistoa ja sittemmin voittajana sitä suojellut. Oltiin sitä mieltä, että nämä Speranskin sanat sisälsivät valtakunnalle vaarallisen lausunnon Napoleonin eduksi. Siitä huolimatta, että edellisissä poliisiministeristöön saapuneissa raporteissa ei ollut mitään, minkä saattoi selittää Speranskin vahingoksi, riitti tämä uuden ankaran toimenpiteen aiheeksi häntä vastaan.

Syyskuun 15 (27) p. 1812 läksi Pietarista keisarillinen sananviejä, mukanaan seudun ylimmälle sotilaspäällikölle, kreivi Tolstoille, keisarin omakätinen kirjoitus, joka muun muassa sisälsi seuraavat sanat: "Tähän oheen liitän raportin Nishni-Nowgorodin varakuvernööriltä (yllämainittu raportti elok. 22 p. (syysk. 3. p.)) salaneuvos Speranskista. Jos se on tosi, niin on tämä vaarallinen mies vartioituna lähetettävä Permiin, määräyksellä minun puolestani kuvernöörille, että hänen on tarkasti pidettävä häntä silmällä ja vastattava kaikista hänen teoistaan ja hänen käytöksestään".

Kun tämä keisarillinen käsky kreivi Tolstoin toimesta ilmoitettiin Speranskille, menetti hän mielenmalttinsa, jonka hän muutoin tavallisesti osasi säilyttää. Hänen mielensä joutui silminnähtävästi kuohuksiin, hän tarttui päähänsä ja lausui, minuutin ajan ääneti oltuaan: No, sitä odotin. Siirtyminen Permiin oli keisarin epäsuosion uusi ja ankara osotus, sillä Perm oli valtakunnan etäisimpiä paikkoja, vielä melkein raakalaisseudulla Sibirian rajalla. Elämä Permissä oli oleva elämää täydellisessä erillään olossa sivistyneestä maailmasta, pimeydessä ja unhotuksessa. Ei ihme siis, että hän oli ääneti ja alakuloinen matkalla uuteen, koillisessa sijaitsevaan karkoituspaiikkaan, johon matkaan vielä samana päivänä ryhdyttiin, sotilasvartio mukana. Anoppinsa ja tyttärensä pyysi hän seuraamaan itseänsä niin pian kuin se olisi heille mahdollista.

Nyt oli Speranskin alennus syvimmillään. Seuraavassa huomaamme, kuinka hänen pitkällisten ponnistusten jälkeen onnistui jälleen saavuttaa kansalaiskunnia ja arvokas asema, jolloin kuitenkin vastoinkäyminen jossakin määrin oli muuttanut hänen luonnettaan, niin jäntevä kuin se olikin.

IV.

Ensi aika Speranskin kauan kestävää oleskelua Permissä oli katkerin hänen vaiherikkaassa elämässään. Eräs Popow niminen kauppias ja muutamat harvat muut henkilöt osottivat hänelle ystävyyttä, mutta muutoin otettiin hän kaupungissa vastaan kylmyydellä, joka lisäsi hänen muutoinkin rasittavaa alakuloisuuttaan. Hän kävi korkeammassa yhteiskunta-asemissa olevain henkilöitten luona, mutta tuskin kukaan otti häntä vastaan; ei ainakaan ainoakaan vastannut hänen käyntiinsä. Hän päätti jonkalisella yksipäisyydellä murtaa itselleen tien ja uudisti tervehdyksillä käyntinsä, mutta samalla tuloksella. Hänen rahavaransa olivat hänen Permiin tullessaan loppuneet, ja kun yhteys ystäväin kanssa Länsi-Venäjällä sodan vuoksi oli käynyt vaikeammaksi, ei hän heidän kauttaan voinut saada sitä mitä tarvitsi. Hänen täytyi hankkia rahoja omaisuuttaan panttaamalla ja lainaamalla palvelijoiltaan, jotka nyt olivat herraansa rikkaammat. Hänen tyttärensä Elisabet kuvaa seuraavin sanoin tätä aikaa isänsä elämässä: Hänellä ei enää ollut Nishni-Nowgorodin lämmintä aurinkoa, ei sen hyvinvointia eikä ystävällisyyttä; hänellä ei, kaukana pääkaupungista, ollut rakasta toivoa, että karkoitusta vaan kestäisi jonkun ajan ja että se pian voisi lakata. Hänellä ei ollut niin hartaita ystäviä kuin Pietarissa tai niin yleväsydämmisiä kuin Nishni-Nowgorodissa, jotka, päinvastoin Pietaria ja sen juonia, eivät pelänneet osottaa

kunnioitusta kukistuneelle suuruudelle. Perm sitä vastoin oli pelkkä karkoituspaikka. Siellä oli talvi ja talven hyinen kylmyys ja kuollut luonto. Se oli etäinen, unhotettu maaseutupaikka, ilman varakasta aatelia, siis myöskin ilman sitä vieraanvaraisuutta, jota löytyy maaseudulla — —. Sinnekin saapui paljon henkilöitä, jotka pitivät häntä vaan isänmaankavaltajana ja virittivät sitä vihamielisyyttä häntä vastaan, joka vallitsi kaupungissa.

Lukeminen oli tähän aikaan hänen ainoa lohdutuksensa, mutta kirjain puute esti häntä säännöllisesti harjoittamasta tieteellisiä tutkimuksia. Uskonnollisia asioita hän enimmin ajatteli, ja sillä alalla hän muodosti itselleen omituisen katsantokannan, joka kallistui mystilliseen uskoon hengen välittömästä yhteydestä yliaistillisten voimain kanssa, ja joka aina oli tuntunut viehättävältä hänen runolliselle mielelleen. Näitten hänen tutkimustensa hedelmä oli keskiaikaisen mystikon Tuomas Kempiläisen kuuluisan "Kristuksen seuraamisesta" nimisen teoksen käännös, jonka hän oli alkanut jo toimeliaimpana virkamiesaikanaan ja nyt päätti. Käännös, joka hänen mielestään oli teoksen kaikkia muita käännöksiä etevämpi tarkkuuteen ja luotettavuuteen nähden, painettiin vasta 1819.

Kun Speranski siten oleskeli nöyryyttävässä asemassa etäisellä maaseudulla, tapahtui sodassa Ranskaa vastaan Venäjälle edullinen käänne. Vuoden kuluessa karkoitettiin Ranskan armeijat Venäjältä, ja keisari Aleksanteri ryhtyi Saksassa voittamaan uusia laakereita taistelun jatkuessa. Tämä valtiollisen aseman muutos vaikutti karkoitettun valtiomiehen kohtaloon ja tuotti siihen jonkun verran huojennusta. Ensimmäinen valonsäde oli, että Speranski lopulla vuotta 1812 keisarin armosta sai 6,000 ruplan vuotuisen määrärahan. Samaan aikaan saapui Pietarista viittauksia siitä, että Speranskia oli kohdeltava hänen säätynsä ja ansioittensa mukaan, ja nyt alettiin häntä äkkiä kohdella aivan toisin. Hän, jota ennen halveksittiin maankavaltajana, otettiin ystävällisesti kaikkiin seurapiireihin, muutos, joka oli hänelle tervetullut sekä hänen itsensä että hänen anoppinsa ja tyttärensä vuoksi, jotka molemmat jo lokakuussa olivat saapuneet Permiin.

Speranski oli nyt, iältään vasta alun viidennelläkymmenellä, siinä elämän vaiheessa, jolloin useimmille toimeliain aika alkaa. Hän oli kokenut enemmän kuin muut. Loistavan menestyksen jälkeen oli hänen uransa yhtäkkiä keskeytynyt, ja hänen ennen ylpeä mielensä oli masentunut. Mutta sillä iällä ei mies, kaikkein vähimmin niin lahjakas kuin Speranski, luovu vastaisen vaikutuksen ajatuksesta. Ja tuskin oli nyt taivaanranta vähänkään valjennut, kuin hän jo alkoi pyrkiä saavuttamaan menetettyä asemaansa. Oloja katseli hän kuitenkin toisin kuin ennen. Kun hän ennen oli halunnut reformeerata isänmaansa ja johtaa sen uusille, onnellisemmille tulevaisuuden urille, oli nyttemmin hänen lähin silmämääränsä hyödyllisellä toiminnalla poistaa se häpeä, joka oli kohdannut hänen nimeään, esiintyä Venäjän yleisön ja koko Euroopan edessä miehenä, joka moitteettomasti oli palvellut ruhtinastaan.

Ensimmäinen askele siinä tarkoituksessa oli, että hän alussa vuotta 1813 laati Aleksanteri I:lle asetetun laajan puolustuskirjoituksen, jossa hän ylevällä yksinkertaisuudella ja totuuden voimalla kuvasi koko valtiollisen uransa, todistaen syyttömyytensä sitä panettelua vastaan, jota hänen vihollisensa olivat hänestä levittäneet.

Jos hän oli erehtynyt, ei kuitenkaan missään tapauksessa ollut puuttunut hyvää tahtoa palvella hallitsijaa ja toimeenpanna hänen toivomuksiaan. Tätä kirjoitusta, joka monessa kohden valaisee Speranskin elämänhistoriaa, seurasi kirje, jonka loppusanat kuuluivat:

Palkaksi kaikesta kokemastani katkeruudesta, palkaksi raskaasta vaivasta, mikä minulla on ollut Teidän palveluksessanne, Teidän kunnianne ja valtakunnan hyvän vuoksi, tunnustuksena koko käytökseni puhtaudesta ja moitteettomuudesta virkamiehenä ja vihdoin Teidän ja minun välisen, minulle armollisen ja mielitelevän yksityisen suhteen muistoksi, jonka yksin Jumala näki, rukoulen vaan yhtä ainoaa armon osotusta: sallia minun perheeni kanssa viettää jällellä oleva osa elämäni, joka todella on ollut täynnä hätää ja huolia, pienellä tilallani. Jos havaitaan sopivaksi uskoa tässä yksinäisyydessä minun loppuun suorittaakseni joku osa yleisistä laeista, joko sitten siviililaki, rikoslaki tai prosessi, otan Teidän Majesteetiltanne sellaisen persoonallisen tehtävän ilolla vastaan ja olen sen suorittava ilman mitään apua, huolellisesti, pyytämättä muuta korvausta kuin ainoastaan vapauden ja unhotuksen. Jumala, joka on ruhtinaitten ja heidän alamaistensa yhteinen isä ja tuomari, siunatkoon Teidän Majesteettinne siunausrikkaat toimet valtakunnan parhaaksi, lähettäköön Teille palvelijoita, jotka ovat hurskaita ilman pelkuruutta ja huolellisia ilman vallanhimoa. Nämä ovat alati miehen toivomuksia, joka virassa on ollut vähemmin onnellinen kuin moni muu, mutta jonka persoonallista rakkautta Teitä kohtaan ei kukaan ole voittanut.

Speranskin tytär oli aikasemmin perinyt Welikopole nimisen tilan, 9 virstan päässä vanhasta Nowgorodista, siis ei kaukana Pietarista. Sinne pyysi Speranski saada käydä asumaan, ja niin luja oli hänen toivonsa siitä, että hallitsija suostuisi hänen pyyntöönsä, että hän jo nyt antoi anoppinsa ja tyttärensä Permistä muuttaa sinne. Elisabet Speranski vei mukanaan keisarille osotetun kirjoituksen, ja hänen huolellisuutensa kautta se vältti Speranskin vihollisten valppauden sekä tuli suorastaan keisarin omaan käteen.

Keisari Aleksanterilla oli kuitenkin yhä etuluulonsa entistä suosikkiaan vastaan eikä hän lännessä jatkuvan sodan vuoksi voinut kiinnittää huomiotaan Speranskin oloihin. Vuosi 1813 ja talvi 1813-1814 kuluivat ilman että mihinkään toimenpiteeseen ryhdyttiin, jonka tähden Speranski kirjeessä heinäkuun 9 (21) p:ltä 1814 uudestaan kääntyi hallitsijan puoleen, jolle hän toivotti onnea loistavan menestyksen ja äsken tehdyn kunniakkaan rauhan vuoksi; samalla johdatti hän muistoon edellisen kirjoituksensa ja uudisti siinä tekemänsä pyynnön, "lujalla luottamuksella", kuten hän lausui, "Teidän oikeudentuntoonne ja Teidän lempeään sydämmeenne". Olot olivat nyt suotuisammat kuin ennen, eikä myöntyvän vastauksen saaminen viipynyt. Kirjeessä elok. 31 (syysk. 12) p:ltä 1814 ilmoitti hänelle poliisiministeri, nyttemmin ei hänen vanha vihamiehensä Balashow, vaan kreivi Wjasmitinow, että keisari oli suostunut hänen toivomukseensa saada muuttaa Welikopoleen. Hän jätti sitten 19 (31) p. syyskuuta 1814 Permin, jonka asukkaat, jotka olivat oppineet pitämään häntä arvossa, eronhetkellä monin tavoin osottivat hänelle osanottoa ja ystävyyttä. Hän luuli saaneensa persoonallisen vapautensa takasin, mutta niin ei ollut asian laita. Hän oli yhä poliisin valvonnan alaisena, ja poliisiministeri antoi samalla salaisen käskyn Nowgorodin kuvernementin sotapäällikölle aika ajoittain lähettää hänelle Speranskin tietämättä tietoja hänen oloistaan ja henkilöistä, joitten kanssa hän seurusteli.

Speranskin ystävät odottivat, että hänen oleskeluaan pääkaupungin lähellä olevassa Welikopolessa kestäisi vaan lyhyt aika, jota seuraisi täydellinen keisarin suosion saavuttaminen, mutta he erehtyivät. Hänen täytyi viettää kaksi vuotta pienellä maatilalla, missä hän tosin saattoi järjestää elämänsä mielensä mukaan, mutta oli ilman toimintaa, jolla olisi jotain merkitystä. Hän hoiti tilaa, mutta se ei ollut niin suuri, että hänen aikansa ajan pitkään olisi siihen mennyt. Alaisiansa palvelijoita ja talonpoikia kohtaan hän oli lempeä isä ja hyväntekijä. Vielä kolmekymmentä vuotta jälkeinpäin m.m. kerrottiin Welikopolessa, että hän, jos hän tapasi jonkun työmiehen paljaan maan päällä makaamassa, kokosi heiniä läheltä, jotka hän varovasti pani nukkuvan pään alle, ettei tämä kylmettyisi. Alati kehoitti hän alaisiansa viettämään kristillistä ja raitista elämää. Welikopolessa päätti hän myöskin tyttärensä kasvatuksen, joka suureksi osaksi oli tapahtunut opettavaisen keskustelun muodossa. Muun aikansa hän käytti tieteelliseen tutkimiseen, oppi heprean kielen ja harjoitti tieteellistä kirjailemista, jonka tarkoitus ei ollut suuremman yleisön hyödyttäminen, vaan pikemmin hänen omain ajatustensa selvittäminen tärkeissä asioissa. On olemassa suuri joukko hänen Welikopolessa kirjoittamiaan tutkimuksia tai suunnitelmia lakitieteen, filosofian tai teologian alalta, viime mainitut osaksi mystillisiä suunnaltaan. Niillä ei ole itsenäistä arvoa, mutta ne todistavat kuitenkin hänen suurta lahjakkaisuuttaan ja monipuolista sielunelämänsä sekä että hänestä, jos hänen elämänsä olisi kääntynyt toiselle suunnalle, olisi voinut tulla huomattava tiedemies.

Jonkun kerran lausui Speranski toivomuksen saada elää ja kuolla Welikopolessa, mutta itse asiassa hän toivoi asemansa muuttumista. Ulospäin suunnatun toiminnan kaipuu kävi yhä voimakkaammaksi. Hän ei ollut muutoin saanutkaan täydellistä hyvitystä eikä ollut uudelleen päässyt niitten joukkoon, jotka palvelivat isänmaata. Vuonna 1816 hän ryhtyi uusiin toimenpiteihin saattaakseen häntä kohdanneen epäsuosion seuraukset tehottomiksi. Heinäkuussa 1816 keisarille kirjoitetussa kirjeessä pyysi hän pyytämällä, että keisari oikeudentuntonsa ja lempeytensä nimessä vihdoinkin ratkaisisi asian. Tämän kirjeen lähetti hän keisarille sotaministerin, nyttemmin muita mahtavamman, mutta luonteeltaan ja mielipiteiltään hänestä kokonaan eriävän Araktshejewin kautta, jonka välitystä hän pyysi. Kohteliaan, mutta kuitenkin miehekkäin ja vakavin sanoin huomautti hän tälle että yleisen mielipiteen mukaan hän oli todistettu tai oli häntä ainakin epäilty kavaltajaksi keisaria vastaan ja että ainoastaan keisarin armo oli suojellut häntä tuomiosta ja sitä seuraavasta kuolemanrangaistuksesta. Neljä vuotta oli hänen asemansa ollut sellainen, mikä tuntui sitä katkerammalta, jota kauemmin sitä kesti. Hän ei halunnut sääliä, kun oikeus oli kysymyksessä. Joko olisi komissiooni asetettava asiata tuomitsemaan, tai olisi hän muutta mutkitta asetettava virkaan, aivan kuin ei mitään moitittavaa olisi tapahtunut. Hän pyysi että Araktshejew, keisarin oikeamielisyyden ja jalouden arvon vuoksi, käyttäisi vaikutustaan asian selville saattamiseksi. Speranskille kunniakas piirre esitettäköön vielä tästä kirjeestä. "Minä en tiedä", sanoo hän, "missä määrin ja millä perusteilla minun kohtaloni ja Magnitskin ovat yhdistetyt; mutta jos sellainen yhteys on olemassa, voipi T. Ylh. helposti havaita, etten saata enkä saa toivoa mitään itselleni, toivomatta ja rukoilematta samaa hänellekin". Hän ei tahtonut saada oikeutta samalla pelastamatta onnettomuutensa toveria, jonka kanssa hänellä muutoin ei ollut mitään yhteyttä. — Araktshejew oli 1812 ollut Speranskin vastustajia, minkä vuoksi Speranskin menettely oli kylläkin nöyryyttävä, mutta hänen oli nyt ilo saada hyvitys, vaikka ei aivan täydellinen muodoltaan.

Eräänä syyskuun iltana 1816 istui Welikopolen perhe teepöydän ääressä, kun sanansaattaja saapui mukanaan paketti Speranskille. Aavistaen, että paketin sisällyksen merkitys olisi ratkaiseva, avasi hän sen vapisevin käsin ja löysi siitä Araktshejewin lähettämän kirjeen, jota seurasi johtavalle senaatille annetun näin kuuluvan keisarillisen käskyn jäljennös:

Ennen 1812 vuoden sotaa, kun olin lähtemäisilläni armeijaan, tuli tietoon asianhaaroja, jotka olivat niin tärkeitä, että ne saivat minut virasta erottamaan salaneuvos Speranskin ja todellisen valtioneuvoksen Magnitskin, toimenpide, johon jokaisena muuna aikana olisin ryhtynyt ainoastaan

tarkan tutkimisen jälkeen, mikä silloisten olosuhteitten vallitessa kävi mahdottomaksi. Sen tähden käsken minä armossa, haluten antaa heille tilaisuutta uutteralla palveluksella täydellisesti puhdistautua, että salaneuvos Speranskista on tuleva Pensan siviilikubernööri ja valtioneuvos Magnitskista Woroneshin varakuvernööri.

Tämän käskykirjeen synnystä sisältää N.K. Schilderin ennen mainittu, Speranskia ja Magnitskia koskeva kirjoitus Russki Westnikin syyskuun vihossa 1890 seuraavan intressantin kertomuksen, joka sekin osaltaan kuvaa keisari Aleksanterin suhdetta Speranskiin:

Että keisari toiselta puolen tunsii omantunnonvaivoja, mutta toiselta puolen, hallitsijana, ei suoraan tahtonut tunnustaa erehdystään, näkyi, kun nyt (1816) oli kirjoitettava käsky Speranskin ja Magnitskin palaamisesta: sillä siinä oli niin monta estettä edessä, että valtiosihtööri Martjenko, joka käskettiin se kirjoittamaan, neljä kertaa lähetti sen keisarille korjattavaksi, ja Hänen Majesteettinsa oli joka kerralla siihen tyytymätön. Se johtui siitä, että keisari antoi ohjeensa epävarmassa muodossa, määräyksellä että käskyn tuli sisältää, että hänellä, kun hän määräsi virat Speranskille ja Magnitskille, oli tarkoitus valmistaa heille tilaisuutta tulla kuulluiksi, jolloin hän ilmaisi ajatuksen, että heidän täytyi olla syyllisiä, koskahan vaan syylliset voivat saada anteeksiannon, mutta tätä viimeksi mainittua ajatusta keisari ei tahtonut suoraan lausua. — Vihdoin, monenkertaisen korjauksen jälkeen, allekirjoitettiin yöllä tämä käsky, jonka epäselvyys ja kaksimielisyyys todistaa, että sen kirjoittaja on ollut suuressa pulassa, mitä hän juuri tahtoi osottaa.

Jos Speranski olisi ollut sama mies kuin ennen, olisi hän luultavasti ollut vastaanottamatta paikkaa, joka antaisi hänelle tilaisuuden "uutteralla palveluksella täydellisesti puhdistautua". Mutta niin oli vastoinkäyminen hänet masentanut, että hän päinvastoin ilolla tervehti keisarin toimenpidettä. Olihan hän nyt täysin vapaa ja saanut aseman, jota ei voitu verrata entiseen, mutta joka kuitenkin antaisi hänelle tilaisuutta yleisön luottamuksen saavuttamiseen ja totuttaa sitä ajatukseen hänen vastaisesta käyttämisestään korkeammassa tehtävissä. Nimitys oli askel eteenpäin keisarillisen armon täydelliseksi jälleen saavuttamiseksi, mikä oli hänen pyrintönsä päämaali.

Speranskin elämällä tämän jälkeen ei ole sitä yleistä historiallista merkitystä eikä kärsimysten enentämää kiintoa kuin aikaisemmin. Hänen elämänsä on nyttemmin uutteran, hyödyllisen ja taitavan virkamiehen elämää, joka kuuluu ilman silmäänpistäviä häiriöitä. Kerron verrattain lyhyvin piirtein hänen seuraavat elämänsä vaiheet.

Kun Speranski oli käynyt sukulaistensa luona Tserkutinossa ja Wladimirissa, saapui hän lokakuussa 1816 uuteen virkapaikkaansa, Pensaan, johon hän jäi puoleksi kolmatta vuodeksi. Siellä hänellä oli tilaisuutta tutustua joukkoon hallintotoimia, jotka hänen aikaisemman vaikutuksensa aikana hallituksen keskuksessa olivat olleet hänelle tuntemattomia. Oikeamielisyydellään ja lempeydellään sekä ympäristölleen osottamallaan hyväntahtoisella ystävällisyydellä saavutti hän ystäviä kaikissa kansankerroksissa, ja hänen poislähtiessään puhkesivat väestön kiitollisuuden ja rakkauden tunteet mitä vilkkaimmin ilmi. Vapaan aikansa käytti hän täälläkin tieteellisten tutkimusten harjoittamiseen.

Speranskia pidettiin tästä lähtien Pietarissa nousevana tähtenä, joka kenties pian jälleen olisi yksi valtakunnan mahtavia; ja ministerit, joista useat ennen olivat olleet hänen alaisiansa tai etsineet hänen suojaansa, ryhtyivät sen vuoksi hänen kanssaan kirjevaihtoon, joka useimmin kosketteli yleisiä, kaukana kuvernementinhallituksesta olevia valtakunnanasioita. Tapa, jolla hän hoiti tätä kirjevaihtoa, kuvaa hänen käsitystään omasta asemastaan ja valtakunnan yleisistä oloista. Hän ei koskaan muistuttanut kirjevaihtajainsa entisestä suhteesta häneen tai siitä, että moni heistä hänen mahtavuutensa aikana oli ollut hänen julkinen tai salainen vastustajansa. Hän piti heitä pikemmin henkilöinä, jotka saattoivat olla hänelle hyödyksi samassa määrin kuin he toivoivat, että hänestä vastaisuudessa olisi heille hyötyä. Hänen entinen ylpeytensä oli muuttunut silmiinpistäväksi myöntöväisyydeksi. Aivan kuin jos hän olisi tahtonut vaivuttaa unholaan entisten vihollistensa viimeisetkin epäluulot ja saattaa heidän salaiset omantunnonvaivansa vaikenemaan, täytti hän kirjeensä sellaisella liiallisella imartelulla, joka muitten kynästä lähteneenä olisi tuntunut liehakoitsemiselta, mutta jonka hänen tahdikas ja maukas kirjoitustapansa teki keveäksi ja sujuvaksi. Vallankin koskee tämä hänen kirjeitään Araktshejewille, joka ei voinut olla, vaikkakin muodoltaan kohteliai, kuitenkin itse asiassa ironillisin sanoin vetämättä esille mahtavuuttaan. Tässä kohtaamme, käyttääksemme paroni Korffin sanoja, ei entistä, vaan kärsimysten muuttaman Speranskin. Kuitenkin on muistettava, että sen ajan ylhäiset henkilöt kirjevaihdossaan usein käyttivät sellaista puhetaapa. Speranskin kirjevaihtajista mainittakoon, Araktshejewin lisäksi: raha-asiaain ministeri Gurjew, ruhtinas Galitsin ja kreivi Kotshubei, jotka kaikki kysyivät häneltä neuvoa tärkeissä valtakunnan asioissa.

Niihin joulun- ja uudenvuoden-onnen toivotuksiin, joita hän kuvernöörinä lähetti keisarille, sai hän mitä suosiollisimpia vastauksia, ja erityisenä keisarin armon osotteena lahjoitettiin hänelle 5,000 desjatiinaa maata Saratowin kuvernementissa, ollen tämä ensimmäinen palkinto, mikä tuli hänen osakseen sen jälkeen kuin hän uudelleen oli päässyt valtiolliseen vaikutukseen. Se kehoitti häntä

yrittämään aseman saavuttamista Pietarissa, keisarin läheisyydessä. Jos hän edes siten saisi täyden hyvityksen, vetäytyisi hän kernaasti kokonaan pois julkisesta elämästä. Hänen lähin tulevaisuussuunnitelmansa oli nyt saada vaihtaa paikkansa Pensassa senaattorin arvoon ja sitten ottaa ero. Hänen tarkoituksensa ilmenee selvästi kreivi Kotshubeille lähetetyn kirjeen seuraavista sanoista:

Kääntyen persoonallisesti Teidän puoleenne, pyydän ja anon ainoastaan yhtä armon osotusta: että minut nimitetään senaattoriksi ja että minulle sitten, yleisessä ja tavallisessa järjestyksessä, suorastaan annetaan ero. Sitten tulisin kuukaudeksi tai pariaksi Pietariin, yksinomaan vaan osottaakseni, etten enää ole vieroitettuna ja että karkotukseni on päättynyt. Kun vähitellen lähestyn tätä yksinomaista, järkähtämättä tähtäämääni päämaalia, jota ainoaa minä en ainoastaan alati, vaan minulle harvinaisella itsepintaisuudella koen saavuttaa, on minun pantava toivoni Teidän voimakkaaseen myötävaikutukseenne, esiintyvän mahdollisuuksien ja asianhaarain mukaan.

Pitempiaikainen virkavapauskin, oikeudella oleskella Pietarissa, olisi tyydyttänyt häntä. Hän koki näitä suunnitelmiaan varten saavuttaa muittenkin suojelijainsa, esim. Araktshejewin kannatusta; mutta tämä vastasi teeskennellyllä, ironian sekaisella tavalla, joka epäilemättä loukkasi Speranskia, minkä vuoksi hän ei jatkanutkaan hänen kanssaan kirjevaihtoa siitä asiasta.

Näyttää, kuin jos Aleksanteri I:lle yhä vielä persoonallinen kohtaus Speranskin kanssa olisi tuntunut vastenmieliseltä, minkä vuoksi hän ei tahtonut kutsua häntä takasin Pietariin, tunne, jota kenties virittivät hänen läheisimpänsä, jotka pelkäsivät entistä suosikkia. Päätettiin, että hänen vielä oli kestettävä koe, ennen kuin armon aurinko täydeltä terältä hänelle loistaisi. Hän nimitettiin Sipirian kenraalikuvernööriksi velvollisuudella järjestää tämän etäisen ja laajan seudun asiat, mikä tosin oli ylennys korkeaan arvoon, mutta samalla uusien vaivain ja vastuksien mahdollisuus.

Nyt, kuten niin usein ennenkin, kohtasi Speranskia odottamatta ja äkkiä sanoma tästä uudesta käänteestä. Hän istui huoneessaan jälkeen puolisen syventyneenä lempikirjailijansa, Herodotuksen lukemiseen alkukielellä, kun kuriirinkello kuului ulkoa ja sanansaattaja saapui mukanaan kaksi kirjettä Araktshejewilta ja keisarillinen ukaasi, jonka kautta Speranski nimitettiin Sipirian kenraalikuvernööriksi. Sen lisäksi jätti sanansaattaja Speranskille kaksi keisarin omakätistä kirjettä, joista meidän on mainittava muutama sana, sen tähden että ne ovat merkillisiä kohtia hänen elämänsähistoriassaan. Toisessa, laajemmassa käskykirjeessä lausui keisari, että hän oli uskonut Pensan kuvernementin hallinnon Speranskille valmistukseensa hänen lahjakkaisuudelleen siten uuden keinon tulla isänmaalle hyödylliseksi, minkä kautta kävisi mahdolliseksi sen muistosta haihduttaminen, mitä 1812 oli tapahtunut raskaaksi suruksi keisarin sydämmelle, joka oli tottunut pitämään Speranskia yhtenä niistä, jotka olivat hänelle läheisiä. Ainoastaan siten sai Speranski tilaisuuden toiminnallaan osottaa, kuinka väärin hänen vihamiehensä olivat häntä panetelleet. Keisari oli halunnut avata laajemman toimialan Speranskille ja sen kautta suoda silmään pistävän aiheen lähentää hänet hänen persoonaansa. Keisari mainitsi vielä, että muutamia aikoja sitten hänelle oli katkerasti valitettu Sipirian oloja, jotka valitukset ministerikomiteassa olivat näyttäneet niin tärkeiltä, että siellä oli ehdotettu senaattorin lähettämistä Sipirian kuvernementtien revisioon varten. Kun sellaiset tarkastusmatkat useinkin olivat olleet vähemmän tarkoituksen mukaisia, oli keisari nähnyt sopivaksi suoda Speranskille kenraalikuvernöörin arvon ja jättää hänelle sekä Sipirian kuvernementtien tilan tarkastuksen että niitten hallinnon kaikella kenraalikuvernöörille tulevalla toimivallalla. Siinä asemassa tulisi hänen mikäli mahdollista vaikuttaa maan menestykseksi, ilmaisaattaa tapahtuneen vilpillisyyden, jättää rikoksenteelijät laillisesti tuomittaviksi, mutta ennen kaikkea itse paikalla harkita kuinka etäistä seutua sopivimmin olisi järjestettävä ja hallittava sekä, kun hän siitä oli laatinut kirjallisen ehdotuksen, työnsä päätettyään, "itse persoonallisesti antaa se minulle Pietarissa", jolloin keisari olisi tilaisuudessa suullisesti häneltä saada tietoja maan tilasta ja vastaisuutta varten pysyvästi lujentaa sen hyvinvointi. "Minun arveluni mukaan", niin lausuttiin kirjeessä vielä, "voi Teille uskottua tehtävää kestää puolitoista tai korkeintaan kaksi vuotta", mikä aika keisarin mielestä riitti Sipirian oloihin perehtymistä ja sen tulevaisuuden suunnitelman laatimista varten: Kirjeen loppusanat kuuluivat:

Siten toivon, että tämän kenraalikuvernöörin järjestys, jonka Te olette toimeenpanneet ja josta Te Minulle annatte suunnitelman tullessanne Pietariin, on tekevä minulle mahdolliseksi jälkeläisen nimittämisen siinä luottamuksessa, että olot Sipiriassa pysyvät onnellisina. Pidätän itselleni tilaisuuden silloin antaa Teille toisen toimen, sopusointuisemman sen läheisen suhteen kanssa, jossa Minä olen tottunut olemaan Teihin.

Toinen keisarillinen kirje oli vastaus Speranskin lausumaan toivoon saada palata Pietariin, minkä keisari sillä hetkellä katsoi mahdottomaksi edes lyhyemmäksi virkavapauden ajaksi ja yksityisten asiain hoitamista varten. Hänen läsnäolonsa Sipiriassa kävi päivä päivältä yhä välttämättömämmäksi. Siellä tehtävänsä suoritettuaan, palasi hän Pietariin julkisesti osotetulla uudella ansiolla isänmaan hyväksi, jonka kautta pätevä mahdollisuus olisi olemassa valmistaa hänelle vastaisuudessa tilaisuus oleskella lähellä keisarin persoonaa Pietarissa.

Sellainen oli se uusi toimenpide, joka ajaksi eteenpäin käänsi Speranskin elämän uran uuteen suuntaan. Vastaanottaessaan molemmat kirjeet pysyi hän, omin silmin näkijän kertomuksen mukaan, ulkonaisesti tyyneenä, kuten tavallista; mutta hänen huhtikuun 1 (13) p. tyttärelleen Elisabetille kirjoittamastaan kirjeestä näkyy kuitenkin, että tämä hänen mielestään oli uusi isku, mikä pitkäksi aikaa erottaisi hänet tyttärestä, jota hän ei voinut viedä mukanaan kaukaiseen itään, ja mikä olisi kovien vaivain ajanjakson alku. "Mitä on minun sanottava", lausutaan siinä, "myrskytuulen uudesta puuskauksesta, joka jälleen erottaa meidät ainakin vuodeksi. Eilen sain tämän uutisen ja minä tunnustan, etten siitä vielä ole tointunut". Häntä lohdutti kuitenkin, että toimi oli annettu ainoastaan yhdeksi vuodeksi ja että hänen koettelemuksensa siihen päättyisivät. Jo kirjeessä tyttärelleen huhtikuun 5 (17) p:ltä katselee hän seikkaa pääasiallisesti tältä puolelta ja samana päivänä keisari Aleksanterille lähettämässään kirjoituksessa hän sanoo: Sanon suoraan: ilman huolia en lähde Sipiriaan; mutta jollei minulla olisi tyärtä, olisivat kaikki asemat, joissa voin olla Teille hyödyllinen, minulle samallaiset. Kaikki kunnianhimoni riippui aina ei asioista, ei myöskään asemista, vaan teidän ajatuksistanne ja näkökannoistanne. Hän lisäsi, että se tieto, minkä hän Permissä oli saavuttanut Sipiriasta, olisi hänelle hyödyksi saamansa uuden tehtävän täyttämiseksi. Kaikissa tapauksissa oli hänen toteltava, ja tarpeelliset valmistukset toimitettuaan, ryhtyi hän pitkään matkaansa uuteen toimipiiriinsä, mihin hän saapui kesäkuun alussa 1819.

Sen tarkkan päiväkirjan mukaan, jota Speranski virka-aikanaan Sipiriassa piti, oleskeli hän kauimmin, eri erissä, Sipirian hallinnon kahdessa pääpaikassa, Tobolskissa ja Irkutskissa, mutta teki näistä keskuspaikoista matkoja pienempiin paikkoihin, usein monen tuhannen virstan päähän. Siten kävi hän m.m. Kiahtassa, Kiinan rajalla. Ainoastaan Sipirian autiot itä- ja pohjoisseudut jätti hän käymättä. Seudulle saavuttuaan, toimeenpani hän n.s. revisioonin, se on hän tarkasti asianomaiset virastot, mitä seurasi vilpillisten virkamiesten rankaiseminen. Hän menetteli siinä tuntuva ankarasti, mutta myös tahdikkaasti ja tarpeellisen varovasti. "On tarpeellista", kirjoitti hän ruhtinas Galitsinille, "jättää paljon pahaa ojentamatta ja tyytyä sen huomaamiseen ja keksimiseen, niin että se aikaa voittaen parempain määräysten kautta ja toisia henkilöitä virkoihin nimittämällä voi tulla parannetuksi." Speranski johti itse moninaisia ja vaivaloisia tutkimuksia, vastaanotti valituksia, kuulusteli todistajia ja asetti eri komissiooneja sellaisia asioita varten, joita muutoin ei ennätetty ratkaista. Hänen toimenpiteistään mainittakoon, että hän, erityisen keisarillisen valtuun nojalla, väliaikaisesti erotti virasta Irkutskin kuvernöörin, Treskinin, jonka virheet olivat suuremmat kuin muitten. Kuinka laaja tarkastus oli, voi arvata siitä, että kokonaista 73 tapausta, joihin 680 henkilöä oli sekaantunut, jätettiin lopullisesti ratkaistavaksi Pietarissa sitten kuin Speranski itse ja hänen asettamansa komissioonit jo olivat saattaneet loppuun paljon enemmän asioita. Keisariin alistettujen asiain lopullista ratkaisua johti myöskin Speranski, silloin senaattorina Pietarissa. Luonnollisesti aiheutti sellaisen rankaisun toimeenpano moitetta ja panettelua, mutta yleinen mielipide Sipiriassa ja puolueettoman yleisön keskuudessa oli, että Speranskin revisiooni oli täydellisesti suorittanut kaiken, mitä Sipirian silloiseen tilaan ja sen oloihin nähden oli voinut odottaa ja ettei kukaan sen kautta ollut enempää kärsinyt kuin mitä hän hyvin oli ansainnut.

Speranski huomasi kuitenkin itse, että tämänkaltaiset toimenpiteet ovat vaan väliaikaisia merkitykseltään ja että hänen tehtävänsä toinen puoli, ehdotuksen laatiminen Sipirian tulevaisuutta varten, oli vielä tärkeämpi. Sitä intoa, jolla hän antautui tähän tehtävään, todistavat useat Sipirian hallinnon ja yleisten olojen erilaisia osia koskevat erinäiset ehdotukset, jotka hän jätti keisarille ja jotka melkoiseksi osaksi ovat olleet Sipiriasta koskevien asiain myöhemmän lainsäädännön perustuksena. Ne olivat luonteeltaan vähemmän yksityiskohtaisia lakiehdotuksia kuin yleisin piirtein laadituita suunnitelmia lainsäätäjän johdatukseksi. Hallinnon edesvastuuntunnetta oli vahvistettava hallinnon suuremman keskittämisen ja kollegiaalisten muotojen, ainakin osittaisen, toimeenpanemisen kautta. Sipiriaan lähetettyjen kohtelua varten olisi uusi järjestys aikaansaattava, he kun tähän saakka olivat olleet virastojen kokonaan tarkastamattoman mielivallan alaisia. Speranskin ansioista tällä alalla mainittakoon, että karkoitettujen lapset ja muut jälkeläiset, jotka ennen olivat jääneet samaan tilaan kuin heidän isänsä, nyt saivat kansalaisoikeuden maalais- ja kaupunkikunnissa. Hän ehdotti myöskin uusia lakeja Sipirian syntyperäisen väestön asemasta, maaveroista, y.m:sta. Hänen ehdotuksensa uusiksi asetuksiksi sisälsivät kokonaista kolmetuhatta pykälää; työ, joka suoritettiin puolestoista vuodessa jokapäiväisten juoksevain asiain ohella. Sitä paitsi oli hänellä aikaa valmistaa tieteellisiä tutkimuksia erinäisistä Sipirian maantiedettä, tilastoa ja kansatiedettä koskevista asioista.

Itse Speranski ei, kun hänen tehtävänsä oli päättymäisillään, kuten useista lausunnoista huomaa, ollut tyytymätön saavutettuihin tuloksiin, mutta toiselta puolen olivat matkat Sipiriassa ja vaivaloinen elämä siellä melkoisessa määrässä heikontaneet hänen terveyttään. "Näköni käy heikommaksi", kirjoitti hän kreivi Nesselrodelle; "en voi enää tehdä työtä tulen valossa; olen tullut kymmentä vuotta vanhemmaksi siitä kuin minun oli ilo ottaa Teidät vastaan Pensassa". Henkilöt, jotka kohtasivat hänet sitten kuin hän oli lähtenyt Sipiriasta, sanoivat, että hän oli siinä määrin vanhentunut, että häntä tuskin voi tuntea. Ei ihmeellistä sen vuoksi, että hän mielenkiinnolla odotti hetkeä, jolloin hän keisari Aleksanterin lupauksen mukaan saisi palata Pietariin, jota myöskin hänen lopullinen hyvittämisensä

olisi seuraava. Hänen elämäkertansa kirjoittaja, paroni Korff, lausuu että tämä hänen ikävöimisensä Pietariin vähitellen muuttui moraaliseksi sairaudeksi, kävi painostavan koti-ikävän kaltaiseksi, joka täyttää ihmisen koko sielun ja määrää kaikki hänen tekonsa ja toimensa. Hän esittää otteita Speranskin Sipiriasta ministereille ja itse keisarille lähettämistä kirjeistä, joista Speranskille omituinen levottomuus tässä asiassa selvästi kuvastuu. En kerro laajemmalta tästä kirjevaihdesta. Olkoon ainoastaan mainittuna, että hän oli toivonut saavansa lähteä Sipiriasta keväällä tai viimeistään syksyllä 1820, mutta että hän suureksi mielikarvaudekseen keisarin määräyksen mukaan sai ryhtyä matkaan vasta helmikuussa 1821. Maaliskuun 22 p. 1821 hän saapui Pietariin. Hänen päiväkirjamuistiinpanonsa ilmaisevat seuraavin lyhyvin sanoin hänessä silloin vallinneet tunteet: "Päivälliset Tsarkoje-Selossa. Kohtaus Elisabetin kanssa. Millainen kohtaus! Kuinka moninaisia huolia? Illalla Pietarissa. Minä läksin maaliskuun 17 p. 1812, palasin maaliskuun 22 p. 1821. Minä vaelsin yhdeksän vuotta ja viisi päivää".

Speranskin toivo saada, Pietariin palattuaan, entinen tuttavallinen suhde keisari Aleksanteriin ja siten täysin selville vastoinkäymisensä syyt, ei kuitenkaan toteutunut. Speranskin palatessa Pietariin oli keisari poissa parhaillaan kestävässä Laibachin kongressissa. Hän palasi sieltä Tsarkoje Seloon toukok. 26 (kesäk.7) ja Speranski toivoi nyt heti pääsevänsä hänen puheilleen, mutta viipyi kesäkuun 6 (18) päivään, ennen kuin keisari otti hänet vastaan. Kesäkuun 9 (21) päivästä työskenteli hän keisarin kanssa melkein joka viikko Sipirian asioissa, mutta vasta elokuun 31 (syyskuun 12) p. lausui keisari muutaman sanan menneisyydestä. Tämän keskustelun sisältö ei ole lähemmin tunnettu, mutta keisari lienee siinä ainoastaan lausunut sen toivon, että se, mitä oli tapahtunut, jäisi unhotukseen, minkä vuoksi Speranski ei saattanut ryhtyä asiaan lähemmältä tai saada mitään selitystä aikaan. Tunsiko keisari mahdollisesti omantunnonvaivoja suhteestaan Speranskiin tai epäilikö hän häntä vielä jollain tavoin? Tähän kysymykseen on vaikea vastata, mutta varma on, että Aleksanteri hallituksensa jälellä olevina vuosina pikemmin vetäytyi pois Speranskista kuin läheni häntä. Kun Sipirian asiat oli esitetty, pääsi hän yhä harvemmin keisarin puheille, vuosina 1824 ja 1825 ei ainoatakaan kertaa. Hovitanssiaisissa keisari ei puhutellut häntä. Kuvaava on juttu, että keisari, kun hän kerran ikkunastaan Tsarkoje Selossa näki Speranskin hovipuutarhassa kävelevän yhdessä Kapodistrian, Jermolowin ja Tsakrevskin kanssa, antoi näitten herrain ymmärtää, että hän ei mielellään soisi heidän olevan Speranskin seurassa.[23] Muutamat mutkattomat sanat hänen puoleltaan Speranskille olisivat riittäneet, mutta niitä hän ei koskaan löytänyt; ja hän kuoli ilman että hän oli sopinut entisen suosikkinsa kanssa, ilman että hän tälle selitti hänen onnettomuuksiensa syyt.

Että Speranski näin ollen ei uudelleen päässyt valtakunnan johtavain miesten joukkoon, on luonnollista. Hän nimitettiin, Pietariin palattuaan, senaattoriksi, vapautettiin kenraalikuvernöörinvirasta maalisk. 22 (huhtik. 3) p. 1822, ja käytettiin häntä sen jälkeen eri komiteain jäsenenä. Tärkein oli Sipirian komitea, joka oli olemassa vuoteen 1838 ja, Speranskin vaikutuksesta, pani toimeen useita hänen suunnitelmiaan Sipirian hyväksi. Muutoin otti hän osaa uuden siviililain jatkuvaan työhön sekä sotilas-, raha- ja hallinnollisia asioita varten asetettuihin komiteoihin, mutta yleensä hänellä niissä ei ollut tärkeintä osaa. Häntä pidettiin, silminnähävästi ei ilman tarkoitusta, silloisten valtiomiesten toisessa rivissä.

On omiansa herättämään hämmästyttä, että Speranski, joka kuitenkin oli ollut vapaamielisten aatteiden lipunkantaja, näille aatteille jyrkästi vihamielisen keisari Nikolain aikana pääsi huomattavampaan asemaan kuin Aleksanteri I:n viimeisinä vuosina. Satunnainen seikka vaikutti osaltaan siihen. Kun Nikolai, keisari Aleksanterin äkillisen, marraskuun 19 (joulukuun 1) p. 1825 tapahtuneen kuoleman jälkeen, vihdoin suuren epäroimisen jälkeen päätti julistuttaa itsensä keisariksi, jätti hän historiankirjoittaja Karamsinin laadittavaksi manifestin siitä. Tämä kirjoitti ensimmäisen suunnitelman, mutta kääntyi Speranskin puoleen, jota vastaan hän ennen oli esiintynyt vihamielisesti, vaan jota hän nyttemmin oli oppinut pitämään arvossa, pyynnöllä että tämä, valtakunnallisten asiakirjain laatimiseen tottuneempana, viimeistelisi keisarillisen julistuksen muotoa. Siten tuli Speranski jossakin määrin läheiseen suhteeseen keisariin tämän hallituksen alusta saakka. Hän määrättiin tuomioistuimen jäseneksi, jonka oli tuomittava joulukuunkapinan v. 1825 alkuunpanijoita, n.s. dekabristeja, toimi, jonka hän täytti syvällä murheella, sen vuoksi, että muutamia hänelle läheisiä henkilöitä oli syytettyjen joukossa. Kuitenkin kerrotaan muutamia Nikolain lausunnoita, jotka osottavat, että keisari aluksi ei ollut vapaa jonkillaista epäluulosta häntä vastaan ja että panettelu oli syyttänyt häntä yhteydestä joulukuun miestenkin kanssa. Kun keisari huomasi, kuinka kunnollisesti ja uskollisesti Speranski suoritti kaikki hänelle jätetyt tehtävät, alkoi hän kuitenkin osottaa hänelle ystävyyttä, joka vihdoin muuttui todelliseksi rakkaudeksi.

Keisari Nikolain huomio kiintyi heti epäkohtiin Venäjän oikeusolojen alalla, jotka Aleksanteri I:n hallituksen aikana olivat jääneet muuttamatta, sillä yhä olemassa oleva lakikomissiooni, jonka puheenjohtajaksi Speranskin jälkeen paroni Rosenkampf oli tullut, oli vajonnut täydelliseen toimettomuuteen. Keisarin ensimmäisiä toimenpiteitä oli lakikomissionin perinpohjainen muodostus, joka tammikuussa 1826 sai nimekseen H.K. Majesteettinsa oman kanslian toinen osasto. Tämän osaston johto uskottiin Speranskille, joka todella yksin olikin siihen täysin pätevä. Omituista on, että hän ei

saanut sen osaston päällikön nimeä, vaan nimellisesti toimi sen jäsenenä, ja että häntä vasta vuodesta 1838 alettiin kutsua sen presidentiksi. Kenties juuri hän itse tahtoi välttää arvonimeä, joka uudelleen olisi saattanut herättää kateuden ja panettelun. Hän sai muitakin tehtäviä, joita on tapa uskoa Venäjän valtakunnan senaattoreille; mutta päätehtävä oli kuitenkin suuri lakityö, johon hän antautui tarmolla, joka on hämmästyttävä miehellä, joka lähestyi kuuttakymmentä, vaivoista ja vastuksista rikkaan elämän jälkeen.

Hän luopui nyt kokonaan siitä periaatteesta, joka oli ollut johtavana uuden siviililain ehdotusta laadittaessa hänen edellisenä mahtiaikanaan, kun hän oli tahtonut panna toimeen puhtaasti tieteelliselle pohjalle perustuvan, historiallisesta kehityksestä riippumattoman oikeusjärjestelmän. Päinvastoin tahtoi hän asettua niin läheiseen yhteyteen kuin mahdollista Venäjän vanhan oikeusjärjestyksen kanssa, koota ja järjestää vanhastaan voimassa olevat säädökset ja niistä johtaa yleiset oikeusperusteet. Hän tahtoi siis menetellä historiallisesti ja vaikuttaa ennemmin järjestäjänä kuin reformaattorina. Siten loi hän kaksi Venäjän oikeusoloille erittäin tärkeää teosta: *Täydellisen lakikokoelman*, joka alkoi tsaari Aleksei Mihailovitshin ajoilta, siis 1600-luvun keskipalkoilta ja ulettui keisari Nikolain valtaistuimelle nousemiseen saakka, ja järjestelmällisen lakiteoksen, *Svod zakonow*. Edelliseen teokseen kuului 45, jälkimmäiseen 15 nidosta. "Ei kukaan", huomauttaa paroni Korff, "ole voinut kieltää lakikokoelman hyötyä. Tämä kokoelma on kallisarvoinen aarre sekä nykyiselle että tulevalle lainsäädännöllemme sekä kahden viime vuosisadan historiallemme. Venäjä oppi vasta sen ilmestyttyä tuntemaan lakinsa." Sitä vastoin arvostelu "svodista" ei ollut yhtä yksimielinen. Monen mielestä oli se liian lavea, varsinkin siinä suhteessa, että siihen oli otettu monta erilaista ajanjaksoa, joitten oikeuskäsitettä oli ollut mahdoton sovittaa yhdeksi järjestelmäksi. Osaksi noudatti svod liian kirjaimellisesti vanhain lakien tekstiä, käsittämättä oikein niitten henkeä ja olemusta. Toisin kohdin erosi se niistä ja toi uuden, vanhasta eroavan katsantokannan. Sellaisia muistutuksia saattaa luonnollisesti aina tehdä tämän kaltaista laajaa järjestelmällistä teosta vastaan. Mutta siitä huolimatta oli svodin ilmestyminen ääretön askel eteenpäin Venäjän oikeuskehityksen historiassa. Vasta nyt kävi Venäjän oikeuden tutkiminen mahdolliseksi. Siihen saakka oli lakien sisällys ja tarkoitus ollut muutamain harvain valittujen salaisuus, joilla yksin oli ollut tilaisuus tunkeutua eri määräysten paljouteen; mutta nyt ne olivat yhtenäisessä, loogillisessa järjestyksessä, joka elävänä aineksena voi sulaa kansan oikeuskäsitteeseen. Muutoin ei Speranski itse suinkaan pitänyt svodia loppuun suoritettuna teoksena, vaan oli sitä hänen mielestään yhä parannettava ja täydennettävä.

Suunnattoman suuren lakiteoksen työ tapahtui siten, että Speranski ensin laati jokaisen sen osan suunnitelmat, sitten jakoi työn aputoimittajiensa kesken, joiksi oli valittu Venäjän etevimpiä lakimiehiä ja lopullisesti tarkasti, korjasi ja järjesti kaiken, mikä siten oli valmistettu. Joka ilta kokoontuivat toimittajista vanhimmat Speranskin luo suunnitelmineen, jotka nyt luettiin julki ja tarkastettiin, niin että tuskin rivikään 15:ssä osassa jäi häneltä tarkastamatta. Näistä kokouksista, joissa Speranski aina oli vilkkaasti huomaavainen ja innostunut, vaikka ne usein kestivät puoliyöhön, tuli koulu valtiomiesten ja lainoppineitten kehittämiseksi, eivätkä osanottajat voineet sittemmin koskaan unohtaa, millä aaterikkaudella Speranski käsitteli esilletulevia asioita. Työ edistyi niin nopeasti, että historialliset suunnitelmat voitiin kesällä 1827 esittää keisari Nikolaille, joka jo nyt kutsui työtä monumenttaaliseksi ja palkitsi Speranskin Aleksanteri Newskin ritarikunnan merkillä hohtokivineen sekä korottamalla hänet todelliseksi salaneuvokseksi. Sitten seurasi lakikokoelma, jonka painattaminen päättyi keväällä 1830, sekä vihdoin svod, jonka painatus päättyi lopulla vuotta 1832.

Tammikuun 19 (31) p. 1833 oli keisarillinen senaatti kutsuttu kokoon ylimääräiseen istuntoon keisarin itsensä johdolla, joka persoonallisesti oli suurella harrastuksella seurannut suuren lakiteoksen valmistumista. Senaatin pöydällä olivat lakikokoelma ja svod paksunidoksiin kasoihin ladottuina. Puheessa, jota kesti toista tuntia, esitti keisari oman kansliansa toisen osaston suorittaman työn luonteen ja laajuuden, missä määrin hän itse oli siihen ottanut osaa sekä mitä tärkeitä seurauksia hän siitä odotti. Sitä seuraavasta keskustelusta johtui päätös, että svodin pykälät pantaisiin perustukseksi oikeusasioita ratkaistaessa, kuitenkin niin, että sen lainteksti olisi viittauksena lähteisiin, mutta ei astuisi niitten sijalle. Istunnon lopussa kutsui keisari Speranskin luoksensa, sanoi hänet Tribonianukseksi ja otti, häntä syleiltyään, oman Andrean ritarikunnan merkkinsä ja antoi sen hänelle. Hyvitys, jota Speranski oli tavoitellut, suotiin hänelle siten vihdoin mitä juhlallisimmassa muodossa.

Sen jälkeenkin käytti Speranski aikansa lakitöihin. Hänestä tuli, kuten sanottu, 1838 lakiosaston presidentti ja keisarillisen kanslian toisen osaston päällikkö, jonka kautta hän sai ulkonaisen arvon, sen aseman mukaisen, mikä hänellä todellisuudessa jo kauan oli ollut. Se kodifikatsioonikomitea, joka 1835 asetettiin Suomen lakien kokoamista varten, oli Speranskin johdon alainen siten, että sen puheenjohtaja, Walleen, joka kolmas kuukausi antoi hänelle kertomuksen komitean toiminnasta. Se oli Speranskin ja Suomen välinen viimeinen kosketuskohta. Muista hänelle uskotuista tehtävistä mainittakoon, että hän oli perintöruhtinaan, sittemmin Aleksanteri II:n, opettajia ja että hän sen vuoksi laati täydellisen lakitieteellisen oppimäärän nimeltä "keskusteluja", joita hän elämänsä lopulla

viimeisteli ja jotka hän aikoi julaista. Kuolema keskeytti työn, mutta hänen "käsikirjansa" ilmestyi kuitenkin epätäydellisenä 1845 ja todistaa jälkimailmalle mielenkiintoa herättävällä tavalla hänen korkeaa kantaansa lainoppineena.

Speranskin elämän viimeiset vuodet kuuluivat hiljaisessa ja häiritsemättömässä rauhassa. Hänen perheellisten olojensa merkillisin tapaus oli, että hänen hellästi rakastettu tyttärensä Elisabet 1822 meni naimisiin sittemmin senaattorin Aleksanteri Frolow-Bagrejewin kanssa. Heidän vanhimmasta pojastaan tuli vaarin erityinen suosikki, jolle tämä joutohetkinään opetti latinan kielioppia. Huomattava kunnianosotus tapahtui hänelle, kun keisari Nikolai tammikuun 1 p. 1839, mikä oli hänen syntymäpäivänsä, korotti hänet kreivin arvoon. Viittauksella nimeensä ja vaiheisiinsa otti hän kilpilauseekseen sanat: sperat in adversis — toivoo vastoinkäymisessä.

Siihen aikaan olivat Speranskin ruumiin voimat jo melkoisesti vähentyneet, mutta heikontumattomin sielunvoimin hän kuitenkin suoritti tavalliset työnsä. Helmikuun 7 (19) p. 1839 sairastui hän äkkiä ja vaipui kuolemaan 11 (23) p. helmikuuta hurskaana ja nöyränä viime hetkeensä saakka, tyttärensä, vävynsä ja muutamain läheisten ystäväin ympäröimänä. Hänen hautajaisiinsa, jotka tapahtuivat suurella juhlallisuudella, otti keisari Nikolai osaa. Kyynelsilmin heitti hän kourallisen multaa arkun päälle.

Huomattavia ovat ne sanat, jotka keisari kohta sen jälkeen keskustellessaan paroni Korffin kanssa lausui. "Kaikki eivät ymmärtäneet Mikael Mihailovitshia, eivätkä kaikki myöskään osanneet häntä oikein pitää arvossa; alussa erehdyin minä kenties enemmän kuin muut siinä suhteessa. Minulle oli kerrottu niin paljon hänen epävakaisista aatteistaan, hänen suunnitelmistaan, panettelu uskalsi koskea häneen joulukuun 14:n päivän tapahtumastakin. Mutta sittemmin haihdutti aika ja kokemus minusta kaiken tämän panettelun vaikutuksen. Sain hänestä uskollisimman ja innokkaimman palvelijan, jonka tiedot olivat mitä laveimmat, kokemus mitä suurin ja työkyky koskaan pettämätön. Nyt tietävät kaikki mitä minä, mitä Venäjä olemme hänelle velkaa, ja panettelijat ovat kauan olleet ääneti. Ainoastaan yhden nuhteen voisin tehdä häntä vastaan, nimittäin hänen mielialansa veli vainajaani kohtaan; mutta siinäkin, vihdoinkin..." Tässä vaiken keisari, lausumatta ajatustaan loppuun, mutta huomata voi kuitenkin, että hänellä oli kauan ollut epämääräinen etuluulo Speranskin suhteesta keisari Aleksanteri I:seen.

Speranskin paperit antoi keisari sinetitä paroni M.A. Korffin kautta ja lausui aikovansa asettaa eri komitean niitä tarkastamaan, hän kun piti niitä erittäin tärkeinä.

Keisari vielä usein puhui korvaamattomasta vahingostaan. Niinpä hän kerrankin lausui:

Onnettomuudeksi kohtasi meitä tämä vahinko hetkenä, jolloin meillä vielä olisi ollut niin paljon yhdessä hänen kanssaan loppuun suoritettavana. Puola, Suomi, Itämeren maakunnat odottavat vielä lakikirjojaan; rikoslakimme välttämättömästi kaipaavat tarkastusta, johon jo olimme aikoneet ryhtyä; ken on kaikissa näissä tehtävissä korvaava Speranskin viisauden, tiedot ja uutteruuden.[24]

Speranskin kuoltua kirjoitti Magnitski ihmettelyä ja kaipausta uhkuavan muistokirjoituksen hänestä nimeltä Magnitskin ajatukset kreivi Speranskin haudalla,[25] joka ilmestyi ensi kerran 1843 ja sittemmin on uudelleen julaistu.[26] Samallaista D.P. Runitshin laatimaa kirjoitusta kohtasi painoeste — sensorin mielestä ei, näet, vuonna 1839 vielä ollut sopiva aika kirjoittaa Speranskista — mutta on se myös joku aika sitten julaistu.

Suomen yliopistossa heräsi joku aika Speranskin kuoleman jälkeen kysymys hänen muistojuhlansa viettämisestä. Siitä ilmoittaa konsistorin pöytäkirja syyskuun 28 p:ltä 1839 24 §:ssä seuraavaa:

Herra rehtori ilmoitti, että hänen ylhäisyytensä, yliopiston virkaatekevä kansleri, ministeri-valtiosihtööri y.m. kreivi Reh binder, kysymyksen noustua siitä eikö yliopiston olisi pidettävä muistopuhe yliopiston entisestä kanslerista, todellisesta salaneuvoksesta Mikael Speranski vainajasta, siihen oli suostunut ja lausunut toivomuksenaan, että professori Tengström tilaisuudessa esiintyisi puhujana sekä että mainittu professori siihen myöskin oli suostunut.

Luultavasti siihen nähden, että filosofian professori Johan Jaakko Tengström appensa, piispa Tengströmin kautta oli tutustunut Speranskin toimintaan yliopiston asioissa, Reh binder toivoi, että hän lausuisi muistosanat. Puhetta ei kuitenkaan koskaan pidetty, kenties sen vuoksi että valtiolisten syitten tähden katsottiin viisaimmaksi luopua aiikeesta.

Yliopisto ei kuitenkaan unohtanut hyväntekijäänsä. Pöytäkirjassa syyskuun 1 p:ltä 1849 19 §:ssä lausutaan:

Herra rehtori ilmoitti, että todellinen valtioneuvos Repinski oli lahjoittanut yliopistolle yliopiston entisen kanslerin, hänen ylhäisyytensä, kreivi Speranski vainajan muotokuvan vaskipiirroksen sekä että herra rehtori tästä lahjasta oli ilmoittanut todelliselle valtioneuvokselle Repinskille yliopiston kiitollisuuden. Sen johdosta päätti Akatemian konsistori panna toimeen jo kauan vireillä olleen, mutta

uudelleen heränneen toivon saada hänen ylhäisyytensä, kreivi Speranski vainajan öljyvärisen muotokuvan, jonka hankkimiseksi Konsistori sen vuoksi päätti ryhtyä toimenpiteihin.

Tämän päätöksen johdosta maalautti konsistori Pietarissa sen kopian Speranskin muotokuvasta vuodelta 1823, joka nyt riippuu yliopiston kansliahuoneen seinällä K.M. Armfeltin kuvan rinnalla, lause "Suomen järjestys" (venäjäksi) maatamme osottavain piirteitten yli. Saman muotokuvan toinen jäljennös on Helsingissä yllilääkäri tohtori C.F. Wahlbergilla.

Jos Mikael Speranskin toiminta olisi saanut edistyä esteettömästi, olisi hän kenties johtanut Venäjän kehityksen uusille urille; mutta ajan myrskyt mursivat hänen suunnitelmansa, ja pian oli vain pirstaleita jäljellä siitä, mitä hän oli luonut. Pysyväisempiä hedelmiä saatiin sittemmin niistä palveluksista, joita hän teki maalleen hallinnollisena virkamiehenä, erittäinkin Sipiriassa, sekä lainoppineena specialistina. Suomessa häntä ei unhoteta, sillä hänen nimensä on kauniilla tavalla liittynyt historiamme tärkeihin tapauksiin.

Luonteeltaan hän oli, paroni Korffin kuvauksen mukaan, samalla haaveileva filosofi ja käytännöllinen valtiomies. Niin kiintynyt kuin hän olikin valtio- ja virkamiehen tehtäviin, ei hän kuitenkaan koskaan ollut kokonansa niihin antautunut, vaan oli hänellä sen ohella aatteellinen maailmansa, missä hän tutki ihmisyyden suuria kysymyksiä ja tieteen arvoituksia; siitä hänen alinomaiset tieteelliset tutkimuksensa, siitä myöskin hänen taipumuksensa mystilliseen katsantokantaan, joka lopulla hänen elämäänsä yhä enemmän esiintyi. Paha oli hänelle vieras ilmiö. Kun hän kohtasi vihollisia, vaikkapa mahtavia ja leppymättömiäkin, lausui hän heistä levollisesti, pikemmin säälien kuin paheksien: "kummallisia ihmisiä" tai "mokomia mielettömiä"; siihen supistui hänen katkeruutensa. Sitä vastoin oli hän niin vakuutettu inhimillisen luonnon hyvistä taipumuksista, että hän sen vuoksi joskus saattoi näyttää naiivilta. — Vartalonsa oli pitkä, vähän kumarainen, otsansa korkea ja päänsä jo aikaseen kalju niskaan saakka. Aina oli hän huolellisesti puettuna, iäkkäämpänä erinomaisen muhkeastikin; korkeaan ikään saakka olivat hänen kasvonsa kauniit, joista samalla kertaa ilmeni harvinainen nero ja myötätuntoinen hyväntahtoisuus. Niihin, joitten pariin hän joutui, vaikutti hän nuhteettoman, itsenäisesti kehittyneen henkilön tavoin. Hänen uskonnollisen mietiskelemisensä peri hänen tyttärensä Elisabet Bagrejew-Speranski, jolla hienosti sivistyneellä naisella oli vaikuttava asema Pietarin seuraelämässä ja joka saavutti etevän kirjailijan nimen.

VIITTEET:

[1] Speranski ei osannut silloin englannin kieltä, jota hän kuitenkin kohta sen jälkeen oppi.

[2] Hän ilmoitti 28 p. jouluk. 1808 (9 p. tammik. 1809) sisäasiain ministerille, ruhtinas Kurakinille, että keisari oli hänelle jättänyt Suomen sisähallintoa koskevat asiakirjat ja käskenyntä häntä Suomen asioissa ryhtymään yhteyteen ministerien kanssa sekä toimittamaan esittelyt keisarille. Ordin Pokorenie Финляндин, II:n osa, 85:s liite. Useimmat Speranskin kirjeistä, joihin vasta viitataan ja jotka koskevat Porvoon valtiopäiviä, ovat painetut tämän teoksen liitteiksi. Nyttemmin ne säilytetään suureksi osaksi Suomen valtioarkistossa.

[3] Kuvauksia Suomen uudemmassa historiasta (ruots.) sivulla 140.

[4] Ranskankielisen kirjeen on tekijä kokonaisuudessaan julaissut Ruots. Kirjallisuudenseuran keskusteluissa ja kirjoitelmissa 5, s. 178.

[5] Lähempiä tietoja tästä sisältää tekijän kirjoitus: Yrjö Maunu Sprengtportenin ero Suomen kenraalikuvernöörinvirasta; Finsk Tidskrift, maaliskuu 1891.

[6] Ohjelma surujuhlaan huhtikuun 27 p. 1876.

[7] Tätä relatiivilausetta ei Korffin teoksessa löydy.

[8] Sanat ovat tekijän harventamat.

[9] Ahvenanmaata koskevan ansiokkaan kertomuksen tekijä, F.W. Radloff, joka tähän aikaan oli esittelijäsihteeri ja Suomen talousseuran sihteeri, sai 1811 virkaeron ja samalla toimekseen, kuten Speranski viittaa, työskennellä Suomen tilaston hyväksi. — Alkuperäinen ranskalainen kirje on nyttemmin Suomen valtioarkistoon talletetussa K.M. Armfeltin paperien kokoelmassa, joka kreivi K.A. Armfeltin hyväntahtoisuuden kautta on ollut tekijän saatavilla.

[10] Ranskalainen originaali on R.H. Rehbinderin papereissa, jotka nyttemmin kuuluvat valtioarkistolle. — Kirjeistä Armfeltille ja Rehbinderille näkyy, että Speranski ei, kuten eräältä venäläiseltä taholta on tahdottu väittää, ole ollut tyytymätön komitean järjestykseen.

[11] W. Lagus: Muutamia lehtiä Suomen korkeakoulun historiasta.

[12] Ranskalainen konsepti J. Tengströmin jälkeenjääneiden paperien joukossa.

[13] Speranskin kaikki kanslerinkirjoitukset ovat laaditut ruotsiksi.

[14] W. Laguksen mainittu teos.

[15] Venäjän silloinen lähettiläs Tukholmassa.

[16] Speranskilla oli nyt 2,000 ruplan vuotuinen eläke, 12,000 rupl. vuosipalkka valtakunnansihteerinä, 6,000 rupl. lakikomissioonin tirehtörinä, 4,000 rupl. Suomen asiain valtiosihteerinä sekä 6,000 rupl. oikeusministerin apulaisena.

[17] Sp. 1166 ja 1167.

[18] Saint-René Taillandier oli jo ennen Korffia huvittavassa Speranskia koskevassa kirjoituksessa, joka on julaistuna *Revue des deux mondes* numerossa lokakuun 15 p:ltä 1856, osottanut puheen Fesslerin ja Speranskin välisestä yhteydestä arvottomaksi.

[19] Niitten näitä seikkoja koskevan kohdan on A. Fr. Nordqvist julaissut *Finsk Tidskriftin* heinäkuun vihossa 1889.

[20] Vertaa *Finsk Tidskrift* XXVI, s. 424.

[21] Muut vähän eroavaiset kertomukset eivät ansaitse mainitsemista näitten omin silmin nähneitten lausunnoitten ohella.

[22] "Muistelmia Speranskin epäsuosioon joutumisesta 1812".

[23] Tämän kertoo Pogodin (sp. 1148), joka oli kuullut jutun Tsakrevskiltä ja Jermolowilta.

[24] Nämä ja muut yksityiskohdat Speranskin kuolemasta, jotka suurimmaksi osaksi tavataan teoksessa *Жизнь Сперанскаво*, on M.E. Korff uudestaan koonnut kirjoitukseen, joka kuuluu pienempään, Speranskia koskevaan artikkelisarjaan, mikä on julaistu *Russkaja Starinan* marraskuun vihossa 1893.

[25] Molemmat nämä artikkelit on N. Schilder esittänyt *Russkaja Starinan* yllämainitussa vihossa.

[26] Vuoden 1894 vaiheilla.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MIKAEL SPERANSKI ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase "Project Gutenberg"), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the

user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original "Plain Vanilla ASCII" or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or

unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we

do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.